CHE GUEVARA

Elmar May

alan yayıncılık

CHE GUEVARA Elmar May

D/113

Alan
Yaşam İncelemeleri
Dizisi 10

Che Guevara

Elmar May
Türkçesi
Nesrin Oral

alan yayıncılık

ALAN YAYINCILIK : 114
Yaşam İncelemeleri Dizisi : 10
© **Rowohlt Taschenbuch Verlag, 1973**

Bu çevirinin tüm yayın hakları
Alan Yayıncılık Tic. Ltd. Şrk. ne aittir

Almanca'dan çeviren
Nesrin Oral

Birinci Baskı Şubat 1990
Dizgi/Baskı Final Ofset
Kapak PANO/Orhan Ofset

alan yayıncılık
ticaret limited şirketi
Başmuhasip Sk. Talas Han
No: 302 Cağaloğlu/İSTANBUL

'Devrimin dışında başka bir yaşam yoktur'
CHE GUEVARA

Altın arayıcılığı tarihinde hırsla peşinden koşulan maden, geçen yüzyılın ortalarında, İsviçreli Johann August Suter'in Kaliforniya'daki topraklarının kumluklarındaki kadar kolayca çıkarılabilir halde ender olarak bulunmuştur. Zengin maden yataklarının haberi Şili liman kenti Valparaiso'ya 1848'de ulaştı. O zamanlar orada Diktatör Juan Manuel de Rosas'ın baskı rejiminin ülke dışına sürdüğü Arjantinli mülteciler yaşamaktaydı. Bunlar arasında üç genç soylu bulunuyordu: İrlanda-İspanyol asıllı, babası de Rosas'ın hizmetinde bulunan «Mazorca» çetesi yüzünden yaşamını ve Hacienda'sını kaybetmiş olan Francisco Lynch y Arandia; ayrıca 10 000 hektarın üzerindeki topraklarına el konulan komşu oğulları Juan Antonio Guevara ve küçük kardeşi José Gabriel. Kaliforniya'dan gelen haber onlarda serüven isteği uyandırdı. Hemen bir ay sonra bir birlikle San Francisco limanına demir atıyorlardı. Lynch bir süre kentte kalmaya niyetliydi; buna karşılık Guevara kardeşler gerekli çalışma gereçlerini edinerek Sacramento vadisine doğru yola çıktılar. Daha 1848 kışında orada yedi iklim dört bucaktan karmakarışık, gözünü hırs bürümüş bir ordu altını aramaktaydı. Şans iki kardeşe gülmedi. Oniki aylık sıkı bir çalışmadan sonra umutsuz ve tükenmiş bir halde vazgeçtiler. O günlerden bir fotoğraf

onları vahşi batı giysileri içinde geniş kenarlı kovboy şapkaları ve darmadağın, uzamış saçlarla göstermektedir. San Francisco'ya geri döndüklerinde kardeşler girginliği ve girişimciliğiyle tüccar olarak iyi bir iş kurmuş olan ve bundan böyle Arjantinli arkadaşlarını cömertçe destekleyen Francisco Lynch ile buluştular. Kısa zaman sonra kardeşlere Guillerme Castro' nun büyük çiftliğinde uygun bir iş çıktı. Juan Guevara'nın Castro'nun kızı Concepción'a aşık olması ve onunla evlenmesi sonucu çiftçi ile göçmenler arasında çabucak yakın bir ilişki kuruldu.

1852'de diktatör de Rosas devrilmiş ve üç arkadaşa ülkelerinin yolu açılmıştı. Önce yalnızca Guevaralar yola çıktı. Doña Concepción ve bu arada doğmuş olan oğlu Roberto ile Arjantin'e geldiler; annesinin isteği üzerine çocuk Arjantin yurttaşı olacaktı. Bu arada Francisco Lynch zenginliğinin daha da artması nedeniyle memleket özlemini bastırmıştı. Ancak 25 yıl sonra karısı ve kızı Anna ile birlikte vatanını yeniden görecekti. O da Guevara kardeşler gibi Mendoza yöresindeki geri çevrilmiş olan topraklarını işlemeye başladı. Komşular arasındaki eski dostluk yeniden canlandı ve güçlendi.

Juan Antonio'nun serüvenciliği oğlu Roberto'ya da geçmişti. Ancak annesinin yalvarıp yakarmaları delikanlıyı o zamana kadar uzak diyarlara gitmekten alıkoymuştu. Bu nedenle Lynch ailesi Kaliforniya'dan geldiğinde henüz evdeydi. Roberto ile Anna arasında bir aşk doğdu; kısa süre sonra da evlendiler. Evlilikten oniki çocuk doğdu; bunlardan altıncısı Ernesto'ydu, «Che»nin babası.

Belki de rahat, sorunsuz bir gençliğin onda, büyükbabası Juan Antonio ve sonradan oğlu Ernesto' daki gibi bir serüven isteğinin açığa çıkmamasına

katkısı olmuştur; ancak kişiliğinde huzursuzluk ve kararsızlık egemendi. Ernesto, Buenos Aires üniversitesinde mimarlık eğitimine başladı. Soylu akranlarının züppeliğinden teklifsizliği ve demokratik düşünceleriyle ayrılıyordu. Bu ve erkekçe görünümü güzel soylu Celia de la Serna'nın ona hayran olmasına yol açtı. Celia, Güney Peru son İspanyol kral naibinin torununun kızı olarak zenginlik içinde büyümüş, ancak ebeveynini erken kaybetmişti. Çevresinin ona taktığı isimle «Rebelda», aile bağlarından kurtulmuş, kışkırtıcı biçimde antifeodal bir tavır almıştı. Başkent hanımları arasında ilk kez onun saçları kısaydı, çek yazıyordu ve arabasını kendisi kullanıyordu.

Celia ile evlenmesinden kısa süre sonra Ernesto okulu bıraktı. Bir arkadaşının söylediğine göre yaşamını asla bir yazı ve çizim masası arkasında geçirmek istemiyordu; «o göğsüne bir kurşunu böyle bir yaşama tercih ederdi» (1). Her ikisi de mirasların onbirer kardeşle paylaşmak zorunda oldukların genç çiftin mal varlığı oldukça azdı. Kuzey Arjantin'deki Paraguay çayı yöresi Misiones'de Celia'nin toprakları vardı. Çift oraya yerleşti; Ernesto «yeşil altın» çayı akılcı biçimde yetiştirerek az miktardaki aile servetini arttırmayı umut ediyordu. Ancak girişim başarısızlıkla sonuçlandı ve aile bir çay değirmeni kurmak üzere gemiyle Rosario'ya yola çıktı. Ernesto tarafından anlatılan, hamileliğinin son aylarındaki Celia ile olağanüstü güç yolculuk, 14 haziran 1928'deki erken doğumun başlıca nedeni olmalıdır. Çocuk, geleneklere uygun olarak babasının ismini alan, ancak genelde Ernestito ya da kısaca «Tete» diye çağrılan bir oğlandı. Aile, babanın başlangıçtaki planının aksine endüstri kenti Rosario'da yalnızca kısa bir süre kaldı ve sonra çay bölgesine geri döndü. Ancak bü-

yük mutluluk düşü tükenmişti. Ernesto ne atası Juan Guevara'nın kararlı öncü ruhuna sahipti, ne de büyükbabası Francisco Lynch'in ticaret yeteneğine. İlkel yaşam koşulları ile ıssız çay bölgesinin karısı ve çocuğu için «uygun bir yer olmadığı» gerekçesi ile Ernesto yeniden nehrin aşağılarına doğru yola çıktı ve geçici yerleşim yeri olarak San Isidro'yu seçti.

Burada 2 mayıs 1930'da bundan böyle annesini derin suçluluk duygularına boğan ve sürekli biçimde evliliğini tedirgin eden bir olay meydana geldi; bu olay Ernesto'nun kişilik gelişiminde belirleyici bir etken oldu. Soğuk ve fırtınalı bir günde Celia henüz iki yaşındaki oğluyla yüzmeye gitti. Dönüşte çocukta gittikçe artan ve ağır bir astım kriziyle sonuçlanan bir rahatsızlık ortaya çıktı. Tekrarlayan nöbetler kronik, ömür boyu süren bir hastalığa dönüştü. Nemli Paraná vadisi nedeniyle aile doktorları iklim değişikliği önerdi. Ebeveyn, Córdoba bölgesinin dağlık yöresindeki Alta Gracia kaplıcalarının kuru havasında karar kıldı. Çay yetiştirmedeki başarısızlığın yanısıra ilaç ve tedavi giderleri ebeveynin ekonomik durumunu öylesine bozmuştu ki Ernesto sürekli bir iş yapmak zorunda kalmıştı. O da diploması olmadığı halde kendisini mimar olarak tanıttı.

Alta Gracia'da «Tete»nin iki erkek ve iki kızkardeşi daha oldu. Ancak annenin ayrıcalıklı davrandığı ve şımarttığı ilk çocuğu gözdesi olarak kaldı. Durum kardeşleri incitiyordu ve bunu da ağabeylerine iyice hissettiriyorlardı. Bir öfke anında onlara saldırdığında yenik düşmüş ve kardeşleri başını buz gibi soğuk suya daldırmışlardı. Ernesto az kalsın boğulacağı bir astım nöbeti geçirdi.

Ernesto'nun çocukluk ve gençlik yılları hakkın-

da eldeki bilgiler ve açıklamalar yetersiz ve her zaman da güvenilir değildir, hatta bazan çelişkilidir. Sonradan Ernesto'nun babası ile uzun uzadıya sohbet etmiş olan «L'Europeo» gazetesi muhabiri Franco Pierini'yi dinleyelim. Gazeteci genç Che'nin en belirgin özelliğini sorduğunda şu yanıtı aldı: «Ernesto herşeyden önce iyi çocuk denilenlerdendi; sakin, sabırlı, soğukkanlı. Çok ender olarak sesi duyulurdu... Daha küçükken sürekli çevresinde olan ve kendiliklerinden, uysallıkla onu kabul etmiş bir grup oğlana liderlik yapıyordu. Henüz altı yaşındayken komşuların tüm çocuklarını yönetiyordu. Hepsi evime gelirlerdi ve o elebaşıydı.» Ve (büyük olasılıkla daha büyük Ernesto ile ilgili olarak): «Bunu veya şunu yapabilmek için hiçbir zaman bize sorması gerekmezdi. Kendi istediğini yapardı.» (2). Bu arada konuşma sırasında babası şunu da itiraf etti: «Diyebilirim ki Ernesto bir timido'ydu.» Bu kelime «korkak»ın yanısıra (bu da Ernesto için geçerli olamaz) «utangaç», «tutuk» anlamına da gelir. —Baba, Celia ve kendisinin oğlanları ve kızlarını nasıl özgür biçimde yetiştirdiklerini de anlatmıştır: «Evimde sürekli bir kargaşa havası egemendi, ancak bu neşeli türdendi. Gençlik eve girip çıkıyordu, ailedenmiş gibi davranıyorlardı.» Ve başka bir vesileyle: «Ailem oligarşiden olmasına rağmen hiçbir zaman herhangi bir sosyal sınıf ayırımı yapmadım. Örneğin 'La Prensa'nın sahibi Alberto Gainza Paz kuzenimdir.» (3). (Büyük Arjantin gazetesi «La Prensa» soylu aile Paz tarafından kurulmuştur.) Baba bazan oğlunu güvercin avına birlikte götürüyor ve onun nişancılığını övüyordu.

Babanın açıklamaları kısmen başka kişiler tarafından doğrulanmakta ve tamamlanmaktadır. Bunlar arasında «Tete»nin Alta Gracia'dan bir çocukluk ar-

kadaşı Dolores Moyano Martin de vardır: «Ernesto, o zamanlar yedi ya da sekiz yaşında, aralarında golf alanında top toplayan çocuklarla çevredeki tepeliklerde yaşayan gündelikçi çocuklarının da bulunduğu bir sürü oğlanın lideriydi. Sık sık daha iyi denilen yurttaşların ve zengin kaplıca müşterilerinin çocuklarını futbol maçı yapmaya çağırırdı... Genelde Ernesto'nun proleter takımı kazanırdı, yenilenler ise ağlayarak ve alaya alınmış olarak eve, annelerine koşarlardı.» (4). Guevaraların dostu Dolores Moyano Martin şunları söylemektedir: «Evleri herkese açıktı, özellikle de komşu çocuklarına. Kendi çocuklarını bütün insanlara olabildiğince iyi davranmaya ve kim olursa olsun hoşlandıkları kişileri eve getirmeye teşvik ediyorlardı... Her tabakadan insan kendisini soylu aile Guevara'nın dostu sayıyordu.» (5). Doña Dolores Ernesto'yu delifişek bir çocuk olarak tanımlamaktadır. Örneğin çocuk, arkadaşlarının bu nesnelerin «zehirli» olduğu konusundaki uyarılarına rağmen bir parça tebeşiri ağzına atıyor, mürekkep içiyor ve sonra da kurutma kağıdıyla ağzını siliyordu. Ernesto okul kayıtlarında asi, gözüpek ve yürekli olarak tanımlanmaktadır. Dikbaşlı ve saygısız davranışları nedeniyle ilkokulda okul değiştirmek zorunda kalmıştır. Hugo Gambini, Che'nin Arjantinli biyografi yazarı şu yargıya varmıştır: «Ernestito insanlara göre sempatik bir çocuk değildi, daha çok dikbaşlı, suskun ve içe dönüktü.» (6). Ortaokuldan bir sınıf arkadaşı onu «içine kapanık» ve İngilizce metne göre (Ernesto'nun mizacında pek de anlaşılamayan biçimde), «'very sweet' (çok sevimli) bir arkadaş... yaşına göre fazla ciddi» olarak nitelemiştir. «Yazın bile kaşkol ve kazak giyiyordu, çünkü ebeveyni astım nedeniyle en küçük bir dikkatsizliği bile hoş görmüyordu.» (7). Bir İspanyol göçmen ailesinin oğlu

olan Fernando Barral arkadaşını şaşırtıcı yürekliliği ve özgür düşünceleri nedeniyle kıskanırdı.

Alta Gracia'da lise bulunmadığından babası onu 1941'de 40 kilometre uzaklıktaki bölge başkenti Córdoba'daki ulusal kolej «Dean Funes»e yazdırdı. Ernesto'nun başarılı bir sporcu olma çabaları, böyle bir «tıknefes'in hiçbir zaman bir yarışa dayanamayacağı görüşüyle arkadaşlarının kıs kıs gülerek alay etmelerine yolaçtı. Doktorlar da o zamanki görüşe göre ani ölüme neden olabilecek sportif çalışmalarına karşı çıkıyorlardı. Ancak ne okul arkadaşları ne de doktorlar Ernesto'nun irade gücünü hesaba katmamışlardı. Öyle ki o hepsini şaşkınlığa düşürerek en sert sporlardan biri olan rugbi oynamaya bile kalkıştı. Bu oyunda sert ataklarıyla tanınan ve korkulan gerçekten yaman bir oyuncu oldu. Ancak zaman zaman astım nöbetlerinde ilaç solumak için soyunma odasına sığınmak zorunda kalıyordu. Bu nedenle kulübün ilk takımına kabul edilmemesi, yaşamındaki, gururlu yapısına ağır bir darbe indiren başarısızlıklardan biriydi. Öte yandan annesinin değerlendirmesine göre amansız hastalık, kişiliğine atılım ve girişim gücü olarak etki ediyor, zayıflığı ve gevşekliği yeniyordu. Ağır cimnastik, yüzme ve diğer spor etkinlikleri kol ve bacak kaslarını öylesine güçlendirmişti ki bu arkadaşları arasında kıskançlığa neden oluyordu. Rugbi arkadaşları kaba şakalaşmalarında ona «El Chancho» (domuz) lakabını takmışlardı. Ernesto bunu karşı koymaksızın kabullendi, hatta bazan kendisi de kullanır ve açıklama olarak şunu eklerdi: *'Yemekte ağzımı şapırdattığımı söylüyorlar.'* (8).

Babasının, çevreyi Ernestito'nun kronik hastalığı nedeniyle alkol düşmanı olduğuna inandırmaya ça-

lışmasına karşılık, Gambini onun galibiyetten sonra bir cini «à la gaucho» bir dikişte yuvarlayabildiğini de belirtmiştir. Ancak yaşamı boyunca en sevdiği içki saatlerce yudumlayabildiği çay olmuştur. Babasının bildirdiğine göre sonunda «astıma karşı» sigara, sonraları da Havana purosu içmeye başlamıştır.

Spora düşkünlüğünün dışında tutkusu kitaplardı. Babası şöyle anlatıyor: «Ernestito okumaya çok erken başladı, önceleri serüven öyküleri, Jules Verne, Emilio Salgari, Jack London ve benzer şeyler. Ancak kısa zamanda ciddi yapıtlara, bu arada da Freud'unkilere yöneldi. Sanırım henüz onaltı yaşındayken evimizdeki tüm kitapları okumuştu, yaklaşık 3000 cilt-tarih, edebiyat, şiir ve özellikle politika.» (9). Federico Garcia Lorca'nın «Çingene romansları» onu etkilemiş ve genç adam Antonio Machado'nun özlem üzerine dizelerinde kendi duygusal yaşamıyla bir düşünce yakınlığı sezmişti. Charles Baudelaire'in duygusal yaşamıyla bir düşünce yakınlığı sezmişti. Charles Baudelaire'in yapıtlarına tapıyordu - Fransız'ın «toplumsal çöküşün simgesi» sayılmasına ve Che'nin dekadan olgusuna antipati duymasına rağmen. Genç adamda sık sık alıntılar yaptığı Şili'nin Marksist şairi Pablo Neruda'ya karşı büyük bir hayranlık gelişti. Annesi ona daha küçük yaştan başlayarak Arjantinli aydınların niteliklerinden olan Fransızca'yı öğretmeye başladı. Ernesto yabancı dili çabucak kavramış ve Fransa'nın yazarlarını asıl metinlerinden okumuştur.

Okuma tutkusu onu kesinlikle bir kitap kurdu haline getirmedi. Kendisinden dört yaş küçük kardeşi Roberto ile ateşli özgürlük dürtüsüyle Alta Gracia ve sonraları da Cördoba çevresinde gezip dolaşırdı. Baba, böylece çocuklarda güçlü bir bağımsızlık duygu-

sunun gelişeceği varsayımıyla onları bu konuda yüreklendirirdi.

Ebeveyn çocuklarına kendilerinin de ulaşmış olduğu o baş kaldıran ve liberal toplum ideolojisini aşılıyordu. Aile, bir tür, dünya görüşü açısından kapalı topluluk oluşturuyordu. Parasal sorunlar zaman zaman evde büyük kavgalara neden oluyordu, bunlar büyük olasılıkla Che'nin sonraları amansız bir para düşmanı olmasında rol oynamışlardır. Anneyle oğul arasında Celia'nın ölümüne kadar süren çok içten bir ilişki gelişmişti. Onun etkisi Ernesto'nun düşünce biçimini belirliyordu. Denilebilir ki o adeta, kendisine küçük yaştan beri egemen toplumsal ve ekonomik sistemden nefret etmeyi, burjuvaziyi ve üst tabakaları hor görmeyi öğreten annesinin bir ürünüydü. Bir monografinin yazarı ve sonradan Che'nin dostu Ricardo Rojo'nun anlattığına göre «baba ve anne laik görüşlüydüler ve Katolik okullarına gitmiş insanlarda sıklıkla rastlanan o saldırganlığa sahiptiler.» (10). Ernesto'nun Córdoba'daki lise öğretmeni Diaz Vidal, genç Guevara'nın Katolik kilisesine karşı çıkmak için her fırsattan yararlandığını hatırladığını söylemektedir. «Marksist düşünceleri vardı ve sınıf arkadaşları arasında bir sol propagandacısıydı.» (11). Bu sözler Che'nin ancak yıllar sonra inançlı bir Marksist olduğu gözönüne alınarak düzeltilmelidir.

Che'nin politikayla ilk ve sonraları da etkisini gösterecek ilişkisi İspanyol iç savaşını yaşamış askeri doktor Juan Gonzáles Aguila'ın ailesine dayanmaktadır. Her iki aile arasında yakın bir dostluk kurulmuştu. Ernesto çoğunlukla korkunç kardeş kavgası ve buna bağlı olarak da dünya politikası sorunları konusundaki karşılıklı görüş alışverişinin dikkatli bir

dinleyicisiydi; cumhuriyetçileri ateşli biçimde savunuyordu. Córdoba'ya taşındıklarında Guevaralar radikal Arjantinliler ve komünist İspanyollardan oluşan bir çevreye girdiler. Bununla ilgili olarak onbeş yaşındaki gencin o zamanlar oluşmakta olan güç düşüncesini gösteren bir olay vardır. Arkadaşı Alberto Granados yüksek okulların dokunulmazlığı için bir öğrenci gösterisinde tutuklanmıştı. Hapishaneden Ernesto'ya sokağa çıkmaları ve halkı tutuklanmasının nedeni konusunda aydınlatmaları için haber yollamıştı. Ernesto: *'Kendini polis tarafından dövülerek yere serdirtmek için sokağa inmek mi? Ben ancak birisi elime bir «bufoso» (tabanca) sıkıştırırsa katılırım!'* Çok daha sonraları bir kez daha bu konuya değindi: *'Onbeş yaş bir insanın artık yaşamını neye adayacağını bildiği bir yaştır... eğer kendisini uğruna feda edeceği bir ideali varsa.'* Bu sözler kesin olarak belirlenmiş politik dünya görüşüne sahip bir Che'ye aitti. Córdoba' daki sözlerde gençliğe özgü başkaldırıcı şiddet eğilimiyle annesinin etkileri birlikte rol oynamış olmalıdır. Celia'nın politik fanatizmini, ele avuca sığmayan yaradılışını, şaşılası pervasızlığını Córdoba'daki bir olay açıkça ortaya koymaktadır. Birgün halka açık bir yerde Peroncular yürüyüş yaparken yönetim düşmanı işçi lideri Armando March ile sohbet ediyordu. Birden kendini tutamayarak Peron aleyhinde slogan atmaya ve diktatöre ve resmigeçit yapanlara küfürler savurmaya başladı. Hemen tutuklanıp polis şefine götürüldüğünde ona da bir soyludan çok bir seyise yakışacak sözlerle saldırdı. Polis şefi: «Señora, yaşamınızı kurtardığımızın farkında değil misiniz?» Polislerin hızlı baskını olmasaydı büyük olasılıkla Celia gözü dönmüş kitle tarafından öldürülmüş olacaktı.

Guevara çiftinin parasal durumu gözle görülür biçimde kötüleşti. Ernesto giderlerini kendisi karşılamak zorundaydı ve bir yol yapım yönetiminde ek işe girdi. 1946'da, onsekiz yaşında olgunluk sınavını verdi. Matematiğe büyük yeteneği olduğundan arkadaşları onun mühendisliği seçmek yerine tıp öğrencisi olarak Buenos Aires üniversitesine yazılmasına çok şaşırdılar. Onun doktor olarak astım hastalığından kurtaracak bir tedavi yöntemi geliştirmeyi ve böylece ünlü olmayı düşündüğü sanılıyordu. Diğer bir yoruma göre ise büyükannesinin kanserden ölümü ve aynı hastalığa tutulmuş olan annesi (1965'de kanserden öldü) onu doktorluk mesleğini seçmeye itmişti. Che, amacı astım hastalarını tedavi etmek olduğundan alerji eğitimine yöneldi. Kısa zamanda Arjantin'in en önde gelen alerji uzmanı profesör Salvador Piani'nin yanında bir laboratuar görevi aldı. Aynı zamanda da küçük, kendisinin düzenlediği bir yerde kanser araştırması ve Avustralya domuzcuğu ile deneyler yapıyordu. Che laboratuar çalışmasını başladığı gibi ansızın bıraktı. Tekdüze rutin çalışma yapısındaki kararsızlıkla bağdaşmıyordu. Ancak Che alerji araştırmalarına duyduğu büyük ilgiyi yaşamı boyunca korudu. Amfiden sıvışmak ve kendisini çeken konularla ilgilenmek için her fırsattan yararlandığından kolay kavrama yeteneğine ve olağanüstü güçlü bir belleğe rağmen çalışmalarının sınavları başarmaya ancak yetmesine şaşırmamak gerekir. Şiir onu tıptan daha çok çekiyordu. Her fırsatta sevdiği şairlerden dizeler söylemesi her zaman arkadaşlarının hatırı için değildi. José Hernández'in destanı «Martin Fierro», pam-

palara ve oradaki gözüpek sığır çobanlarına bir övgü, onun serüven ve özgürce avarelik etme dürtüsünü güçlendiriyordu. Edebiyata düşkünlük satranç tutkusuyla elele gidiyordu. Hatta Che satranç oynamayı Küba'daki hükümet çalışmaları sırasında da sürdürdü ve uluslararası turnuvalara katılarak Sovyet ülke şampiyonu Viktor Kortschnoj ile karşılaştı.

Buenos Aires'deki nemli iklim yeni astım nöbetlerine neden oldu. Ernesto rugbi oynamayı bırakmak zorunda kaldı, ancak yürüyüş ve bisiklete binmekten vazgeçmedi. Sporla gelişmiş vücudu nedeniyle Perón' un ordusuna alınmaktan korkuyordu. Doktor muayenesinden önce çok soğuk bir duş yaptı ve bu yolla patlayıcı bir öksürük nöbeti sağladı. Askeri doktorlar üniversiteliyi çürüğe çıkardılar. (12).

Ebeveynin varlığı eriyip gitmiş ve son çay plantasyonunu da satmak zorunda kalmışlardı. Buna rağmen oğluna yardım edebilmek için baba-prensiplerine ters düşerek-Ernesto'ya kent yönetiminde bir «görevcik» sağlaması için Buenos Aires'deki nüfuzlu arkadaşlarına başvurdu. Ernesto'nun itiraf ettiği gibi bu iş hemen hemen bir *'arpalıklı'*. *'Bazı günler yapacak hiçbir işim olmuyordu. Her bir hizmet için birçok memur hazır bekliyordu. Bunlardan dörtte üçü gereksizdi.'* Ernesto başka ek işler de buldu: «Acción» gazetesinde muhabir, bir inşaat firmasında büro hizmetlisi ve gece bekçisi olarak çalışıyordu.

POLİTİK OLGUNLAŞMANIN BAŞLANGICI

Che'nin üniversite yıllarında idealist nedenlerle Arjantin'in o zamanki koşullarına karşı savaştığını gösteren hiçbir kanıt yoktur. Ernesto ne 1943'deki hü-

kümetin emriyle ülke okullarındaki tasfiyelerin protestosuna ne de daha sonraki faşist ve yahudi düşmanı hareketlere karşı yapılan öğrenci boykotlarına katılmıştır. Kesin Peron karşıtı olmasına rağmen bu konuda ebeveyninden daha az radikal davranmaktaydı. Babasının bir keresinde Peronistlere karşı bomba yapımında yardım etmesi için Ernesto'ya yalvarmasının sonuçsuz kaldığını anlattığı söylenir. Üniversitenin son yıllarında Ernesto, sosyalist ve komünist öğrencilerin yönettiği bir örgüt olan «Federación Universitaria de Buenos Aires» (FUBA)ya girer.

Ernesto'nun politik ve toplumsal bilinçlenmesi kesin biçimini ancak Guatemala ve Meksika'da almışsa da bunda ülkenin kamu kesimindeki olayların da etkisi olmuştur. Olgunlaşıp yetişkin bir erkek oluşu Arjantin'in en çalkantılı dönemlerinden birine rastlamıştır. Koşullar Ernesto'yu parlamenter demokrasiye ısındırmaya uygun değildi. Öte yandan anayasayı kabul etmeyen generallerin başlarına buyruklukları, ekonomi politikası konusundaki yetersizlikleri ve kötü yönetimleri ordu kokan herşeye karşı duyduğu tiksintiyi körüklüyordu. Bundan yıllar sonra Küba hükümetinin üyesi olarak orduyu *'asalak bir kurum'* diye (13) damgalaması ve onu *'gençok ulusal bankanın silahlar için yaptığı harcamaların üzmesi'* (14) bu tiksintinin belirtisidir.

Çalışmalarıyla halka zarar veren bankalar, buna ek olarak bazı büyük sanayici ve tüccarların acımasızlıkları ve sömürü yöntemleri Ernesto'da serbest sermayeye dayanan ekonomik düzene karşı gittikçe artan bir düşmanlık yarattı. Kendi gözlemleri ve annesinin öğrettikleri onda, o günkü toplumun temelden kokuşmuş olduğu ve yeni, herkesin iyiliğine hizmet eden, insancıl bir beraberliği kabul etmek zorun-

da olduğu inancını doğurdu. Devrimci Celia'nın ektiği tohumlar oğlunda yeşermeye başlamıştı ve sonraki yıllarda açacaktı.

CHİCHİNA

Genç Ernesto'nun feodal çevreye girmesine bir engel yoktu. Kuzini Negrita de la Serna onu Córdoba'nın en zengin ailelerinden birinden gelen arkadaşı Maria del Carmen Ferreyra ile tanıştırdığında hemen genç kıza karşılıksız kalmayan bir yakınlık duydu. Ferreyraların diğer taşınmaz mallarından başka polo sahaları ve tenis kortlarıyla, yüzme havuzu ve binek yarış atları için ahırlarıyla, şahane döşenmiş bir çiftlikleri vardı. Ve aksiliğe bakın ki böylesine nefret ettiği bu feodal toplumun bir üyesi, Ernesto'nun ilk büyük aşkı oluyordu! Malikaneye girebilmesini yalnızca soylu ismi Ernesto Guevara de la Serna'ya borçluydu. Milyoner Ferreyra Arjantin'de egemen olan zulüm ve ahlakça düşkünlükte payı bulunan nüfuzlu bir gruptandı. Ernesto sert oloştirilor yapmaktan çekinmiyor ve milyoneri kızdırıyordu. Buna ek olarak dış görünüşü de büyük hoşnutsuzluk yaratıyordu: bir parça çamaşır ipiyle tutturulmuş, bumburuşuk bir pantolon, rengi tanımlanamayan bir ceket, buna ek olarak ütüsüz bir gömlek, aşınmış ayakkabılar, darmadağın saçlar: Bu karşıt tip, şaşırtıcı bir pervasızlıkla kalburüstü kişilerle düşüp kalkıyordu! (15). Göründüğü kadarıyla kendini beğenmiş sosyeteye meydan okumak ve toplumsal asalaklıklarını yüzlerine vurmak Ernesto'ya zevk veriyordu. Ancak Chichina denilen genç barones Maria, Ernesto'nun pervasızlığına hayrandı. Yıllar sonra şunları söylüyordu: «Beni büyülüyor. Dimdik

bakışı, topluma başkaldıran tavrı.» (16). Ernesto'nun şaşırtıcı kültürü de onu etkiliyordu-çok okumuşluğu ve İspanyol ve Fransız dillerinin çağdaş yazarlarını yakından tanıması. Maria, Ernesto'nun romantik yaradılışını farketmişti ve bunu dizelerle dile getirmesi için onu yüreklendiriyordu.

Chichina ile karşılıklı sevgi Córdoba'da başlamıştı, 1948 ya da 1949'da gizli bir nişana neden oldu ve toplam dokuz yıl sürdü. Ancak sonra ilişki kesin ayrılıkla sonuçlandı. Zenginlik ve lüks içinde büyümüş olan Chichina, bir cüzzam doktorunu vahşi bölgelere doğru belirsiz yolunda izlemeye karar veremedi. O zamanlar Ernesto'yu ciddi biçimde uğraştıran bir proje.

Uzun sürmesine karşı bu romans Ernesto'nun düşünce ve davranış biçimini değiştirememişti. Tersine bir evlilik bağının Ferreyralar tarafından kesinlikle reddedilişi onun feodal sınıfa duyduğu nefreti arttırdı; bu nefret onun sonraları bir şiddet devrimiyle bu sınıfı ortadan kaldırma biçimindeki kararlı sonuca varmasına neden oldu.

ARJANTİN'İN YOKSULLAR YURDUNA DOĞRU

Ernesto sık sık karşı konulamaz bir dolaşma isteğinin tutsağı oluyordu - *'belki de doğal yatkınlığım nedeniyle.'* (17). Yaya ya da bisikletle yola koyuluyordu. İlk gezisi Córdoba üzerinden Arjantin'in kuzey bölgelerine, Jujuy ve Salta'ya, oradan da Gran Chaco yakınlarına ve Bolivya sınır bölgelerine doğruydu. Bu Ernesto'nun sonraları artık yaşarken terketmeyeceği o perişan bölge ile ilk karşılaşmasıydı. Dolores Moyana Martin o zaman yola çıkarken çekilen bir fotoğrafını hâlâ saklamaktadır: çuval bezinden pantolon, ya-

malı bir ceket, kasket ve otomobil gözlüğü. sırtında yedek bir lastik.

Ernesto'nun bu ilk büyük kentlerarası gezisinin aileyle ilgili nedenleri de vardı; genç adam ebeveyninin derin anlaşmazlıklarından kaçmaya çalışıyordu. Celia kocasını parasal sıkıntıdan sorumlu tutarken o da ikide bir Ernesto'nun astımına neden olan hatasını karısının yüzüne vuruyordu. Buna politik anlaşmazlıklar ekleniyordu. Ayrıca babanın evliliğe pek de örnek olamayacak sadakati de soğukluğu arttırıyordu. Sonuçta iş ayrılmaya kadar geldi, ancak bu çevreden saklandı. 1949'da Celia, kentin feodal kuzey kesiminde hâlâ bir evinin kaldığı Buenos Aires'e taşındı. Kocası Paraguay sokağında küçük bir apartman dairesi kiralamıştı ve ailesini arada sırada görmeye geliyordu. Celia'nın geçimini büyük ölçüde çocuklar sağlıyordu ve -Doña Dolores'e göre- bu böyle süreceğe benziyordu. Bu durumda Ernesto'nun evi pek özlememesi hiç de şaşılacak birşey değil. Sonraları kendisi de gerçek bir aile yaşamı sürdürmemiştir. Yine de çocuklarından dördünün üniversite eğitimini tamamlamaları ebeveyn için şeref sayılmalıdır.

Ayrıca Chichina ile açıklığa kavuşmamış ilişkisi de Ernesto'yu belirsiz uzaklara doğru yolculuğa itiyordu. Chichina hâlâ nişanlısıydı, ancak düzenli biçimde yazdığı mektuplara verdiği yanıtlar seyrekleşmişti, elbette bunda mektuplarını baba Ferreyra'dan binbir güçlükle saklamak zorunda oluşu da rol oynuyordu.

Ernesto'nun dolaştığı kuzey bölgeleri Arjantin'in «yoksullar yurdu» sayılıyordu. Özellikle kızılderili kökenliler arasındaki yoksulluk, açlık ve hastalıklar Ernesto'nun egemen sınıfa karşı düşmanca düşüncelerini güçlendirdi; öte yandan yoksul ve çile çeken yaratıkların kaderi yüreğini derin bir acımayla dolduruyordu.

İkinci yolculuğa onu arkadaşı Alberto Granados kandırdı: iki arkadaş motosikletle Latin Amerika'yı gezmek, güzelliklerini ve aynı zamanda da halkının gereksinimlerini öğrenmek istiyorlardı. Ernesto'nun araştırmaları bitince geri döneceğine söz vermesi üzerine Celia geziye izin verdi. Yola çıkış tarihi kesin değildir. Biyografi yazarları 29 Aralık 1951'den söz ederler, ancak Dolores Moyano Martin, Ernesto'nun 1952 ocağında Chichina'yı Miramar plajında ziyaret ettiğini anlatır. (18). Ernesto nişanlısına veda ederken «Come-back» (Geri dön) ismini verdiği yavru bir köpek armağan eder. Chichina ondan kendisine dantelli bir elbise getirmesini ister ve her olasılığa karşı eline üç tane beş dolarlık sıkıştırır.

Motosikletliler önce Arjantin'in güneyine yönelirler; Ernesto orada daha alçak olan And dağlarını daha kolay geçebileceklerini ummaktadır. Ancak dağın tepesinde motor stop eder. Sonradan Granados, motor yeniden çalışmış olsaydı yolculuğun kesinlikle böylesine ilginç geçemeyeceğini söylemiştir. İkisi de önceki gezilerde olduğu gibi açık havada yaşıyorlardı. Paraları bittiğinde iki arkadaş bulaşıkçı, hamal, gemi istifçisi ve satıcı olarak para kazandılar, hatta doktorluk bile yaptılar. Başka çare bulamadıklarında yemek için dileniyorlardı. Santiago'da 3000 kilometreden daha uzaktaki Oster adalarında, Rapa Nui'deki cüzzam kliniğini görmeye karar verdiler. Granados, Córdoba yöresi San Francisco cüzzam hastanesinde biokimyacı olarak uzmanlaşmıştı ve Ernesto da bu alana ilgi duyuyordu. İkisi de kendi «Lambarene»lerini kurmayı düşlüyorlardı. Oster adalarına yolculuk hiçbir zaman

gerçekleşmedi. Buna karşılık iki arkadaş «cüzzam uzmanları» olarak resimlerini çektirtmeyi ve Temuco'da bölge gazetesi «Diario Austral»ın yazı işlerinde kendileriyle röportaj yaptırmayı başardılar. 19 Şubat 1952' de gazetede şu manşet okunuyordu: «Arjantinli cüzzam uzmanları motosikletle güney Amerika turunda.»

«Şimdi iki arkadaş dünyanın en korkulan ve yağmursuz kuraklık bölgelerinden biri olan Atacama çölünü geçiyorlardı. Yolculuğun bundan sonraki konaklama yeri içerlerde yer alan eski İnka başkenti Cuzco idi. Gençler burada birkaç gün kaldılar ve kitabevlerinde eski Kolombiya kültürü üzerine yazıları araştırdılar. Böylece hazırlandıktan sonra Cordillera dağları arasına gizlenmiş olan Machu Picchu kalıntılarına doğru yola çıktılar. Şimdi Ernesto da arkadaşı gibi günlük tutmaya başlamıştı. Toplumun zorla değiştirilmesi tasarısı daha bu günlükte biçimlenmeye başlamıştı. Bir keresinde Granados, Quechua ve Aymará kızılderililerini yoksulluktan kurtarmak için yönetime geçmek gerektiğini söylediğinde Ernesto onun sözünü keser: *'Silahlar patlamadan devrim yapmak mı? Delirdin mi sen?'*

Gençler İnkaların kutsal yerlerinden, Dr. Hugo Pesche tarafından yönetilen küçük cüzzamlılar yurduna gittiler. Doktor onlara Marañón kıyısındaki önemli cüzzam araştırma merkezi San Pablo'ya yazılmış referanslar verdi. Yolda, İquitos'da, herhalde nemli Amazon iklimi nedeniyle Ernesto yeniden çok ağır bir astım nöbeti geçirdi. San Pablo'da laboratuarda çalışmalarına izin verildi. En fazla hastaların ruhsal tedavileriyle ilgileniyorlardı. Hastalarla yakın arkadaşça ilişkiler kuruyorlar ve gezintilerde, avlarda onlara eşlik ediyorlardı. Cüzzamlılar bu alışılmamış yakınlığa minnettar kaldılar ve onlara yolculuğun de-

vamı için bir sal yaptılar. 21 haziran sabahı veda ediliyordu. Maranón nehri iki arkadaşı üç ülkenin, Kolombiya, Brezilya ve Peru'nun birleştiği köşeye, küçük Leticia kentine getirdi. Ancak burada yeniden iş aramaya koyuldular ve buldularda. Leticia halkı futbol nedeniyle Arjantinlilere önem verdi. Her ikisi de antrenör olarak görevlendirildiler ve Leticia'nın yöresel şampiyonayı kazanmasını sağladılar. Bu işin ucunda iki arkadaşın Kolombiya'nın başkenti Bogoto'ya gitmesi için gerekli yol parası vardı. Gençler buraya tam Kolombia'nın «La Violencia»sı (19) sırasındaki cinayetlerden birinin işlendiği zamanda geldiler. Üstleri başları perişan yolcular önce «şüpheli haydutlar» olarak hapse atıldılar; yaşamları tehlikedeydi. Ancak rastlantı sonucu üniversiteliler onlarla ilgili şeyler duymuşlardı. Gençler onların yeniden özgürlüklerine kavuşmalarını sağladılar ve aralarında para toplayarak Caracas'a uçak biletlerini aldılar.

İki arkadaş burada da diktatör Marcos Pérez Jiménez yönetiminde politik açıdan pek de hoş olmayan bir havayla karşılaştılar. Granados buna rağmen orada kaldı ve tanıdık bir doktorun yardımıyla bir cüzzam kliniğinde çalışma izni aldı. Buna karşılık Ernesto eve gitmekte acele ediyordu, artık tıp eğitimini tamamlamak istiyordu. Arjantin'den ABD'ye safkan at taşıyan bir uçakla bedava yolculuk ediyordu. Uçuş Miami üzerindendi. Orada Ernesto yeniden tutuklanmaktan kıl payı kurtuldu. Şöyle ki, Ernesto aşırı bir Porto Rikolunun bağıra çağıra Yankee emperyalizmi ve başkan Truman hakkında verip veriştirdiği bir kahvede oturuyordu. Polislere göre İspanyolca konuşan herkes Porto Riko kökenliydi. Ernesto nişanlısının beklediği dantelli elbiseyi son anda alabildi. Bunun

için parayı nerden bulduğu ise -15 dolar çoktan tükenmişti- bir sır olarak kaldı.

Ernesto ruhsal açıdan değişmiş olarak döndü. Henüz yaşamında hangi amaca yöneleceğini bilmemesine rağmen bu yolculukta yaşadıkları ona neyi istemediğini açıkça göstermişti: Buenos Aires'deki bir doktorun burjuva yaşamını sürdürmeyi. 1952 ekiminde doktorluk diploması almak için gerekli oniki sınava hazırlanmaya başladı. Bu girişim annesi ve nişanlısının üstelemeleriyle oldu ve politik bir nedeni de vardı: Perón yazılı bir emirle bitirme sınavlarına sivil eğitim, özellikle de kendi «Justicialism» öğretisi (liberal ve sosyalist görüşlerin karışımı) ya da Peronizm tarihi üzerine bir araştırmanın katılmasını yasalaştırmıştı. Ernesto bu yönergeden kurtulmak için sınavlarını onun yürürlüğe girmesinden önce tamamlamak istiyordu. (20).

Ernesto nişanlısına, sınavlardan sonra Venezüella'da tekrar Granados'a katılmak üzere söz verdiğini açıkladığında Chichina bu tasarıya karşı çıktı. Kendisi, zengin bir ailenin kızı, onun yanında böylesine belirsiz bir geleceğe nasıl göğüs gerebilirdi? Ernesto'nun yanında olmadığı dokuz ay boyunca bu konuyu düşünmek için yeterince zamanı olmuştu. Genç adam ona hiç olmazsa kendi halinde bir kasaba doktoru olarak küçük bir Arjantin kasabasında yaşamak için bile söz veremiyordu. Hele cüzzamlılara ya da diğer yoksul insanlara bedensel ve ruhsal açıdan yardım etme planı ise genç kıza tam bir yanılgı olarak görünüyordu. 1953 ocağında Malagueno'daki Ferreyra çiftliğinde son bir konuşma kesin ayrılmayla sonuçlandı.

Mart 1953'de Ernesto «orta»yla doktor ve cerrah olarak diploma aldı. Hemen birkaç ay sonra genç adam vatanına kesin olarak sırt çevirmişti. Vatanını

tekrar yıllar sonra, yalnızca birkaç saat için görecekti.

BOLİVYA VE MEKSİKA

1953'de Ernesto'nun Bolivya'dan Meksika'ya kadar süren üçüncü önemli inceleme gezisi başlamıştı. (21). Astım nöbetleri nedeniyle bir yolculuk arkadaşı gerekliydi; bu nedenle arkadaşı Carlos Ferrer ona eşlik ediyordu. Yolculuğun ilk hedefi Ernesto'nun beş kuruşsuz vardığı Bolivya'nın başkenti La Paz'dı. Orada Ernesto Arjantinli bir mülteciyle, Perón muhalefetinin temsilcisi ve şekerkamışı plantasyonlarının Karun kadar zengin sahibi Isaias Nogues ile karşılaştı. Nogues onu sık sık villasına davet ediyordu. Burada aynı şekilde mülteci olan Arjantinli avukat Ricardo Rojo ile tanıştı ve onunla arkadaş oldu. Bir biyografi bölümünde Rojo, Che hakkında şunları söylemektedir: «Guevara'yı ilk kez gördüğümde beni hiç de fazla etkilememişti. Az konuşuyor, daha çok başkalarını dinliyor, ancak birdenbire konuştuğu kişiye sakin bir gülümsemeyle yıkıcı bir cümle savuruveriyordu... (22).

Bolivya'da bir yıl önce, 9 nisan 1952'de yapılan bir devrim, kısmi tarım reformu ve kalay madenlerinin devletleştirilmesiyle sonuçlanmıştı. Ancak Ernesto bu devrimi büyük ölçüde yanlış bir girişim olarak değerlendirmekteydi. Köyişleri bakanı ile soğuk ve resmi bir havada geçen «röportajdan» sonra durumu şöyle özetliyordu: *'Nedenlerle savaşılmalı ve olumsuz sonuçları başarıyla önlemekle yetinilmemelidir. Bu devrim kızılderililerin düşünsel soyutlanmışlığını sarsmayı... onların yüreklerine seslenmeyi... on-*

lara eski saygınlıklarını kazandırmayı başaramadıkça sonuçsuz kalacaktır.» Ernesto madenlerin el değiştirmesinin bir göstergesi olarak maden işçilerine ikramiye veren hükümet hakkında da sert sözler söylüyordu. Ona göre maden işçilerinin morallerini yükseltmek daha doğru olurdu. '*Maddi çıkarlardan önce moral*' Ernesto'nun sonraları Küba'da sürekli olarak propagandasını yaptığı ve benimsetmeye çalıştığı ahlakçı savıydı.

Ernesto, Ferrer ve Rojo Bolivya'dan Peru'ya gitmek üzere kızılderililerin ürünlerini pazara götürdükleri o amortisörsüz kamyonlardan biriyle ayrıldılar. Biletleri alırken şoför onlara kendi yanında «ayrıcalıklı» yolculara saklanan yerleri önerdi. Ernesto karşı çıktı: '*Hayır, panagra* (ayrıcalıklı sınıf) *değil, biz diğerlerinin yanında oturacağız.*' O düşünüş biçimlerini incelemek için kızılderili küçük çiftçilerle ilişki kurmak istiyordu. «O araştıran metalik gözlerde ya da o sert bir biçimde kitli kalan ve sorularımızdan hiçbirini yanıtlamayan dudaklarda en küçük bir sempati belirtisi uyandırmak için tüm çabalarımızın boşa olduğunu keşfettik... Bu kızılderililerle en küçük insanca bir ilişki kurmak bile olanaksızdı.» diye anlatır Rojo.

Peru sınırında önce sorunlar çıktı, ancak Arjantinliler diplomatik görüşmelerden sonra bir de izin belgesi alarak yola devam ettiler. Ernesto İnka kalıntıları üzerine kendisinin öne sürdüğü arkeolojik bir varsayımı doğrulamak istiyordu ve bu nedenle bir süre Sacsahuamán kalıntı bölgesinde kaldı. Rojo ülke başkenti Lima'ya doğru yola devam etti. Ferrer onlardan ayrıldı. Raslantı sonucu Ernesto ve Rojo Ekvador sınırında yeniden karşılaştılar. Sınır anlaşmazlıkları nedeniyle savaş durumu vardı. Ernesto modern silah-

larla donatılmış askerleri kuşkuyla inceledi ve şöyle dedi: *'Bu heriflere dikkat etmek gerek. Nişan almayı bilmedikleri için kolayca gövdene serseri bir kurşun yerleştirebilirler.'*

İçten içe kaynayan liman Guayaquil'de üç Arjantinli hukuk öğrencisi ile karşılaştılar. Önce hepsi birlikte ahşap bir evde iki basit yatağı olan bir oda kiraladılar. Yola devam etmek için gerekli parayı dağlamak üzere eski yedek elbiselerini ve Rojo'nun Vigogne yününden «lüks paltosunu» sattılar. Ernesto yalnızca üzerinde olanlarla kalmıştı. Bol kollu eski spor ceketine astım pompasından muza kadar herşeyi tıkıştırmaya alışmıştı. Rojo, Şilili Marksist Salvador Allende'den bir referans mektubuyla Guayaquil'deki sosyalist bir avukatı görmeye gitti, avukat onlara «United Fruit Co.»nin «Flota Branca»sından bir muz gemisi için bedava bilet sağladı.

BAŞARISIZ BİR «DEVRİM»

Yola çıkmadan önce Rojo ile Ernesto arasında Ernesto'nun geleceğini etkileyecek bir konuşma geçti. Rojo, «Yalnızca dolar kazanmaya yarayan bir ülke olduğu halde neden ille Venezüella'ya gitmek istiyorsun» diye soruyordu. Ancak Ernesto, Granados ile sözleşmesinde direniyordu; onunla birlikte San Pablo cüzzam merkezinde çalışmak istiyordu. Rojo: «Şimdi güncel olan Guatemala'dır, dostum. Orada önemli bir devrim oluyor, bu görülmelidir.» (23). Birlikte yolculuk etmek koşuluyla Ernesto kabul etti.

Böylece «United Fruit»lerdeki en katı düşmanlarından birini bedavaya Panama'ya götürdü. Guatemala'ya götürdü. Guatemala'ya yolculuk parasını sağ-

lamak için Ernesto Panama'daki dergilerden birine Machu Picchu ve diğer İnka kalıntıları hakkında yazılar yazdı. Birlikte önce Costa Rica'nın başkenti San José'ye gittiler. Burada, küçük bir kahvede Ernesto Kübalı devrimcilerle, 1953 Moncada kışlası baskınına katılanlarla konuşmaya başladı ve onlardan ilk kez Fidel Castro ile ilgili ayrıntıları öğrendi. Kübalılar kitle halinde kurşuna dizmelerden, dinamitlemelerden ve makineli tüfek savaşlarından kanlı sahneler anlatmakta birbirleriyle yarışıyorlardı.

Ocak 1954'de Ernesto ve Rojo, Guatemala'ya geldiler. Burada albay Jacobo Arbenz Guzmán pürüzsüz bir seçim sürecinde başkanlığı kazanmıştı. Albay devrimci bir yol çizdi ve Guatemala'da güçlü politik etkisi olduğu öne sürülen Kuzey Amerikalı büyük şirket «United Fruit Company»nin topraklarını kamulaştırdı. Ernesto ve Rojo, Arbenz'in aksi gibi en etkin yardımı Perón'dan aldığını saptadıklarında şaşkına döndüler. Bu onların, diktatörün düşmanlarının ayaklarını yerden kesmişti. Bir kahvede yine Küba'daki devrimi hazırlayan birkaç Kübalı ile karşılaştılar. Bu operasyon Fidel Castro'nun Meksika'da serbest bırakılmasından sonra başlayacaktı. Ernesto arkadaşına Guatemala'nın devrimci hareketi için uygun bir görevde etkin olmak gerektiğini açıkladı. Genç adam El Petén bölgesinde kızılderili halk için bir yardım programı çerçevesinde doktor olarak çalışmak üzere sağlık bakanlığına başvurdu. Konuşma sırasında bakan (komünist) PGT (Guatemala İşçi Partisi)ne üyelik kartı olup olmadığını sordu. *'Hayır'*, dedi Ernesto, *'ben devrimciyim ve bu tür üyeliklerin bir işe yarayacağına inanmıyorum...'* Bakan üzgündü, görüşme bitmişti. Ernesto ayrılırken şöyle diyordu: *'Yoldaş, günün birinde üye olmaya karar verirsem, bunu inandığım için*

yaparım, zorunluluktan değil, anladınız mı?' Sonradan karısı olan Hilda, Ernesto'nun «cephede savaşmaya» çabaladığını hatırlatmaktadır. Ernesto ise muhabir Jorge Ricardo Masetti (24) ile bir röportajda o zamanki rolünü şöyle tanımlamaktadır: *'Arbenz hükümetinde görev almadım. Ancak Kuzey Amerikan istilası yerleşince «United Fruit»un «Frutero serüvencilerine» karşı koymak için kendim de dahil gençlerden bir grup oluşturmaya çalıştım. Guatemala'da savaşmak gerekiyordu ve hemen hiç kimse savaşmıyordu.'* (25). Ernesto devrimci gençlik örgütlerini başkentin kontrolünü ele geçirmeye ve saldırganları saf dışı bırakmaya zorluyordu. Yönetime bağlı dernek, sendika ve çiftçi birliklerine silah dağıtılmalıydı. Kendisi de oradan oraya savaş malzemesi taşıyordu. Ancak Guatemala'daki «devrim» anlaşıldığı kadarıyla Amerikan gizli servisi CIA tarafından desteklenen paralı asker ordusunun haziran 1954'de Guatemala'ya girmesi ve Arbenz hükümetinin istifa etmesiyle başarısızlıkla sonuçlandı.

Ernesto bozgunun asıl suçunu ordu birliklerine yükledi. Bu inanç onun Havana'ya zaferle girişinden sonra Küba'daki devrim taktiğini kesin biçimde belirledi: Resmi ordunun dağıtılması. -Régis Debray sonradan sövle yazmıştı: «Başarısızlık devrimci için sıçrama tahtasıdır... bövlece bilgi üzerine deneyim yığar.» Bu cümle Ernesto «Che» Guevara'da kelimesi kelimesine doğrulanmıştır.

Baba Dawid L. Bronstein oğlu Leo Dawidowitsch'e -Leo Trocki- okulu bitirdikten sonra ne olmak istediğini sorduğunda oğlu ansızın «devrimci» diye vanıt verdi. Simdi Ernesto'nun görev ve kariyeri de «Troçkivarivdi.» Ancak bu amaç onda ilk gençlik yıllarında henüz belirmemişti. Tersine 1960'da Küba'daki bir

devrim bayramında şunları itiraf ediyordu: '*...daha tıp eğitimi yaparken bugün devrimci olarak sahip olduğum görüşlerden çoğu benim ideallerim arasında değildi. O zamanlar yalnızca başarılı olmak istiyordum. Tıp alanında ünlü bir araştırmacı olmayı... elbette insanlığa yararı olabilecek, ama kişisel olarak bana parlak bir başarı kazandıracak bir şey keşfetmek için yorulmaksızın çalışmayı düşlüyordum.*' (26).

Ernesto'nun devrimci bir komüniste dönüşmesi Guatemala ve Meksika'da gerçekleşti; bu dönüşümün tam ne zaman olduğu saptanamamaktadır. Rojo şöyle yazmaktadır: «O zaman-ağustos 1953'de Bolivya'da -Guevara kesinlikle Marksist değildi. Açıkça anlaşılabilir bir politik eğilimi bile yoktu... Üniversite arkadaşları onu 'politik bağlantısı olmayan bir anarşist' diye tanımlarlarmış.» (27). Ernesto'nun Bolivya'da kalışından hemen altı ay sonra -eşi Hilda Gadea Acosta'ya göre- kesin Marksist bir bakış açısı kazanması şaşırtıcı gelmektedir: «Kuramı konusunda Che daha o zamandan yolunu çizmişti.» (28). Sürgündeki Castro yandaşı ve Ernesto ile aynı zamanda Guatemala'da bulunan Mario Dalmau bunu doğrulamaktadır: «Sürekli Marx ve Lenin okuyordu, denilebilir ki tüm bir Marksist kütüphaneyi okudu ve düşünceleri kesinlikle Marksistti.» Hilda Gadea ve Dalmau'ya göre Che Guevara'nın Marksizm-Leninizmi «Küba devriminin bir ürünü değildi», tersine çok daha önceden onda kökleşmişti. Ernesto, Arbenz hükümetinin prokomünist bir üyesine Arjantin'den bir referans mektubu getirdiğine göre daha Arjantindeyken Marksistlerle ilişki kurmuş olmalıdır. Kuşku uyandıran şey ise Ernesto'nun «tüm Marksist kütüphaneyi» ne zaman ve nerede okumuş olabileceğidir. Bu sınav döneminden ve üçüncü yolculuğundan önce olmalıdır. Ernesto'nun

babasının gazeteci Mario Busch'a verdiği bilgi ise inandırıcı değildir: «Ernestito'nun komünist olduğu kesinlikle doğru değildir ve o hiçbir zaman komünist olmamıştır... Böyle yorumların Küba'nın özgürlük ve demokrasi için verdiği savaşı gözden düşürmek amacıyla Nazi-faşist Amerikalılar tarafından yayıldığına inanıyorum.» (29). Kısa süre sonra Busch o zamanlar APRA'nın (30) sosyalist kanadının Lima'daki kadınlar kolu sekreteri olan Hilda Guevara'dan benzer bilgiler alıyordu: «Bugün demokratız. Halk için baskı ve diktatörlüklerle savaştığımızdan komünist olduğumuz söylendi ve söylenmektedir. Eğer bu komünizm ise biz komünistiz.»

Ernesto'yu kesin biçimde komünizme yönelten de yine Hilda Gadea Acosta'ydı. Peru'nun eski devlet başkanı general Manuel A. Odria'nın diktatörlüğü sırasında sürgüne gitmek zorunda kalmıştı; Hilda, Guatemala'da komünist olmuştu. Hilda burada tarım ve endüstri ürünlerini geliştirmek amacıyla kurulmuş bir enstitü olan INFOP'da görev aldı. Rastlantı sonucu Ernesto ve Rojo ile aynı pansiyonda kalıyordu. Ufak tefek yapısına, belirgin kızılderili yüz hatlarına, esmer tenine ve düz siyah saçlarına rağmen kendisinden dört yaş küçük Ernesto ondan hoşlanıyordu. Biografi yazarı Daniel James, Hilda hakkında şunları yazmaktadır: «Sevimli yapısıyla hoş bir izlenim bırakıyordu. Öte yandan da dik kafalı Arjantinli ile rahatlıkla başedebilecek, bildiğinden şaşmayan, enerjik bir kadındı. Che'nin istediği gibi bir tipti: yapmacıksız ve özgür, proleter, bohem ve zor bir gençlik geçirmiş, cezaya katlanabilecek ve yoksunlukları onunla paylaşabilecek, eski bir devrimci olarak politik ve duygusal açıdan olgunlaşmış bir kız.»

Ernesto'nun dostluk kurduğu Kübalı bir mülteci,

Dario López şöyle not etmiştir: «Ernesto ile ilk karşılaştığımda yırtık ayakkabılar giyiyordu ve üzerindekinden başka elbisesi yoktu.» Hilda daha iyi giyinmesinde ısrar etti. Ernesto'nun pansiyon ücretini de o ödüyordu ve her bakımdan, özellikle astım nöbetlerinde gerçekten anaç bir koruyucu olmuştu. Hilda bilmeden birçok ortak yanının bulunduğu ve sonradan sevgisini kazandığı Celia'nın yerini almıştı. Kısa bir süre sonra Ernesto ve Hilda nişanlandılar.

Hilda, Ernesto'yu Castro'nun en etkin silah arkadaşlarından biriyle, Moncada eylemindeki Bayamo garnizonuna saldırırken öncülere komuta etmiş olan Nico López ile tanıştırmıştı. Nico ve diğer Kübalılar, yeni arkadaşlarına Fidelist hareketin amaçları hakkında bilgi verdiler ve onu davalarına inandırdılar. Onların etkisiyle Ernesto'da kısa zamanda devrimci komünist toplumsal düşünceler gelişti. Hilda onun ölümünden sonra şöyle açıklıyordu: «Guatemala onu emperyalizme karşı her zaman elde silah savaşmanın ve saldırıya geçmenin gerekliliğine inandırmıştı» Başlangıçta Ernesto kendini devrimci davanın hizmetinde bir doktor rolünde buldu '...o *zaman Guatemala'da bulunuyordum... ve devrimci bir doktora özgü bazı davranış kuralları saptamaya başlamıştım. Devrimci bir doktor olmak için neyin gerekli olduğunu araştırmaya başladım. Ancak bu sırada... United Fruit Company, Amerikan dışişleri bakanlığı tarafından... düzenlenen baskın oldu... Ancak o zaman özdeki bir şeyi kavradım. Devrimci bir doktor ya da genel olarak devrimci olabilmek için önce bir devrimin gerçekleşmesi gerekliydi.*' (31).

Arbenz hükümetinin devrilmesinden sonra Ernesto yaşamı tehlikede göründüğünden Arjantin elçiliğine sığınmak zorunda kalmıştı. Ona Perón yönetimi-

nin bir kargo uçağıyla ülkesine geri dönmesi önerildi; Ernesto reddetti.

FİDEL CASTRO İLE KARŞILAŞMA

Ernesto Guevara sosyalizmle süslenmiş ve dört bir yandan gelen devrim mültecileri için açık bir liman olan Meksika'ya sığınmaya karar vermişti. 21 eylül 1954'de Mexico City'e geldi; kısa bir süre sonra Hilda da onu izledi. Yol arkadaşı Guatemala'da «küçük», İspanyolca'da ise «çarpık bacaklı» anlamında kullanılan bir lakap olan «El Patojo» adıyla anılan Guatemalalı bir komünist, Julio Roberto Cáceres Valle idi. Her ikisinin de hemen hiç parası yoktu. Bu nedenle Ernesto ucuz bir fotoğraf makinesi satın aldı ve parklarda ziyaretçilerin resimlerini çekmeye başladılar; filmler bir Meksikalı'nın küçük laboratuarında banyo ediliyordu. Che sonraları şöyle yazmıştı: *'Bu işle aylarca geçindik. Hatta zamanla durumumuz daha da düzeldi.'* (32). Ernesto ve Hilda karıkoca olarak (resmi nikahlarına hiçbir yerde değinilmemektedir) küçük bir apartman dairesinde oturuyorlardı, Patojo da buraya kabul edilmişti. Şubat 1956'da bir kızları oldu, Hildita diye çağrılan Hilda. Anne büroda çalışarak çok düşük olan gelirlerini arttırıyordu. Rojo 1955' de arkadaşını tüm Latin Amerika'da çok tutulan «Fondo de Cultura Económica»yı yöneten, Meksika'nın en önemli yayımcısı, Arjantinli Arnaldo Orfilda Reynal ile tanıştırdı. Bundan sonra Ernesto Guevara taksitle kitap satmaya başladı. Artık pahalı klasik-Marksist yapıtları, bu arada Lenin'in tüm yazılarını ve İspanya iç savaşının stratejisi konusunda kitapları inceliyebiliyordu. Ernesto geceleri okuyordu, ertesi sabah

kitaplar yeniden büroları ve evleri dolaştığı büyük deri çantaya giriyordu. O halde Marksist-Leninist bilgilerini Ernesto Meksika'da edinmiştir. Ancak yayımcı ile buluşma ikisinin de umduğu kadar doyurucu geçmedi.

Ernesto'nun şansı Mexico City'nin merkez hastanesindeki açık alerjik hastalıklar uzmanlığı kadrosu için verilen ilanda daha yaver gitti, meslek bilgisi nedeniyle görev ona verildi. Bir gün Nico López eşliğinde Kübalı bir hasta geldi. Bu hasta kendisini Raul Castro diye tanıttı ve Ernesto'yu Calle Emparan'daki küçük apartmana davet etti. Bina, onu sürgündeki Kübalılar için «merkezi bir han»a çevirmiş olan Doña Maria Gonzales diye birine aitti. Raul ve kardeşi Fidel orada oturuyorlardı. Batista'nın af yasasıyla Castro serbest bırakılmış ve 9 temmuz 1955' de Meksika'ya gelmişti. İki devrimcinin ilk görüşmesi Maria Antonia'nın evinde oldu. Ernesto bu tanışmayı şöyle anlatmaktadır: *'Onu o soğuk Meksika gecelerinden birinde tanıdım ve ilk görüş alışverişimizin uluslararası politika üzerine olduğunu hatırlıyorum. Aynı gece birkaç saat içinde-sabaha karşı-gelecekteki askeri harekata katılacaklardan biri olmuştum'* (33).

Bu arada Arjantin'de Perön devrilmişti. Rojo arkadaşını şimdi ülkelerine geri dönmeye razı etmek için türn kandırma yeteneğini kullandı. Ernesto şöyle yanıtladı: *'Hayır, gitmiyorum. Niçin? Burada çok önemli birşey var, Kübalıların güç geçtikçe daha da biçimlenen girişimleri. Orada ne var ki: ...Bakan olduğunu düşün, ne yapabilirsiniz ki? İyi amaçları olan bir hükümet... ve günün birinde değişiklikler yapmak istediklerinde-bitti!'* Guevara sanki boğazını kesmek istiyormuş gibi bir hareket yaptı. (34). Rojo 1955'de arkadaşından ayrıldı. Ernesto kendini yoğun biçimde

Castro'nun tasarısına kaptırmıştı. Küçük savaş birliği Meksika'ya sığınmış olan Küba asıllı albay Alberto Bayo'dan köklü bir askeri eğitim alıyordu. Albay daha İspanya iç savaşında başarıyla gerilla operasyonları yönetmiş ve deneyimlerini pedagojik ustalıkla bir ders kitabında toplamıştı: «Gerillaya 150 Soru» (35). Castro'nun zaferinden sonra Alberto Bayo, general olarak Küba'da 1965'deki ölümüne kadar gerilla savaşını öğretti.

Bayo, Meksika'da kendisini yatırım yapmak isteyen «Salvadorlu bir albay» olarak tanıtmış ve «Santa Rosa» çiftliğini satın almıştı. Çiftliği yönetmek için «işçilere» gereksinimi vardı; bunlar Kübalı devrimci adaylarıydı. Aldatmacayı tamamlamak için ayrıca kendisine İngilizce öğretmeni süsü verdi. Ernesto ondan kusursuz bir gerilla eğitimi aldı; ustasının gözde öğrencisiydi ve sınıf birincisi sayılıyordu. Meksika federal polisi gizli askeri eğitimi öğrenmişti ve devrimci adaylarını hapse attı. Ancak bir ay sonra yeniden serbesttiler, belki üst düzeydeki Meksikalı politikacıların baskısıyla, belki de ateşli Kübalıları tehlikeli asiler olarak görmediklerinden.

SİERRA MAESTRA'DA GERİLLA SAVAŞLARI

Bundan sonra gerçekleşen Küba baskınındaki hizmetleri nedeniyle Ernesto Guevara «doğuştan Kübalı» kabul edildi. İsmine «Che» eklendi ve «sınır tanımayan devrimci» Ernesto Che Guevara olarak (Berlin'deki şubat 1968 Vietnam kongresinde Jeanette Habel) tarihe geçti.

Küba gerilla serüveni, 25 kasım 1956'da gece saat 2'de «Granma» yatı 83 adam ve karartılmış ışıklarla

Meksika limanı Tuxpan'dan ayrıldığında başladı. Tekne-Batista'ya karşı Kübalı bir politikacının armağanı-ağzına kadar teçhizat, silah ve insanla dolu olarak durgun ırmak deltasından Meksika'nın hareketli Golf'üne doğru gidiyordu. Tehlike altındaki aracın yükünü biraz olsun hafifletmek için çok gerekli olmayan herşeyin denize atılması gerekti. Tayfalar dışında hemen herkesi deniz tutmuştu. *'Astımlı gidiş hızıyla'* su, yakıt ve yiyecek korkutucu bir hızla tükenmeye yüz tutmuştu, öyle ki adanın batı bölümü çevresinde geniş bir yay çizdikten sonra kıyıya yönelmek ve güpegündüz demir atmayı göze almak gerekti. Ancak «Granma» bir karakol gemisi tarafından yakalanmıştı ve harekat birliği apar topar tekneyi terkettiklerinde onları düşman uçakları bekliyordu. Gerillalar bataklık kıyı bölgesinin mangrove çalılıklarına saklanmaya çalıştılar.

Üçüncü gün, küçük bir yer olan Alegria de Pio yakınlarında birlik Batista askerlerinin ani ateş baskınıyla karşı karşıya kaldı ve yalnızca onbeş asi kurtuldu. Che hafif yaralandı, ancak yara kısa zamanda iyileşti. Sağ kalanlar büyük zorluklarla, zaman zaman çiftçilerin yardımıyla Sierra Maestra dağlık bölgesine kaçtılar. Onbeş gün sonra dağılmış grup önceden kararlaştırılmış olan ve sonradan başka silah arkadaşlarının da onlara katılacağı buluşma noktasında birleşti. 17 ocak 1957'de La Plata'da küçük bir askeri karakol ele geçirildi. Galipler silah ve başka savaş malzemeleri ele geçirmişlerdi. Onbeş kişilik düşman savunma birliğinin kaybı iki ölü, beş yaralı ve üç tutsaktı. Bu *'500 mermiyle kazanılan zafer'* yakın çevrenin ötesinde de güçlü bir yankı uyandırdı, çünkü *'herkesin dikkatini çekmişti - asiler ordusunun varlığının ve savaşmaya hazır olduğunun bir kanıtı'* (37).

Arroyo del Infierno'da başka bir düşman birliğine yapılan baskın sonucu gerillaların 900 el ateş ettikleri *'çok korkunç bir çarpışma'* oldu; düşman beş adam kaybetti. Che, *'tam olmayan, ancak Pyrrhus zaferi de sayılamayacak bir zafer'*den söz ediyordu, *'...Düşmanla yeni bir konumda güçlerimizi karşılaştırmıştık ve sınavı başardık... Sayıca bizden üstün bir yürüyüş kolunu darmadağın ettik ve bu tür savaşta öncüleri yoketmenin ne kadar önemli olduğunu anlamış olduk, çünkü öncüler olmaksızın ordu hareket edemez.'*

Birliği birkaç gün sonra havadan saldırıya uğradığında Che, hükümet kuvvetleri tarafından açılan ani ateşle yeniden darmadağın olan asi grubunun disiplin ve moral eksikliğinden yakınmaktadır. 12 şubatta *'yeniden birleştirilen devrim ordusu'* tam onsekiz kişiydi. Che için *'tüm savaşın en zor günleri'* olan bundan sonraki günlerde ağır astım nöbetleri onu kötü biçimde yere serdi. Asileri ararken Castro «Comandante Gonzáles» olarak Purgatório'daki bir saz kulübede ev sahibinin ağzım aramaya çalışıyordu. Che de dinlemek istiyordu, ancak *'berbat fiziksel durumum beni engelledi... Şimdi benim için Sierra'daki en ağır on savaş günü başlamıştı. İlerleyebilmek için ağaçtan ağaca tutunuyordum ve tüfeğime dayanıyordum... Eşlikçim, korkmuş bir asker, astımımın beni tehlikeli yerlerde her öksürmeye zorlayışında, düzensiz ateş açılacak diye titriyordu. Böylece 24 saatte alınabilecek bir yol için on günümüz gitti.'*

16 martta kamyonlar 50 kişilik yardımcı kuvvet getirdiler. Che yeni gelenleri denetlemekle görevliydi. Komutan olarak Jorge Sotus Che'nin emirlerine uymadı. Castro daha sonra davranışını eleştirdi: *'O zamanlar henüz yabancı olma kompleksim vardı ve bu*

nedenle aşırı önlemler almak istemiyordum.' Ağır astımı nedeniyle Che ancak güçlükle artçıları izliyebiliyordu. Ayrıca doktor olarak her yerde, en küçük köyde bile halka yardım etmesi gerekiyordu. *'Bu tekdüze bir işti, çünkü elimin altında yalnızca birkaç ilaç vardı ve Sierra'daki klinik vakalar da az çok birbirine benziyordu: erken yaşlanmış ve dişsiz kadınlar, şiş karınlı çocuklar, deri parazitleri, raşitizm, genel vitamin eksiklikleri-Sierra Maestra'ya özgü belirtiler bunlardı... Bu danışmalar sırasında halkın yaşam koşullarının değiştirilmesi gerektiğinin gittikçe daha fazla bilincine varıyorduk.'* (38).

Kısa süre sonra Santiago'dan gönderilen silahlar geldi. *'Bizim için makineli, seri ateşli tüfekler ve karabinalar, dünyanın en harikulade manzarası!'* Bundan sonra Uvera'nın küçük garnizonuna saldırılıyordu. Bu *'en kanlı çatışmalar iki saat kırkbeş dakika'* sürdü. 80 gerillaya karşı 53 Batista askeri vardı. Bunlar ondört ölü ve ondört tutsak verdiler; altı gerilla öldü. Bu arada garnizonun üç papağanı da öldü. *'Bu küçük hayvanların ölümü ateş yoğunluğunun bir işaretiydi... Ayrıca bu, bizim için gerillalarımızın yetişmiş olduklarını kanıtlayan bir zaferdi... Büyük zafere yönelik kararlılığımız ve umutlarımız artıyordu ve artık düşmanı yenmenin sırrını çözmüştük.'*

Haziran'da astım tablosu yeniden ağırlaştı. Yeni ilaçlar gelene kadar Che «Sierra'mın ilacı» olan kuru Clarin otu yapraklarını içiyordu. Ayın sonunda Che diş doktoru olarak da ilk girişimini yaptı. *'İlk kurbanım oldukça ucuz kurtulan İsrael Pardo idi (bugün yüzbaşıdır). İkincisi ise Joel Iglesias'dı; oyunbozanı çıkarmak için ona gerekli olan köpek dişine bir dinamit lokumuydu, ancak gerçekten Joel savaşın sonunu gördü ve diş hâlâ yerinde duruyordu, çünkü onu çek-*

mek için tüm çabalarım boşa gitmişti. Acemiliğime uyuşturucu kullanımında aşırı tutumlu olma zorunluğu ekleniyordu ve ben ağızlarındaki çalışmadan çok yakınanlara kaba lakaplar takarak yeterince «psikolojik anestezi» yapıyordum.'

İHANET

Gerilla anılarında Che, bir bölüme *'Se gesta una traición - Bir ihanet büyüyor'* başlığını koymuştur. İş ihanete nasıl varmıştı? Aslında Küba devrimi başlangıçta toplumsal değil, demokratik-politik bir devrimdi. Rejimi kötü yönetim, rüşvetçilik ve acımasız polis terörü nedeniyle halkı kendisinden büyük ölçüde nefret ettirdiği için, diktatör Batista'nın devrilmesi gerekiyordu. Olumlu toplumsal yeniliklerine (39) Batista'nın bile el uzatamadığı demokratik 1940 anayasası eski haline getirilmeliydi. Sosyalist halk partisi genel sekreteri Blas Roca gibi önde gelen Kübalı komünistler bunu açıkça itiraf ediyorlardı: «...Silahlı savaş küçük burjuvazi tarafından başlatılmıştı.» (40) Komünist Juan Marinello 1959'da şöyle yazar: «Devrimin başarısı bir partinin, sınıfın ya da grubun ürünü değildi.» (41) Bu herşeyden önce adalet duyguları Batista'nın zorbalıklarına başkaldıran özgürlük isteğiyle dolu üniversite öğrencileri, aydınlar ve orta sınıftan kişilerin ürünüydü. Fidel Castro'ya göre devrim «her görüşten, her dinden, her toplumsal sınıftan insanın yardımı» (42) ile başarılmıştı. Castro'nun yanı sıra daha yaklaşık yirmi bağımsız grup diktatörlüğe karşı savaşıyordu.

Ancak Che *'Pasajes'*inde o zamanki olayları belirsiz biçimde ve kısmen de yanlış değerlendirmiştir;

ayrıca farklı bildirileri birbirine karıştırmış ve tarihlerini de doğru vermemiştir. Bu nedenle anlaşılabilmesi için olayların gerçek gidişi kısaca özetlenecektir: 12 temmuz 1957'de Castro «Sierra bildirisi»nde bir birlik cephesinin oluşturulmasını istemişti. Che'nin metnini özet halinde anlattığı «program» birkaç ay sonra Miami'de oluştu. Orada Batista karşıtı gruplar bir araya gelmiş ve ana hatlarıyla Castro'nun bildirisine uyan programlı bir bildiri hazırlamışlardı. Burada söz konusu olan Batista'nın devrilişinden sonraki yeni yönetim ve bunun demokratik ilkeleriydi: ortak bir cephenin kurulması, devlet başkanlığına ahlakça kusursuz ve yetenekli bir kişinin getirilmesi, basın ve konuşma özgürlüğü, anayasayla güvence altına alınmış tüm insanca ve politik temel hakların korunması, hızlandırılmış endüstrileşme ve eski sahiplerinin zararı ödenerek toprak reformu.

Her iki belge de birbirine çok yakın olduğundan önceleri Fidel Castro sustu, ancak sonradan kendisini uzlaşmalara girmeksizin kendi adamlarıyla zafere ulaşacak kadar güçlü hissettiğinde Miami bildirisini reddetti. «26 temmuz hareketi» zaten ülkenin büyük bölümlerini denetim altına almıştı. Che, Miami bildirisini *'küstahlığın doruk noktası'* olarak niteliyordu.

Fidel Castro 12 mart 1958'de -memur ve vergi yükümlülerini de kapsayan- bir genel grev ilan etmiş, ancak bu başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Böylece Batista'nın konumu geçici olarak yeniden güçlenmişti. Castro şimdi devrimci hareketi tehlikeye sokmamak için tüm Batista karşıtı grupları biraraya toplamanın kesinlikle gerekli olduğunu anlıyordu. Bu nedenle 20 temmuz 1958'de metni büyük oranda Castro tarafından hazırlanan «Caracas antlaşması» yapıldı. (43) En önemli direniş gruplarının temsilcileri tarafından im-

zalanan belgede diğerleri yanında şöyle denilmekteydi: «...ancak tüm insan ve malzeme kaynaklarının koordinasyonu, muhalefetin politik ve devrimci kesimlerinin işbirliği, sivil ve askerin, işçinin, öğrencinin, serbest meslek sahibinin ve genelde tüm yurttaşların elele vermesi diktatörlüğün devrilmesini sağlıyacaktır.» İmzalayanlar Küba'yı yeniden demokrasiye kavuşturmayı üstleniyorlardı. Bundan sonra imzalayanlardan biri, Miro Cardona, Castro için Washington'da çalışmaya başladı. Cardona'ya, topraklarını yanıp kül olmaya karşı güvence altına almak isteyen şeker kamışı plantasyonu sahiplerinden de gelmek üzere gittikçe daha fazla para ve malzeme akıyordu.

'Uzlaşmadan memnun değildik, ancak gerekliydi; hatta o zaman için ilerici bir adımdı. Devrimin ilerlemesini engelleyeceğinden, çok uzun süreli olamazdı, ama ona uymak niyetindeydik. Düşman, ihanetiyle rahatsız güruhu dağıtmamıza ve halka gerçek amaçlarını göstermemize yardım etti.

Bunun en alt düzeyde bir program, çalışmalarımızı kısıtlayan bir program olduğunu biliyorduk, ancak Sierra Maestra'dan düşündüklerimizi uygulamanın olanaksızlığını ve -uzun bir süre- kendi karanlık amaçları için askeri gücümüzden ve halkın Fidel'e duyduğu güvenden yararlanmaya çalışan «dostlara» güvenmek zorunda olduğumuzu da biliyorduk.

Herşeyden önce kuzeydeki efendilere (ABD kastediliyor) *sıkı sıkıya bağlı olan emperyalist ticaret burjuvazisinin yardımıyla emperyalizmin Küba üzerindeki baskısını sürdürmek istiyorlardı... Çok iyi düşünülmüş bir darbeydi: Küba oligarşisinin en kibar üyelerinden birkaçı «özgürlüğü savunmak için» Sierra Maestra'ya geliyor, gerilla lideriyle birlikte ortak bir bildiri imzalıyor ve sonra tümüyle isteklerine göre*

kozlarını oynamak üzere Miami'ye gidiyorlardı. Oysaki politik manevraların ancak rakibin gücünün izin verdiği yere kadar gidebileceğini düşünmemişlerdi... Gerilla ordusunun tam güvenine sahip olan komutanımızın duruma hızla el atması ihanetin yayılmasını engelledi.' Bu sözlerle Che o anlaşmalara karşı olduğunu sezdirmekteydi; ancak oyunbozanlık etmemek gerekti. Che, Fidel Castro'nun diplomatik girişimine katıldı.

Sonraki aylarda gerilla savaşları, pusular ve baskınlar oldu. Bir vuruşmada Che bacağından yaralandı. Batista'nın askerleri geri çekildi ve aylarca süren bir dinlenme dönemi başladı. *'Artık Sierra'daki durum oldukça geniş bir bölgede istediğimiz gibi yaşamamıza izin veriyordu. Hemen Sierra'da ilk endüstriel girişimlerimize başladık'*, (44) diye yazar Guevara. Onun ekibi bir süre için başka bir bölgeye gider ve *'köylülere işkence etmiş ya da onları öldürmüş olan ve devrimi kendilerine maleden'* haydutları avlar.

Che notlarında bu konuda şunları yazar:

Chang ve ırza geçme suçu işlemiş olan bir köylü dışında çoğu serbest bırakıldı. Çetenin üç genç üyesine ise onları kesinlikle düşünmeye zorlayacak bir ders vermeyi kararlaştırdık.

Chang ve tecavüz suçu işlemiş olan köylü ormanda bir ağaca bağlandılar ve idam edildiler. İkisi de çok sakindi. Birinci suçlu iri gözlerini kocaman açarak tüfeğin ağzına baktı ve yüksek sesle haykırdı: «Viva la revolución!» Chang ölümü büyük bir soğukkanlılıkla bekledi, yalnız peder Sardinâs'ın kendisini son kez kutsamasını istedi. Ancak o sırada peder kampımız yakınlarında olmadığı için dileğini yerine getiremedik. Sonra Chang bizden sanki böylesine açık bir tanıklık öbür dünyada onun için hafifletici nedenler-

den sayılabilecekmiş gibi, son duasının sonsuza dek tanıkları olmamızı istedi.

Sonra çetenin üç genç üyesinin sembolik idamlarına başladık. Delikanlılar Chang'ın karanlık işlerine iyice bulaşmışlardı, ancak Fidel onlara bir şans daha tanımak gerektiği görüşündeydi. Gözlerini bağladık ve onlara düzmece bir idamın azabını yaşattık. Havaya üç el ateş edildi ve sonra gençler hâlâ yaşadıklarını farkettiler. İçlerinden biri üzerime atladı ve mutluluk ve minnettarlık dolu bir içtenlikle beni sanki babasıymışım gibi şapur şupur öptü!

Batista ordusuyla Fidel'in gerillaları arasında bir tür silahlı barış başlamıştı. Geçici ateşkes süresince çiftçilerden gerillaların beslenmesi için fasulye ve buğday yetiştirmeleri istendi. Ayrıca küçük el sanatları atölyeleri kuruldu: bir saraçhane, sigara yapımı için küçük bir atölye, bir silah atölyesi, bir kasap, bir fırın, halk gazetesi «El Cubano Libre» için bir basımevi ve küçük bir radyo istasyonu. Göçebe yaşamı sona ermişti.

'*Notlar*'ında Che '*Batista karşıtı grupların çok fazla oluşundan*' yakınır. Kendi eylemlerinde açıkça belirlenmiş görevleriyle yalnızca iki birlik vardır: gerilla savaşını sürdürmek için «Sierra» ve kentlerdeki silahlı çatışma için «Planicie» (düzlük). Che, Batista'nın Sierra'yı ele geçirmek amacıyla giriştiği başarısız karşı saldırıya da kısaca değinmektedir; girişim ikibuçuk aydan fazla sürmüştür. Che'ye göre bu çarpışmada '*gerillaların 200 tüfeğine karşılık genişletilmiş Batista ordusunun her türden en az 10 000 silahı bulunuyordu.*' Bu pek inandırıcı gelmemektedir, çünkü Che'nin kendi ifadesine göre düşmandan alayları bozguna uğratıldıktan sonra yalnızca '*600 silah*' ve '*450 tutsak*' alınmıştır. (45). Che önemli kavşak nok-

tası Santa Clara'nın ele geçirilişini ise daha ayrıntılı biçimde anlatmıştır. *'Morali bozulan'* diktatörlük birlikleri *'direnmeden'* geri çekilmişler ve başkent yolunu açmışlardı. Batista tarafından ivedilikle gönderilen ve komutanları daha savaştan önce kaçmış olan bir zırhlı birlik asilerce etkisiz hale getirildi. Santa Clara çevresindeki çatışmalar, her iki tarafa da büyük kayıplar verdirmeksizin 31 aralık 1958'de bitmişti. Aynı gün Batista çok sayıda yandaşı ile birlikte yurtdışına kaçmıştı. Küba'daki askeri harekat tamamlanmıştı.

Che'nin en korkulan gerilla komutanı olarak ün yapmasına neden olan, Las Villas bölgesindeki Santa Clara kesin zaferiyle sonuçlanan, savaşın kaderini belirleyen harekatıydı. Che, Castro'nun direktiflerini uygulamış, onlarla başarıya ulaşmış ve yönetici olarak yeteneğini bu alanda da tam anlamıyla göstermişti.

GERİLLA STRATEJİSİ

Che yazılarında tekrar tekrar Sierra'daki savaşlardan söz etmektedir. Ona göre oradaki strateji ve taktik, gerilla ve bundan gelişen halk savaşı için temel bir örnek oluşturuyordu. Gerçi Che gerilla savaşları için başarıya ulaştıracak yöntemleri ayrıntılarıyla anlatmış ve bir gerilla savaşının gidişi sırasında durumu değerlendirirken Küba deneyimlerine dayanak ilkeler koymayı vaat etmiştir. (46). Ancak Sierra'da kalışı ve savaşlar konusundaki *'notlarını'* derinlemesine inceleyen herkes, konunun uzmanlarınca Che'nin ve Fidel Castro'nun anlattıklarına uygulanan sınırlama ve düzeltmeleri onaylayacaktır. Hele Küba'

nın o zamanki genel görünümü, yani devrimin doğuşu ve gidişi nesnel biçimde ve tarihsel bakış açısından gözönüne alındığında haydi haydi. (47).

Bu durumda küçük bir gerilla grubunun kendisinden kuvvetçe ve silahça çok üstün düşmanı tümüyle yendiği savına, gittikçe daha ağır moral çöküntüye uğrayan Batista ordusunun zamanla kendikendisini parçaladığı gerçeği ters düşmektedir. Birçok subay ve onlardan da fazla asker mevzileri çatışmasız boşaltıyor, karşı tarafa geçiyor ya da geri çekiliyordu. Bu olaylar her iki tarafın ölü sayısının az olmasını da açıklamaktadır. Terör, kıyıcılık ve ahlaksızlıkla Batista kendi mezarını kazmış ve böylece de başarılmış devrim için temel koşulu oluşturmuştu. (48). Bir Fransız gazeteci şöyle yazmıştı: «Castro'nun zaferi askeri bir zafer değil herşeyden önce halkın moral zaferiydi. Fidel düşmanı mahvetmemiştir; o zaten iliklerine kadar çürümüş, çökmüştür.» (49). Batista'nın askerleri isteksiz savaşıyorlardı. Küba'da ölmek için değil daha iyi yaşamak için asker olunurdu. Castro yönetimin zayıflıklarını ve halktaki kaynaşmayı başarısı için ustaca kullanmayı bilmişti.

Gerçi Che, Sierra'daki yaşamı ve çatışmaları ayrıntılı biçimde anlatır, ancak «savaş» denilebilecek ve başka iç savaş sahneleriyle karşılaştırıldığında olsa olsa «kısa çatışma» diye nitelendirilebilecek yalnızca yedi çarpışmadan söz eder. Sonuç olarak böyle küçük çapta savaşlarla tüm Latin Amerika, hele hele dünyanın diğer bölgeleri için geçerli bir gerilla savaşı kuramı geliştirmek pek olası görünmemektedir. Ancak bu kesinlikle Sierra'daki çarpışmaları (50) gözden düşürmemelidir. Kuşkusuz ki çorak dağlık bölge ve yiyecek sıkıntısı gerillaları aşırı ölçüde zorlamıştır. Che güçlüklere göğüs germede hayranlık uyandıracak

bir örnek olarak önde gidiyordu. Katlanılması hemen hemen olanaksız solunum güçlüğüne rağmen kendisini hiç kollamıyordu. Diğerleri uyurken o bitkin bir halde kampı dolaşıyor ve nöbetçileri, teçhizatı, araçları ve varsa yiyeceği denetliyordu. Che uykuya yatan son kişi ve yine ayaklanan ilk kişiydi.

KESTİRME ADALET

Castro ve Sierra savaşçılarının 1 ocak 1959'da zaferle Havana'ya girişini yurtdışında dehşetle karşılanan, kötü bir ün yapmış «paredón» izledi. Londra «Daily Telegraph»ın muhabiri Edwin Tetlow, Havana'dan yankılanan bu haykırışın anlamını yerinde araştırdı. Yanıt: «Hepsini idam için duvara yolla!» idi. (51). 2 ocakta Che, Havana kalesi «La Cabana»nın komutanlığına atanmıştı. Kale garnizonu direnmeksizin teslim olmuştu. Halk haftalar boyu kalın surların ardından gelen yaylım ateşi sesleri duydu. Che kaleye geldikten sonra devrimin gerçek ya da yalnızca öyle sanılan düşmanları ve Batista'nın eski dedektifleri için acımasız bir mahkeme kurulmuştu. Kurşuna dizmeler -böyle deniliyordu- Che ile birlikte Las Villas'da savaşmış olan, kötü tanınan Kuzey Amerikalı sürgün Hermann Marks tarafından yönetiliyordu. Gerçi biçim yönünden bir devrim mahkemesi vardı, ancak «temizlik» için emirleri verenler Che, Raul Castro ve diğer radikallerdi. Kurşuna dizilenlerin sayısı hakkındaki tahminler birbirinden çok farklıdır; ancak yine de birkaç bin insan söz konusu olmalıdır. Doğu bölgesi komutanı olarak öç almak için kitle idamları yaptıran Raul'ün aksine Che'de politik düşünceler etkindi. Onun amacı tüm olanaklardan ya-

rarlanarak ve soğukkanlı hesapla her türlü muhalefeti etkisiz hale getirmek ve düzenli orduyu ortadan kaldırmaktı. Che bu dersi askerin yan değiştirdiği ve Arbenz hükümetinin devrildiği Guatemala'da almıştı. Özellikle subaylar «paredón»un kurbanı oluyorlardı. Che bu konuda çok katıydı. 8 ocak 1959'da bir balkondan Batista yandaşlarının kurşuna dizilmesini seyrediyordu. Biraz önce kurşuna dizilmiş olan bir binbaşı henüz ölümcül bir yara almamıştı. Takımdaki adamlardan biri Che'ye sordu: «Ölüm atışı yapılsın mı?» Che yanıtladı: '*Hayır, zaten yeterince kan kaybetmiş.*' (52). Kuşkusuz Che tek sorumlu değildi. En üst düzeyde Castro «kestirme adaleti» emretmişti (53).

YENİ BİR SAVAŞ ARKADAŞI

'*Pasajes*'inde Che, Sierra'da tanımış olduğu yeni savaş arkadaşı hakkında hiçbir şey yazmaz. Gerillalar için şarap ve kadın haklı nedenlerden yasak meyva sayılmasına karşın yine de komutanları Che'nin aşk serüvenleri eksik olmuyordu; bunlar da en az onun yiğitliği kadar efsaneleşmişti. Che küçük Pedrero köyünde gerillalara yiyecek sağlayan, olağanüstü güzel bir kız, öğretmen Aleida March de la Forre'yi keşfetti. Aleida kibar bir aileden geliyordu ve 22 yaşına rağmen «26 temmuz hareketi»nde çeşitli görevlerde bulunmuş kıdemli bir devrim askeriydi Gerillalar köyden ayrılırken o da onlara katıldı ve tüfeği omzunda gelecekteki kocasının yanında yürümeye başladı. Sonraları bir muhabirin Che'nin sekreteri mi olduğu sorusuna Aleida şu yanıtı verdi: «Hayır, ondan da fazlasıyım, onun savaş arkadaşıyım... Onunla birlikte Las Villas savaş bölgesindeki tüm çarpışmalara

katıldım. Bu nedenle onun yardımcısıyım.» (54). Che'nin Havana'ya yerleşmesinden altı ay sonra ikisi gelinin doğduğu kent olan Santiago de Las Vegas'da evlendiler. Nikah tanıkları Raul Castro ve karısıydı.

Che ilk karısını Meksika'da bırakmıştı. 1958'de gazeteci Mario Busch, Hilda Guevara'yı Lima'da buldu. Ancak Daniel James'in öğrendiğine göre o da 1959'da Meksika'dan Havana'ya gelmişti. Hilda (Che'nin biyografi yazarı Martin Ebon'a göre) Küba'dan yine kısa sürede ayrılmış olmalıdır, çünkü 1961'de kardeşi Ricardo Gadea ile birlikte Peru'da, oradaki «Pro-Castro cephesi» için çalışıyordu. Meksika gazetesi «Novedades» 7 nisanda onun güç durumu hakkında bilgi veriyordu. Kendisi de bir keresinde şöyle yakınmıştı: «Onu (Che) devrime kaptırmıştım, ancak şimdi çok daha acı ve aşağılayıcı biçimde başka bir kadına kaptırdım.» Che onun için Havana'da bir ev ve çocuğu için bir okul buldurmuştu. Her gereksinimini karşılıyordu, ancak uzaktan. Havana'da Hilda «Perulular Birliği»ni yönetiyordu. 1964'de Çin ve Japonya'yı ziyaret etti. Yeni kazandığı Uzakdoğu bilgileri nedeniyle bundan sonra Asya uzmanı olarak Havana'daki haber ajansı «Prensa Latina»da çalışmaya başladı (55).

GÜCÜN DORUĞUNDA

Entellektüel ve askeri yetenekleri ve olağanüstü yürekliliği sayesinde Che şimdi Fidel Castro'dan sonra Küba'daki ikinci adam olmuştu. Castro devlet başkanı olarak devlet yönetimi görevini üstlenirken Che de ilk yılların genel yöneticisi olarak görülmelidir. Che çalışkan ve görevine bağlı bir yöneticiydi. 9 şu-

bat 1959'da hizmetleri gözönüne alınarak Castro'nun önerisiyle Che, bir yasayla «doğuştan Kübalı» ilan edildi. (Bknz. dipnot 36). Guevara bir «iyi niyet kurulu»nun başkanı olarak 1959 haziran ortasından eylüle kadar bir düzineden fazla Asya ve Afrika ülkesini, Avrupa'da altı gün boyunca Yugoslavya'yı ziyaret etti (56). Gezi özellikle politik ve ekonomik ilişkilerin kurulmasına yaradı. Teknik ve kültürel bilgiler de bununla bağlantılıydı. Böylece Che, Hindistan ziyaretinden bir ulusun ekonomik gelişmesinin teknik gelişmeye bağlı olduğu ve doğal bilimler, tarım, tıp vs. alanlarında araştırma enstitülerinin kurulması gerektiği dersini çıkardı. 7 ekim 1959'da ona INRA (Ulusal Tarım Reformu Enstitüsü)'nın endüstri bölümü müdürlüğü verildi (57). Hemen yedi hafta sonra Che, Küba Ulusal Bankası'nın başkanı olarak seçkin ekonomist Felipe Pazos'un yerini alıyordu. Böylece ülkenin maliyesinden de sorumlu oluyor ve en önemli ekonomik alanlarda sorumluluk alıyordu.

Şubat 1960'da Sovyetler Birliği ile bir ticaret anlaşması yaptı, sonraki aylarda bunu Çin, Macaristan ve Bulgaristan'la yapılan anlaşmalar izledi. Ekim'de Che bir ekonomi kurulunun başında Çekoslovakya, Sovyetler Birliği ve Çin'deydi. Çin ile ekonomik işbirliği konusunda bir sözleşme imzaladı. Bunu 7 aralık 1960'da Kuzey Kore ile ve 17 aralıkta Demokratik Almanya ile yapılan ticaret anlaşmaları izledi. Resmi gazete Havana'da 23 şubat 1961'de şu kararnameyi yayınlıyordu:

«Kumandan Dr. Ernesto Guevara de la Serna'yı endüstri bakanlığına atamaya karar verdim.»

Osvaldo Dorticós Torrado
Devlet Başkanı

Endüstri bakanının etkinlik alanı bir reform çerçevesinde INRA'nın endüstriyel sektörünü de kapsıyordu. Böylece Che 32 yaşında gücünün doruğuna ulaşmıştı. Artık bu görevin tüm politik ağırlığıyla birlikte Küba ekonomisine egemendi.

Che, Castro yönetiminin ilk yıllarında iç politikada da daha az etkin değildi. Politik görüşleri o zamanlar henüz açıkça anlaşılmayan Castro'nun aksine Che, ülkeyi nereye götüreceğini kesinlikle biliyordu-komünizme (58). Daha savaş döneminde, geceleri Castro ile yaptıkları konuşmalarda Che, Kübalılara politik-devrimci bir program sunmanın gerekliliğini vurgulamıştı. İlk söylevlerinden birinde, 27 ocak 1959' da, açıkça Marksist-Leninist izler taşıyan böyle bir programın anahatlarını çiziyordu: silahlanmış demokrasi, devrim ordusu, köklü toprak reformu, telefon kurumunun ve tüm endüstrilerin ulusallaştırılması. Onun ilkelerine göre komünist olmayan ve komünizme karşı olan tüm kişileri yönetim görevlerinden uzaklaştırmak yeterli değildi; temizlik işlemi eski «26 Temmuz Hareketini» ve CTC (Tüm Kübalı İşçiler Birliği)yi de kapsamalıydı. Aynı zamanda da Raul Castro ile birlikte gerilla ordusunda Marksist-Leninist öğretiyi yerleştirmeye başlamışlardı. Che'nin asıl amacı, Küba yaşamının tüm kesimlerindeki komünist kadrolarla bir ağ oluşturmak ve yeni bir ana komünist parti örgütlemekti (59). Haziran 1961'de sonradan Castro tarafından PURSK'a (Birleşik Küba Sosyalist Devrim Partisi) çevrilen ORI (Entegre Devrim Örgütü)nin kurulma aşamasına gelinmişti. Sonra bunu tek parti olarak PCC (Küba Komünist Partisi) izledi. Che, kararlı sosyalist devletin baş planlayıcısı, baş ideoloğu, örgütleyicisi ve «Fidelismo»nun konuşmacısı olmuştu. O zamanın bir Küba uzmanı şöyle yazar: «Böl-

geleri dolaşıyor ve yumuşak, inandırıcı sesiyle yandaş kazanıyordu. Ancak gerektiğinde buz gibi, acımasız oluyordu. Devrimcileri eğitiyor ve her yerde devrimci hücreler oluşturuyordu.» (60). Castro'nun Leninist izler taşıyan bir Marksiste dönüşümü kesinlikle herşeyden önce Guevara'nın etkisine bağlanabilir.

Che'nin işe koyulmasıyla Küba ekonomisi çarçabuk devletleştirildi. Ekonomi 1960 ekim sonundan başlayarak «kamulaştırılmış» sayılmalıdır. Yabancı yatırımlar Küba devletine geçti. Bu dönemde ulusal gelirin yaklaşık yüzde 70'i devletin denetimindeydi.

1961 nisanının ikinci yarısında Che, Amerika başkanı Kennedy'nin onayladığı ve Amerikan gizli servisi tarafından desteklenen 1300 kişilik bir mülteci birliğinin istilasına karşı koymak gerektiğinde yeniden silaha davrandı (Domuzlar körfezi çıkartması). Burada Che yeniden hafif yaralandı. Castro ile ikisi bu saldırıyı aylardır bekliyorlardı ve gerekli biçimde hazırlanmışlardı. Bu durumda çok iyi donatılmış «devrim silahlı kuvvetleri» birkaç gün içinde büyük bir zorlukla karşılaşmaksızın istilacıları yenmeyi başardılar. Che'nin doğruladığı gibi ABD, Küba devrimine büyük bir hizmette bulunmuştu, çünkü bu olayla halkta yeni bir canlanma yaratılmıştı. Aynı zamanda da ABD ve başkanı dünyada ve özellikle Latin Amerika'da belirgin prestij kaybına uğradı, buna karşılık Castro'ya duyulan sempati güçlendi.

EKONOMİ POLİTİK KURAMLARI

Guevara'nın «ekonomi politik»inde ekonomi gerçeği ile ütopyaya varan tasarılar karşı karşıya gelmektedir. Bunlarla Marksist görüşteki toplumsal dev-

rimcinin tutkularının belirlediği öncelikle politik ve moral amaçlar içiçe geçmiştir. Castro, Guevara'ya geniş ekonomi politik bilgileri gerektiren en üst düzeydeki ekonomiyi yönetme görevlerini vermişti. Ancak Guevara ekonomi çalışmalarında ne uzmanlık eğitiminden ne de uygulamalı deneyimlerden yararlanabiliyordu. Buna ülkeyi hızla serbest pazar ekonomisinden sosyalist devlet ekonomisine geçirmek biçimindeki çözülmesi hemen hemen olanaksız bir sorun eklenmişti. Gerçi Che, Marksist ekonomi konusundaki yazıları okumuştu, ancak yine de *'değer kavramı'* hakkındaki makalesinde yakınmaktadır: *'Marx ve Engels geçiş döneminin ekonomik açıdan geri kalmış ülkelerde başlayabileceğini tahmin etmemişlerdir... Lenin de mülkiyetin ve üretim araçlarının halk tarafından devralınmasının gerçekleştiği... geçiş döneminin ekonomik sorunlarıyla ayrıntılı biçimde uğraşmaya yetecek zamanı bulamamıştır.'* (61).

Che bankacılık ve ekonomi konularında bilgi kazanmaya çalışıyordu. Onun ekonomi politik konusunda Marksist olmayan yazarları ne ölçüde incelediğini saptamak güçtür: bu arada onların başlıca öğretilerine yabancı kalmış olabilir. Bu eksiklik ekonomi savlarından bazılarının sosyalist görüşlü ekonomi politikçilere ve kendi yönetiminin üyelerine karşı dahi katılıklarını açıklayabilir. Andrew Sinclair onun bilgeliğini yalnızca «güzel bir dekorasyon» olarak niteler, «...Aslında Che'nin ekonomi kuramları moral kavramları tarafından yönlendiriliyordu... İdeolojisini kanıtlamak için yöntemler işlemek zorundaydı.» (62)

Che'nin ekonomi politiği başlıca şunları amaçlıyordu: Köklü toprak reformu, şekerkamışı tarımını Küba gereksinimiyle sınırlamak, hızlandırılmış genel endüstrileşme, dışalımın (hammadde) sınırlandırılma-

sı, arttırılmış özüretim, girişimlerin devlet elinde toplanması, döviz tasarrufu ve paranın güçlendirilmesi, ücret politikasının yeniden düzenlenmesi. Burada da Che'nin düşüncelerinde bir çelişki saptanmaktadır: Sağlam ekonomik ilkeler gerçekleştirilemeyecek amaçlarla birleşmiştir.

Che 1961 ağustosunda Amerika devletleri örgütünün Amerika ulusları arası ekonomi ve sosyal işler kurulunun (OEA) Uruguay'daki toplantısına bir «dört yıllık plan» tasarısı sundu. Planda şu amaçları saptamaktayız: ulusal gelirin artış oranı yüzde 9,5-12, Küba'nın Latin Amerika'nın en endüstrileşmiş ülkesine dönüştürülmesi (çimento, çelik, enerji, traktör, tekstil), etkin biçimde nikel ve kobalt aranması, şeker üretiminin beş milyon tondan dokuz milyon tona kadar çıkarılması, 205 yeni endüstri işletmesinin kurulması (hammadde, mekanik, kimya), yiyecek, pamuk, fiber- de tüketime yetecek üretim, dışsatımın yüzde 75 arttırılması vs. (63). *'Devrim ve bencillik bir arada barınamaz'* isimli konuşmasında (64) Che *'on yıl içinde her Kübalı'nın yıllık gelirinin iki katına çıkacağından ve sonraki ikibuçuk yılda işsizliği ortadan kaldırma'* amaçlarından sözeder. Kısa zamanda anlaşıldığı gibi bu plan bir yanılsamaydı. Öyle ki Küba'nın hızlı endüstrileşmesinin başarısızlığa uğramasından sonra yeniden «dünyanın şeker kavanozu»na dönüşmesine rağmen şeker üretimi bugüne kadar Che tarafından öngörülen plan hedefinin çok altındadır.

Che zorlukların bilincindeydi: *'Bu ekonomi imparatorlukları çağında herkese ortak refah sağlayabilen endüstrileşme yolu kolay bir yol değildir, aksine çok çetin bir yoldur.'* Küba'nın haftalık dergilerinden «Bohemia» reformların dördüncü yılında açıklamak zorunda kalmıştır: «Devrimin endüstrileşme alanındaki

etkinlikleri birkaç tüketim malları fabrikası kurmak ve yapımlarına diktatörlük döneminde başlanmış olan işletmeleri tamamlamakla sınırlı kalmıştır.»

Bu başarısızlığın kısmi nedenlerini Che'nin 'Bütçe aracılığıyla finansman sistemi üzerine' yazısı (1964) ortaya koymaktadır. Bu kavgacı araştırma, Sovyetler Birliği ve Doğu blokunda uygulanan, Che'nin katı *'girişimlerin devlet elinde toplanması'* görüşüne ters düşen «ekonomik hesap tutma» yönetim ilkesi konusunda neredeyse tutkulu bir tartışmadan oluşmuştu. (65). Bu makale aynı zamanda ortodoks komünizmin bir eleştirisini de içeriyordu. Guevara *'ekonomik tahmin-le bütçe finansmanı* (girişimlerin bütçe ile finanse edilmesi) *arasında uygulama açısından ve daha da çok temel nitelik ve anlamda çeşitli derecelerden farklılıklar bulunduğunu'* vurgulamaktadır. *'...Şimdi daha etkili bir yoldan komünizme ulaşmaya çalıştığımızı göstermenin zamanı gelmiştir. Buna uygun olarak geliştirilmiş eylem modelimizin sosyalist devlet yönetiminin etkinliğini arttıracağına, kitleleri daha fazla bilinçlendirebileceğine ve dünya sosyalizmine ortak davranış platformunda daha güçlü bir dayanışma sağlayabileceğine inanıyoruz.'* (66)

ORTODOKS KOMÜNİZM EKONOMİSİNDEN FARKLILIKLAR

Che Gueavra her iki sistem arasında ilke açısından farklılıklar görüyordu. Onun Küba modelinde banka kredisi kullanmayıp resmi bütçe üzerinden finanse edilen, üretim süreci ve çalışma biçimi devletin merkez organlarınca denetlenen, aynı ya da benzer dallardan bir birlik oluşmaktadır. Buna karşılık

«ekonomik tahmin yönteminde (Doğu bloku) her kuruluş özerkliği olan ve bankaca «Ruble» denetimi yapılan, kendi tüzel kişiliği olan bir üretim birimidir. Örnek: Küba'da tüm şeker endüstrisi ve buna bağlı işletmeler bir «Empresa Consolidada del Azucar» [(resmi) merkezi şeker yapım kuruluşu] oluşturmaktadır. Buna karşılık Sovyet varyantın bir şeker fabrikası kendi başına bir kuruluş oluşturmaktadır. Diğer önemli bir farklılık paranın kullanımıydı. Che: *'Bizim ekonomi sistemimizde para yalnızca hesap yönteminde merkez organlarınca böyle bir verim denetimine olanak veren girişimci etkinliğin yalın, fiyatla ilgili yansımasıdır... Bizim endüstri sistemimizde her bir kuruluş için parasal banka rezervlerine gerek kalmamaktadır. Yalnızca para enstitüsünde bankaya para yatırmak ve bankadan para çekmek için ayrı ayrı hesaplar vardır... Yatırılan paralar kendiliğinden devletin kullanım yetkisine geçer... Buna karşılık «ekonomik tahmin»de* (Doğu bloku) *para hâlâ ödeme aracı işlevi görmektedir. Para dolaylı bir denetim aracı oluşturmaktadır, çünkü para fonları olmaksızın* (bankalardaki) *bir girişim birimi çalışamaz.'*

«Değer yasasını» yorumlamada da Che her iki ekonomik sistem arasında köklü bir fark görmektedir. (67). Kendi değer yasası yorumunu açıkça tanımlamaksızın, bu yasanın Sovyet ekonomi öğretisindeki anlamında geçerliliğinden kuşkulanmaktadır. Değer yasasıyla ilişkili kategoriler -para, fiyat, ticaret vs.- *'kapitalist kökenleri'* nedeniyle ve *'çıkar kaldıraçları olarak'* olabildiğince enerjik biçimde *'ortadan kaldırılmalıdır' 'Değer yasasının bilinçli kullanılma olasılığını yadsıyoruz ve bunda da üretici ve tüketici arasındaki çelişkiyi kendiliğinden ortaya koyan bir serbest piyasanın olmamasına dayanmaktayız. Devlet girişim-*

leri arasındaki ilişkide «mal» kategorisinin varlığını da yadsımaktayız, çünkü tüm girişimleri tek, büyük bir devletin parçaları olarak görüyoruz... Merkezi planlama sosyalist toplumun varoluş biçimidir.' (68).

Che'ye göre Doğu Avrupa halk demokrasilerinde değer yasası ile ilişkili kategoriler (para, fiyat, ticaret vs.) sosyalizm ve komünizmin oluşumu yararına hâlâ geçerlidir. Kendi bakan arkadaşı Alberto Mora, sosyalizmde değer yasasının plan aracılığıyla etkinliğini sürdürdüğü görüşünü savunurken Che bu düşünceye karşı çıkmaktadır: *«Bütçe sistemi»nde «değiştirme eylemi» yoktur ve bir «mal»dan da sözedilemez. Tüm fabrikalar devlet malı olduğu için bir işletmenin diğeriyle ya da bir girişimin diğeriyle değişimi yalnızca emek yoluyla yeni değerlerin yaratılması veya eklenmesi anlamına gelmektedir.'* Ancak bu görüşle çelişkili olarak Che, değer yasasını hâlâ var olan artık mal üretimi nedeniyle *'kısmen gerçek olarak'* görmektedir, ayrıca ona göre Küba gibi çok gelişmiş dış ticareti olan bir toplumda değer yasası uluslararası düzeyde bir *'gerçek'* olarak kabul edilmelidir.

Che fiyat oluşumu kuramında da büyük farklılıklar görmektedir. (69). Sovyet özerklik yönetiminde fiyatlar değer yasasıyla uyum içinde oluşmaktadır. Ancak bir ürünün yapımı için gerekli toplumsal emek değer kavramından yola çıkılırsa bu emeğin hem ulusal hem de evrensel düzeyde değişken olduğu gerçeği gözardı edilir. Bu durumda teknik ilerleme (kapitalist rekabetin sonucu) emek kullanımını ve böylece de üretim değerini düşürmektedir. Che pervasızca ekonomi gerçeklerini çiğnemekte ve içişleri bakanlığının halkın satınalma potansiyelini ve mal fiyatlarını belli bir düzeyde tutması, ancak bir dizi yaşamsal önemi olan malı daha düşük fiyatlardan sunması gerekti-

ğini söylemektedir; buna karşılık daha az önemli tüketim mallarının fiyatları değer yasasına uyulmaksızın her somut durumda yükseltilmeli, mal fonu (mal arzı) ve talep tüm olarak dengelenmelidir.

Ücret politikasındaki maddi özendirmeyi Che *'çelişkilerimizin somut boyutlara ulaştığı ek yerlerinden biri'* olarak görmektedir. *'Artık burada yalnızca ince farklar söz konusu değildir; parasal özerklik temsilcilerine göre* (Doğu bloku) *dolaysız maddi özendirme bilinç oluşturmaya ters düşmemektedir, bize göre ise düşmektedir. İşte bu nedenle onun egemen olmaması için savaşıyoruz, çünkü bu egemenlik sosyalist ahlâkın gelişmesinin gecikmesi anlamına gelmektedir... Bilinçlenmenin, üretim gelişmesine maddi özendirmeden daha kısa bir sürede daha büyük katkıda bulunabileceğini savunuyoruz... Bunun için koşul, çalışmanın sıkıcı bir zorunluluk olmaktan çıkıp zevkli bir göreve dönüşmesidir (!). Maddi özendirmenin ortadan kaldırılması -geçmişin yeni toplumda artık yeri olmayan artığı'-* Che'nin toplumsal politika açısından temel istemidir. Che maddi özendirmeyi başlıca ekonomik dürtü olarak reddeder, ancak henüz her bireyin gereksinimlerini tümüyle doyurabilecek yeterli kaynak bulunmadığından çıkar ilgisinin bir süre daha zorunlu olarak sosyalizmin yapısına eşlik edeceğini kabul eder. Ama *'unutulmamalıdır ki, çalışmanın bu biçimde uyarılması kapitalizmden kaynaklanır ve sosyalizmde yok olur'* Buna karşılık «üretkenlik ekonomisini» en büyük amaç edinen Sovyet ekonomi politiğinde maddi özendirme, işçileri hareketc geçirici güç olarak kalmıştır.

Çalışmanın iyileştirilmesi konusunda Che, yalnızca ücretin -çalışma standardının aşılması için primlerle- kullanılmasını istemektedir. Standardın gerisin-

de kalmak görevi savsaklamadır ve ücretten kesilerek cezalandırılmalıdır. Daha yüksek ortalama verimin maddi biçimde ödüllendirilmesini ise Che zorunlu geçiş belası olarak görmektedir. *'Çok zeki bir insanın bir beceriksiz kadar para kazanması her zaman için haksızlık olacaktır. Aslında zeki insan daha az almalıdır... çünkü geri olan daha dünyaya geldiği anda haksızlığa uğramıştır.'* (71). Tutkulu bir coşkunlukla Che herkesi gönüllü çalışmaya, o *'normal çalışma zamanı dışında ek ödeme yapılmaksızın gerçekleştirilen çalışmaya'* çağırıyordu; bu çağrı endüstriyel, teknik, tarımsal ve eğitsel çalışmaları kapsıyordu. (72). *'Bu çalışma emekçi sınıfının çıkarlarına gönül veren ve devrimin görevlerini yerine getirmek için boş ve dinlenme zamanlarının her anını bunlara adayan insanların örneğidir.'* Che *'Kızıl gönüllü çalışma taburları'* kuruyordu. İşçiler ödül olarak bir «öncü». (240 ve daha fazla gönüllü çalışma saati için) rozeti, ayrıca Komünist Emek sertifikası alıyorlardı. Partiye ise üretkenlik, verim kalitesi ve kuruluşun ekonomik sorunlarına katılmanın işçilerin bir yaşam ögesi ve sarsılmaz alışkanlıkları haline gelmesi için işletmenin iç motoru olma görevi düşüyordu.

Che bütçe finansmanı sisteminin sözde üstünlüklerini beş noktada toplamıştı, ancak ekonomi düzeni gerçekdışı bir ütopya olarak kaldı. Andrew Sinclair'in bu konudaki görüşü şöyledir: «Che'nin ekonomi konusundaki düşüncelerinin çelişkili öğeler içerdiğinden kuşku duyulmamalıdır. Merkezi denetime tüm tutkunluğunun ardında ütopik anarşizm ve ilkel komünizmden bir esinti sezilmekteydi.» (73). Che'nin kendisi sisteminin yürürlüğe girebileceğine inanıyordu, ancak acı duyarak şunu itiraf ediyordu: *'Ama kimse buna uymaz.'* Acınacak eksiklikleri birbiri ardına sa-

yıyordu: Fabrikalar üretim planlarını gerçekleştirebilmek için; hiçbir zaman istenen teslim süresinde doğru araç ve malzemeyi alamıyorlardı. Artmış giderler ve plan kargaşasıyla sayısız teknolojik değişiklik yapılmak zorundaydı. Kübalılar (uluslararası standartla karşılaştırıldığında) aşırı fiyatlara niteliksiz mallar üretiyorlardı. Erkek ayakkabılarının kısa süre giyildikten sonra topukları çıkıyor, kadın çizmeleri çabucak giyilmez hale geliyordu. Che yurtdışına ısmarlanan çok sayıdaki fabrikayla ne yapacağını bilmiyordu; Sovyetler birliğinden tek bir teslim 100'den fazla atölyeyi kapsıyordu. Aşırı çalışmaktan bitkin ve ruhsal açıdan yoğun biçimde sarsılmış bir halde Che bağırıyordu: *'Tüm bunlar kapitalizmde oluyor mu? Hayır! Neden sosyalizmde olmak zorunda? Tüm bunlar bizim eksikliklerimiz, yetersiz devrimci bilinç... yetersiz denetimler nedeniyle olmaktadır.'* (74).

Che'nin aceleci endüstrileşme girişimi ve özellikle maddi özendirmenin yerine moral özendirmeyi geçirme planı üretkenlikte sakıncalı bir gerilemeye neden oldu. Örneğin ansızın yapılan bir fabrika ziyaretinde personelin dörtte birinin eksik olduğunu saptıyordu. Aralarında ulusal bankanın başkanı Marcelo Fernandez ve Fransız ekonomi uzmanı Charles Bettelheim'in de bulunduğu profesyonel ekonomi politikçilerin eleştirileri eksik olmuyordu. (75) Uzmanlar Che'nin devlet bütçesinden finansman modelinin başlıca noktalarını, özellikle maddi özendirmeyi önemsememesini eleştiriyorlardı. Che muhaliflerine acı bir alayla karşı çıkmaktadır: *'Dostlarımızdan bizi Tanrı korusun, düşmanlarımızdan ben kendimi korurum.'*

İşletme ekonomisi konusundaki bilgilerini arttırmak için Che bir gider hesapları ve endüstriyel örgüt hocası olan Harold H. Anders'den ders alıyordu.

Ekonomik düşçülüğüne rağmen yine de ekonomik gerçeğe dönüş yolunu bulabilmesi şaşırtıcıdır. İşte onun sağlıklı ekonomik temel görüşlerinden birkaçı: *'Üretmek ve biriktirmek ekonomik gelişmenin işçiler yararına ilkeleridir... bir toplumda yatırıma dönüştürülebilen her birikmiş kuruş daha fazla iş demektir... Bakış açıları ve amaçlar ne kadar farklı olursa olsun aradaki yollar birbirine benzer: üretmek ve yatırım yapmak... İş ve sermaye tüm ekonomik sistemlerde, tüm -izm ve -ler'de temel üretim etmenleridir... Ekonomi yönetim biçimleri, teknolojik açıdan nerede en çok gelişmişse ve yeni topluma uyarlanabilir durumdaysa, oradan alınmalıdır... Fiyatlar hiçbir zaman ilgili dünya fiyat düzeyinden bağımsız var olamaz.'* Doğu ve Batı blokuna bir çağrı: *'Az gelişmiş dünyada endüstriyel yatırımların finansmanına olanak verecek ticaret biçimlerinin geliştirilmesi gereklidir.'* Ve sonunda toplumsal genel çıkarlar yararına yürekli bir açıklama: *'Bir ücret arttırımına yoğun biçimde karşı çıktık, çünkü böyle iyileştirmeler işsizliği arttırır.'* (Küba'da 300 000 işsiz ve daha da fazla gizli işsiz vardı).

Che ilişkide olduğu herkesi sürekli öğrenmeye özendiriyor ve yorulmaksızın işçilerin ve uzmanlık öğrencilerinin eğitimlerini destekliyordu. Küba yönetiminin yetersiz işlemesini Che *'Bürokrasiye karşı'* yazısında eleştirmektedir (76): *'Bir yıllık acı deneyimden sonra çalışma biçimimizi tümüyle değiştirmenin ve devlet mekanizmasını akılcı biçimde örgütlemenin kaçınılmaz olduğunu anladık.'* Che özellikle *'bir yığın kağıdıyla dev gibi yayılmakta olan bürokrasi belasını'* aşağılamakta ve personel eğitiminin değiştirilmesi ve direnç gösteren elemanların çıkarılması biçiminde bir çözüm önermektedir. Kendisi ise evraklarını çok dü-

zenli biçimde saklardı «The New York Times»in muhabiri, Herbert Matthews, Che'nin çalışma odasını da incelediği endüstri bakanlığına bir ziyaretten sonra «O kusursuz bir kurum yöneticisidir» diye yazmıştı. (77).

SOSYALİZM VE KÜBA'DAKİ İNSAN

Che Guevara'nın tüm devrimci, politik ve ekonomik amaçlarının ardındaki temel düşünce, yeni, özverili insanın ve tutarlı bir komünist toplumun oluşturulması için ruhsal dayanak olarak gördüğü, yeni bir bilincin uyandırılması ve güçlendirilmesiydi. Bu ideal düşüncenin gerçekleştirilmesini Che tüm kişisel isteklerini ve hatta ailesini geri plana iterek yaşam görevi ve yaşam gerçeklenmesi saymaktadır. Kendisi çocuklarını çok sevmesine rağmen ne Hilda ne de Aleida ile gerçek bir aile yaşamı sürmüyordu. Bunu, bazan sabahlara kadar süren aralıksız çalışması ve aylarca süren yurtdışı gezileri engelliyordu. O «devrim»le evli kaldı, karısı ve çocukları bunun kurbanı oldu.

Che'ye göre bilinç, diyalektik materyalizm açısından başlangıçtaki dar anlamının çok ötesinde, ruhsal durumların tümüdür: düşünüş biçimi -vicdan-kavrama-anlayış-inisiyatif-dinamizm-başarı güdüsü vs. *'Bize göre dolaysız maddi özendirme ve bilinç karşıt şeylerdir. -Diğer* (Sovyet) *sistemin öncülerine göre tüketim malları bilinci yönetmelidir... Biz eski, yıpranmış toplum tabanında bir dizi bilinç değişikliği aracılığıyla yeni bir toplum kuruyoruz... çünkü toplumsal değişimi başarabilmek için dev bilinç değişikliği sürecine*

öncelik vermek (tüm üretim gelişimimizden) *çok daha önemlidir.*

Che'nin Uruguay'daki haftalık dergi «Marcha»nın yayımcısı Carlos Quijano'ya yazdığı ayrıntılı mektup, komünizmdeki yeni insan tipinin ve toplumun yetiştirilmesi konusunda en etkili anlatım biçimlerini içermektedir; bu mektup sonradan 'Sosyalizm ve Küba' daki İnsan' adı altında yayınlanmıştı. Burada bazı karakteristik bölümleri aktaracak ve ek olarak Che'nin çeşitli yaşam ve devlet konularındaki temel görüşlerinden kısa bir özet vereceğiz.

'Yeni insanın şarkısını halkın gerçek sesiyle söyleyen devrimciler gelecektir... Öncüler gözlerini insanların başka nitelikler taşıdığı geleceğe, yani komünist insan toplumuna dikmişlerdir... Biz 21. yüzyıl insanını yaratacağız.' Che, yeni, yetkin toplumun tam olarak uygulanan komünizmde var olacağına inanmaktadır. Bunun ön aşaması halen Sovyetler Birliği'nde uygulanan sosyalizmdir. (78). *'Komünizm, insanlığın yalnızca bilinçli olarak ulaşabileceği bir amaçtır; bu nedenle eğitim, -eski toplumun bilincinde insana miras kalan- miras kusurların giderilmesi, sonucu kesin biçimde etkileyecek önemdedir Biz komünizmi belirli bir toplumdaki tüketim mallarının mekanik bir toplamı olarak değil, bilinçli bir eylemin sonucu olarak değerlendirmekteyiz; bu nedenle... maddi gelişme sürecindeki bir toplumun bireylerinin bilincini değiştirmek bu kadar önemlidir.'* Komünizme ulaşabilmek için yeni insanı maddi temeliyle birlikte yaratmak gerekir. Bu arada, *'bizim, Marx'ın «Gotha programının eleştirisi»nde geliştirdiği biçimde salt bir geçiş dönemiyle değil, yeni, onun hiç sezinlemediği bir evre, yani komünizme geçişin erken dönemi ya da sosyalizmin kuruluşuyla karşıkarşıya olduğumuz'* göz

önünde bulundurulmalıdır. Ancak şimdilik kesin komünizm henüz bir ideal olarak kalacaktır.

Che, Marksist-Leninist partiyi Küba'da belireceği biçimiyle kısaca ele alır: İktidarın ele geçirilmesi - emekçi sınıfın diktatörlüğüne götürecek en kısa yolu izlemekle görevli sınıf partisi (79). *'Bu kalkınma döneminde'* emekçi sınıfının diktatörlüğünden *'başka bir egemenlik biçimi'* oluşturulamazdı (80). Kuşkusuz kitle *'belirli bir yoğunlukta özendirme ve baskıyla'* karşı karşıya kalmalıdır. (81). Sınıfsız topluma giden yol, sınıf diktatörlüğü üzerinden yetkin topluma doğrudur. Onun özlediği parti kitlelerle özdeşleşmeli, onların temel görüşlerini almalı ve *'sosyalizme giden geniş, parlak yolda'* yönetimi üstlenmelidir. Parti çalışmayı sürekli iyileştirebilmek için sıkı disipline önem vermelidir. Parti üyeleri artık oportünistlerden ve «Marksist gevezelerden» (eski Küba komünistlerine kinaye) değil, tersine en iyi ve en üstün niteliklere sahip, özverilerinde ve devrimci tutumlarında örnek adamlardan oluşacaktır, çünkü *'Marksist, tüm insanların en yetkini olmak zorundadır... araştırmada, çabada sürekli öncü... her an diğerlerinden daha mantıklı, daha bilinçli, daha insancıl.'*

Yeni insana ve yeni topluma giden yolu *'Küba Devrimci Birlik Partisi'* açacaktır. Che partinin üyelerinden, *'iyiler arasındaki en iyilerden'*, *'yetkin devrimciler ve Marksistler'* olmalarını istemektedir. Üyeler, bu nitelikleri ile Marksist öğretiyi bilmeli ve diyalektik materyalizmi dünyayı yorumlamakta kullanabilmelidirler. (82).

Bir parti üyesi için «yükümlülük» olarak gerekli karakter özellikleri konusunda Che bir «karşıdevrimci» fıkrası anlatırdı. Bir Kübalı partiye girmek istemişti ve bölüm üyelerinden üyenin görevlerini öğreni-

yordu. En iyi örnek olarak meslekdaşlarına öncülük etmeli, kendini gösterme bilincini geri plana almalı, boş zamanlarını kendisini geliştirmek için kullanmalı, ek çalışma, pazarları da gönüllü çalışma yapmalı, kısacası kesinlikle ve sürekli çalışmaya uyum sağlamalı ve buna ek olarak kurulmuş tüm kitle örgütlerine girmeliydi. Sonunda kendisine bir de şunu sordular: «Parti üyesi olarak her zaman devrim için canınızı vermeye hazır mısınız?» Adayın yanıtı: «Sizin anlattığınız gibi bir yaşam sürecek olduktan sonra-ona nasıl bağlanabilirim ki? Seve seve vazgeçerim.»

1960 martındaki bir konuşmada, *'Politik egemenlik-ekonomik bağımlılık'ta* Che, devrimin *'dışsatım malı'* olmadığını doğrulamaktadır; ancak öte yandan devrimi *'sömürünün akıl almaz boyutlara ulaştığı kıtaların hemen tüm Amerika'nın, Afrika'nın ve Asya'nın kesin zorunluluğu'* olarak nitelemektedir. (84). *'Teknik ve devrim'* konuşmasında Che, Küba'nın sosyalistlerini Latin Amerika'daki devrimin öncüleri olmakla onurlandırıyordu. *'Ayrıca devrimimizin... Küba sınırlarının ötesinde de görevleri olduğunu hiçbir zaman unutmamalıyız; devrim düşüncesini Amerika'nın tüm ülkelerine, dünyanın bize kulak veren tüm bölgelerine iletme görevini...'* Sonuç olarak Guevara'nın devrim postulatı çifttir: bilincin, düşünüş biçiminin devrimi ve coğrafi ve ulusal anlamda devrim: Latin Amerika ülkelerinde ve tüm ezilen halklarda.

Sosyalist devrimin temeli ve motoru (devrimci sendikalarda örgütlenmiş) emekçi sınıfıdır. Küba devriminde liderlerin onları tam anlamıyla bilip bilmediklerinden bağımsız olarak *'Marksist yasalar'* egemendir. Gerçi Lenin devrimci kuram olmaksızın devrimci hareket olmaz demektedir. *'Ne var ki Küba devrimi kendine özgüdür... Ancak yine de tarihsel gerçek doğ-*

ru yorumlanır ve buna etkili güçlerden doğru biçimde yararlanılırsa kuramı bilmeden de bir devrim yapılabileceğini söylemek gerekir.' (85).

Lenin'in «her devrimci kendi iş ve savaş yerinde en iyidir» özdeyişine uygun olarak Che üniversiteli yoldaşlara şu direktifi vermektedir: *'Sizin savaş alanınız üniversitedir, eğitimdir, uzmanlarımızın yetiştirilmesidir... Ülkeyi genel geri kalmışlıktan kurtarmak, toplumun kalkınmasını hızlandırmak sizin göreviniz-dir.'* (86). Ona göre üniversite eğitimi uygulamalı bir çalışmayla, örneğin kahve toplama ya da fabrikalarda çalışmayla birleştirilmeliydi.

Che komünist gençliğe ağır görevler yüklemektedir. *'Sınıfsız, yetkin toplumu kurmak, düzenlemek ve geleceğe ulaştırmak'* görevleri gençliğe verilmiştir. *'Genç komünistler her tür özveride başta olmalıdır, işde, eğitimde ve silah başında.'* Che Kübalı genç komünistleri özürsüz işe gitmemeli ve sıklıkla gönüllü işçi ekiplerine katılmamaları nedeniyle kınamaktadır: *'Çalışmayı nasıl hor görebilirsiniz?... Sizler, çalışmanın insanın en büyük onuru olacağı bir geleceği kuracak olanlar.'* Che genç komünistlerin karakter ve davranışları için ayrıntılı bir yasa kitabı hazırlamıştı.

Che *'devrim kadrolarından'* üst düzeyde ahlaki ve mesleki yeterlilik istemektedir. Yeni işletme yöneticilerinin yaptıkları *'büyük yanlışlıkları'*, ayrıca *'sıklıkla yükselmeler ve yönetim görevleri için atlama taşı olarak seçilen politik mekanizmadaki pahalı gafları'* kamuoyu önünde sergiler. *'Ortaklaşa konuşma'* yazısında Che fabrika müdürlerinin, teknik danışmanların ve sendikaların görev alanlarını açıklar: *'Kuram ve uygulama, karar ve tartışma, yönetim ve bilgi edinme, analiz ve sentez devrimci yöneticinin düşüncesine egemen olmalıdır.'*

Che, Devrimci Birlik Partisi üyelerinden tüm toplumsal gelişmenin temelini oluşturmaları için iki temel görevin gerçekleştirilmesini bekliyordu: a) halkın gereksinimleri için mal üretimi, b) bilinçlendirme. Kendisi tarafından propagandası yapılan insanlığın devrimci dönüşümünün başarılması, yeni insanın oluşturulması ve saf komünizmin gerçekleşmesi yeni toplumsal bilincin üyeler aracılığıyla yaratılmasına, genişletilmesine, değiştirilmesine ve derinleştirilmesine bağlıdır. Bu arada Che pervasızca, acı bir alayla komünizmin başka yerlerde savunulan biçimlerine *'bencilliğin Medüz başları'* olarak saldırmaktadır. (87).

Che'nin açıklığa kavuşturmaya çalıştığı diğer önemli bir kavram da *'insanın yabancılaşması'*dır. Çalışma yeni bir nitelik kazanmalı, *'«mal insanı»nın varoluşu son bulmalıdır.'* Üretim araçları bir kez toplumun eline geçtikten sonra, artık insanın emekgücünü satmasına gerek kalmayacaktır. *'Özgür emek, kültür ve sanat aracılığıyla insan doğasını yeniden kazanır, yabancılaşma zincirlerini kırar. Böyle insan, insana özgü yaşam olarak tümüyle gerçekleşmesi anlamına gelen toplumsal varoluşun tam bilincine ulaşacaktır.'* Che burada Marx'ı dayanak almaktadır, ancak *'insanın yabancılaşmasının ortadan kaldırılmasını yalnızca üretim güçlerinin gelişmesine bağlamaması'* açısından ondan ayrılmaktadır. (88).

Bu arada Che, sanat ve sanatçılar hakkında da görüşlerini belirtmektedir. O Sovyetler Birliği ve Çin' de resmi sanat olarak yüceltilen doğacılık ve toplumsal gerçekçiliği hor görür. *'Gerçek sanatsal arayış değersiz sayılmakta, kültürün sosyalist bugüne ve ölü geçmişe maledilmesi sorunu olduğundan önemsiz gösterilmektedir. Böylece sosyalist gerçekçilik geçen yüzyılın sanatının temelleri üzerinde oluşmaktadır... ay-*

ni biçimde sınıfa bağımlı, belki 20. yüzyılın dekadan sanatından daha da kapitalist... Sanatın bir suçlama silahına dönüştürülmesi düşüncesine karşı çıkılmaktadır... Aynı zamanda büyük bir devrimci otoriteye sahip olmayan hiçbir büyük sanatçı yoktur. Bizim aydınlarımızın ve sanatçılarımızın çoğunda suç onların asıl kusurundadır-onlar devrimci değiller.' Ancak Che bir Belgrad gezisinde bir modern sanatlar galerisine götürüldüğünde, modern resimden hiçbir şey anlamadığını açıklıyordu. (89).

Che'nin dinle ilişkisi ve Küba'da gittikçe daha fazla kısıtlamalar getirilen kiliseye karşı tutuma katılımı (tüm yabancı uyruklu papazların sınır dışı edilmesi, kilise okullarının devletleştirilmesi vs.) üzerine hemen hiç bilgi yoktur. İnançlı bir Marksist olarak Che kuşkusuz ateistti. Katolik olarak vaftiz edilmesine karşın bu inancın gereklerini hiçbir zaman yerine getirmiyordu. Tersine dünyadaki yaşamın oldukça önemsiz sayıldığı ve dünyanın yalnızca kişinin başka, ideal bir yaşamı hak etmek için uyum yapmak zorunda olduğu zavallı bir yerleşme yeri olarak görüldüğü Latin Amerika ile alay ederdi, ya da Camilo Torres ile ilgili olarak: *'Papaz, günah çıkarmaları mı dinleyeceğine yoksa en yakınını bir makineli salvosuyla öbür tarafa mı göndereceğine karar vermek zorundaydı...'*

Buna karşılık Che haftalık dergi «Marcha» için Carlos Quijano'ya gönderdiği yazısı *'Sosyalizm ve Küba'daki İnsan'*ı şöyle bitirir: *'Bizim alışılmış selamımızı bir el sıkışma ya da bir «Ave Maria Purissima» olarak kabul edin. Vatan ya da ölüm.'*

Devrim partisine alınmak üzere seçilmiş 197 yoldaş arasında yalnızca beş kadının bulunduğu saptaması karşısında Che, sosyalizmin kuruluşunda kesin-

ilkle kadınların eşit haklara sahip olmaları gerektiğini savunmuştur: *'...geleneksel toplum görüntülerinden iç bağımsızlıklarıyla da.'* Kadının gerilla savaşındaki çok yönlü yararlarından Che *'Gerilla Savaşı'*nda övgüyle sözeder. Gerilla savaşında ona en ağır görevler bile verilebilir, gizli haberalma servisinde casus olarak, yemek pişirmede, hemşire olarak, kurtarılmış bölgelerde gerillalara ve halka okuma-yazma öğretmede. Gerilla yönetmeliğine uymak koşuluyla iki aşık karı koca olarak da birlikte yaşayabilirler. (90).

Che için yaşamın anlamı ve doyumu, hiçbir koşul ve bağ olmaksızın insanların ve toplumun sosyalist değişimi için savaşmaktır. *'Devrimin dışında başka bir yaşam yoktur.'* O kendisini tam anlamıyla tüm kişiliğini şeytanca bir güçle kavrayan devrimci bir esrimede boğmuştur. *'Gerçek devrimci, ateşli bir doğayla soğukkanlı bir anlayışı bağdaştırmalıdır, gözünü kırpmadan acı veren kararlar vermek zorundadır. Halklara yetkinliğe varan bölünmez bir sevgi geliştirmelidir, ancak kendi sevdiklerine diğer insanlar gibi günlük sevecenliğin en küçük bir dozunu dahi gösteremez... Devrim liderlerinin devrimin amacına ulaştırılması için aynı biçimde yaşamsal özverilerinin bir parçası olması gereken eşleri vardır... Gerçek bir devrimde öncü devrimcinin görevi hem görkemli hem de korkutucu bir görevdir... Partinin ideolojik motoru olan devrimci kendisini ancak ölümün son verdiği bu sürekli çabada tüketir...'*

Gerçekten de Che devrimci tutumunu acı sonuna kadar örnek olarak sürdürmüştür. Bu konuda Troçki'nin yanındadır: sürekli profesyonel devrimci olarak. İnsan, Troçki'nin sözlerinde Che'nin sesini duyar gibi olur: «...devrimin gerekleri söz konusu olduğunda, tek tek kişilerin sonuyla ilgili kaygıları, bununla birlikte

de her türlü kişisel eğilimi bastırmak gerçek devrimcinin görevleri arasındadır.» (91). Troçki'ye göre sorumluluk isteyen devrime hizmet görevi karşısında tüm diğer ilgiler-bilimsel eğilim, doğa sevgisi, aile yaşamı-geri planda kalır. Tüm bunlar Latin Amerika'nın efsanevi devrimcisi Che Guevara için de geçerlidir.

Che onu simgeleştiren özveriyi kesinlikle her bir Kübalı'dan da bekliyordu. *'Küba Amerika'nın öncüsüdür ve özveride bulunmak zorundadır, çünkü Latin Amerika'nın kitlelerine tam özgürlüğün yolunu göstermek için bu ileri karakolu tutmuştur.'* (92). Bu özveri ruhunu Che, Fransisken tarikatını andırır yalınlıktaki bir yaşam, para ve malı aşırı aşağılamayla birleştirmişti. Tüm yaşamı, maddi hırsı aşağılamayla doluydu. Fidel Castro'ya veda mektubunda şöyle demektedir: *'Karımı ve çocuklarımı maddi varlıksız geride bıraktığım için üzülmüyorum.'* Moral açıdan ailenin refahından sorumlu bir eş ve baba olarak çok ileri gitmiyor muydu? Genelde onun görüşlerini paylaşan kendi annesi bile Aleida ve Rojo ile bir konuşmasında Che'nin yönetimdeki yerine rağmen yaşamı için en gerekli olanın dışında hiçbir şeyinin bulunmamasından yakınıyordu. (93). Rojo ayrıca Che'nin oturduğu evin gezilerde aldığı, ancak çocuk yetiştirme merkezlerine armağan ettiği -çoğu hâlâ açılmamış- armağanlar dışında hemen hemen boş olduğundan söz eder. Rojo, Aleida'ın Che'ye Küba'dan ayrılmadan önce alışveriş için kendisine bir makam arabası sağlaması için telefon ettiğini de hatırlar. Yanıt: *'Hayır, bunun benim değil yönetimin otomobili olduğunu biliyorsun ve bu nedenle onu kullanamazsın'*dı. Küba devrim yönetimi yiyecek karnesi çıkarmıştı. Aleida Guevara yalnızca karnede bulunanları alabiliyordu.

Kendi evlerine taşındıklarında ve Che'ye suikast girişimlerinde bulunulduğunda eşi iyi bir çoban köpeği alınmasında direnmişti. Günün birinde köpek kayboldu. Che, ailesine harika bekçi köpeğini sürülere bekçilik etmesi için hükümetin hizmetine verdiğini açıkladı. Che ahlâkçı tutumunu açık ahlâksızlıklar söz konusu olduğunda da ortaya koyardı. Arjantın asıllı başpezevenk Schwarzmann, Havana'da «Küçük Schanghai Tiyatrosu»nda görülmemiş sapıklıkta bir program düzenlemişti. Che onu açık ahlâksızlıktan kurşuna dizdirmek istedi. Schwarzmann ancak Arjantin elçiliğinin girişimleriyle «paredón»dan kurtuldu.

KÜBA'NIN SÖZCÜSÜ OLARAK DIŞ GEZİLER

Che, ülkesi, sosyalizmi ve Üçüncü Dünya adına konuşmak üzere üç kez uluslararası kongrelerde Küba delegasyonunun başında yer aldı. Ağustos 1961'de Che, Punta del Este'de (Uruguay) Amerika Devletleri Örgütü'nün ekonomik ve sosyal kurulunun konferansında ABD'ye Küba üzerindeki politik ve ekonomik baskıları nedeniyle saldırıyordu. Latin Amerika ülkelerinin bağımsızlığını istiyor ve Latin Amerikalıların kuzeydeki ağabeylerine duydukları antipatiyi ustaca kızıştırıyordu. Daha sonra Che devlet başkanları Arturo Frondizi (Arjantin) ve Jânio da Silva Quadros (Brezilya) ile de görüştü. (94). Mart 1964'de Genf'deki uluslararası ticaret konferansında ise Che gelişmekte olan ülkelerin ticaretlerinin kapitalist güçlerce kısıtlanmasını sergiliyordu. Halen eskimiş uluslararası finans ve fiyat durumlarının, normları tüm devletlerin

eşitliğine dayanan yenileriyle değiştirilmesi onların göreviydi. *'Yardım değil adalet istiyoruz!'*

Birleşmiş Milletler'in aralık 1964'deki genel kurulunda Che, Kongo'daki katliamı kastederek açıktan açığa batı uygarlığının parlak yaldızı altında bir sırtlan ve çakallar sürüsü gizlediğini söylemişti. Konuşmasından Sovyetler Birliği ile görüş ayrılıkları da anlaşılıyordu. Che, Sovyetlerin ayrışık rejimli devletlerin yanyana var olmasını ve dünyayı birbirine saygı duyan iki bölgeye ayırmayı amaçladığından emindi. Bu Küba için bir tarım ülkesi olarak kalmaya mahkum olmak demekti. Che, Rojo'ya Küba'nın tarım ülkesi olarak Küba sosyalizminin yaşamını ve geleceğini tehlikeye düşüreceğini ve buna ek olarak da uluslararası alanda Sovyet korumasına bağımlı olacak kadar zayıflayacağını söylemiştir. *'Ve devrim bunun için yapılmadı!'* (95). Che'nin bir Sovyet üstünlüğüne kesinlikle karşı çıkmasına rağmen: *'Küba bir askeri bloka bağlı olmaksızın, gerekli bir iç ya da dış tutum konusunda dünyanın büyük bir devletinin görüşünü almak zorunluğunu duymadan, özgür uluslar arasında özgür bir ulus olarak kalmalıdır,'* Sovyetler Birliği'nin baskısına işi oluruna bırakarak başeğdi. Ancak ülkesinin sosyalist dünyanın büyük iş bölümüne katılması konusunda Sovyetler Birliği ile büyük görüş ayrılıkları ve anlaşmazlıklar çıktı.

14 temmuz 1960 tarihli «New York Herald Tribune»a göre Avustralyalı gazeteci Zell Rabin'le bir röportajda Che, Sovyetler Birliği'nin Küba'yı uydusu yapmak için girişeceği her manevraya Küba halkının *'kanının son damlasına kadar'* karşı koyacağını açıklamıştır.

Che 1963'den 1965'e kadar defalarca Ben Bella ile birçok kez görüştüğü Cezayir'e gitti. Bu yolla sosya-

list, ancak bağımsız bir Küba-Cezayir ekseni oluşuyor izlenimi yaratılmıştı. 25 ocak 1965'de Che Cezayir'de bir Afrika devletleri ekonomi semineri nedeniyle emperyalist dünya sistemine ve yeni sömürgeciliğe karşı, sosyalist devletlere, özellikle de Sovyetler Birliği'ne yönelik açık suçlamalar içeren ateşli bir konuşma yaptı. Şöyle diyordu: *'Sosyalist bir ülkenin fabrika müdürünün fabrikasında yapılan tankları, ödeme güvencesi veremeyen yine sosyalist bir ülkenin cephesine yollamaktan çekineceğini varsaymak saçmadır. Hele bir de fabrika müdürünün kurtuluş savaşı ya da bağımsızlığını savunmak için silaha gereksinimi olan bir halkın ödeme gücünü araştırması daha da saçma görülmelidir.'* Che ülkelerinde sosyalist kardeş uluslarca yatırımlar yapılan devletlerin herhangi bir ödeme ya da kredi anlaşması olmaksızın mülkiyet haklarına sahip olmalarını istiyordu. Bu devletler yalnızca yatırımcı ülkelere kararlaştırılmış ürün miktarlarını belirli bir süre boyunca anlaşma fiyatlarından sağlamakla yükümlü olmalıydılar.

Bu son Cezayir gezisinden önce Che Afrika devletlerinde yedi görüşme yapmıştı: Afrika'da uygulanacak taktik konusunda Rus-Çin görüş ayrılıklarını da gözönünde bulundurarak emperyalizme ve yeni sömürgeciliğe karşı ortak bir cephe arıyordu. Bu konuda Che radikal Çin devrim stratejisini savunuyordu. Kısa zamanda anlaşıldığı gibi Moskova onun Cezayir'deki Sovyetler Birliği'ne yönelik iğneli sözlerle dolu konuşmasını hiç unutmayacaktı.

TEPETAKLAK GİDİŞ

14 mart 1965'de Havana'ya döndüğünde Che, Fidel Castro'nun hükümet önde gelenleri ile gelmesine

rağmen çok sönük biçimde karşılandı. Castro endüstri bakanını çarçabuk arabasıyla kaçırdı. Anlatıldığına göre ikisi iki gün sonra başbaşa saatlerce süren bir görüşme yaptılar. Arkadaşı Rojo, Che'nin annesi Celia'ya yazılmış, bu çok gizli görüşme hakkında bilgi veren bir mektup aldı. Bu mektupta Che annesine Küba devrim hükümetinden çekildiğini bildiriyordu. Bir ay şeker kamışı kesecek, sonra beş yıl bir fabrikada çalışacaktı. Che annesine kesinlikle artık Küba'ya gelemeyeceğini açıkça sezdiriyordu. Neden? Bu soru hiçbir zaman yanıtlanmadı. 16 martta yazılan mektup Celia'ya ancak 13 nisanda verilebildi. Mektubun içeriği ayrıntılı biçimde hiçbir zaman öğrenilemedi. Celia şaşkına dönmüştü. Annesinin yazdığı mektubu Che hiçbir zaman almadı. Celia bu mektupta diğerlerinin yanısıra şunu soruyordu: «Bu kararla sonuçlanan tartışmada kime hak verildi, kim üstündü?» (96).

Yabancı gazetecilere Castro kısa, özlü ve belirsiz bir açıklama yapıyordu: «Size söyleyebileceğim tek şey, kumandan Guevara'nın her zaman devrime en çok hizmet edeceği yerde olacağıdır.» Castro eski silah arkadaşına Celia'nın, Che'nin annesinin ölümünde anlaşılması olanaksız bir kayıtsızlık gösterdi. Kanserli Celia kıymetli oğlu Ernestito'yu bir kez daha kucaklamak istiyordu. Rojo telefon ettiğinde Aleida açıkça şaşkın bir halde Che'nin kentte olmadığını söyledi. Rojo: Che nerede olursa olsun ona telefon ya da telsizle ulaşmak mümkün olmalıdır. Bir telgraf gönderdi: Annen ölmek üzere, seni görmek istiyor! Yanıt gelmedi. 19 mayısta Celia oğlunu bir kez daha göremeden öldü. İki gün sonra Havana'daki gazeteler ölüm haberini yayınladı. Bu haber de Che'den gizlendi. Rojo sonradan Che'nin disiplin nedeniyle alıkonmuş, ancak tutuklanmamış olduğunu belirtiyordu.

Castro'nun eski dostu ve çalışma arkadaşından annesinin ölüm haberini bile gizlemesi, anlaşılır gibi değildir ve ikisi arasındaki bağın artık kesinlikle kopmuş mu olduğu sorusuna neden olmaktadır. Che, Küba'nın ikinci adamı, devrimin motoru ve biçimlendiricisi nasıl bir anda devrilebilir, yetkileri elinden alınır, sınır dışı edilir ve «doğuştan Kübalı» vatandaşlığını terketmeye zorlanırdı? Nasıl oluyordu da Castro ona iş yerini Küba sınırları dışına taşımasını bildiriyordu?

Elbette ki bu yalnızca Che'nin endüstri bakanı olarak başarısızlığı nedeniyle değildi. Maddi özendirmenin yerine moral özendirmeyi koyma planının tutmadığı ve ekonomiye ket vurduğu anlaşıldı. Ayrıca tarım ülkesi Küba'nın çok hızlı biçimde tam endüstrileştirilmesi girişimi de temel bir yanlışlıktı. Sovyetler ve diğer Doğu Bloku ülkeleri Castro'ya endüstri bakanının görevine son vermesi ve Küba'yı yeniden tarım ekonomisine geri döndürmesi için şiddetli baskı yapmışlardı.

Önemli bir neden de, özellikle Sovyet politikası Latin Amerika'nın komünizme karşı ülkeleri ile bile ticaret anlaşmaları yapmayı amaçlarken giderek daha saldırgan biçimde Moskova'yı eleştiren Che'nin ideolojik tutumunda aranmalıdır. Che, Sovyet insanını *'tersyüz edilmiş bir Amerikalı'* olarak görmekteydi. Che açıklamalarıyla Rusları öfkelendiriyor ve Küba yönetimini zor durumda bırakıyordu: Havana'ya dönüşünden iki gün önce yabancı gazetelerde Küba'ya ekonomisini yönetmede Çekoslovakya örneğini izlemesini önerdiği için Sovyetler Birliği'ni sert bir biçimde eleştiriyordu. Bir Mısır gazetesinde Polonya, Çekoslovakya ve Yugoslavya'daki sosyalist ekonomi-

lerin liberalleştirilmesini yeriyordu. Sovyetler ayrıca Che'nin Küba'yı Çin'in etkisine sokmasından da korkuyorlardı. (97). Devrilmesindeki diğer nedenler kuşkusuz Kübalı eski komünistlerle anlaşamaması ve zaman zaman onlara yönelik çok iğneleyici karşı çıkışlarıydı; böylece Che ortodoks komünizmle savaşı kaybetti.

Son olarak Castro ile arasındaki kişisel farklılıklar da sürgüne gitmesine neden oldu. Che kendisini askeri komutan, kuramcı ve öncü olarak ondan üstün görüyor ve Castro hakkında bu konuda iğneli sözler söylemekten geri durmuyordu. Öte yandan Castro'nun anlayışına göre ise Che aşırı dogmacı, iddialı, hırslı ve komutada çok küstahtı. Che'nin eski Sierra savaşçıları arasındaki ünü Castro'da kıskançlık yaratmıştı.

Güney Amerikalı yazar Tristan Marof şöyle yazıyordu (98): «Boşboğazlığı ve tropikal iklimin kanatlandırdığı hayal gücü ile tanınan bu (Kübalı) toplumda şimdiye kadar Guevara gibi bir adam yoktu. Yalnızca ateşli konuşmalar yapmakla kalmayıp üstüne üstlük görevlerini de yerine getirerek Kübalıları şaşırtan bu Arjantinli onlardan da aynı biçimde görevlerini yapmalarını istiyordu. Bu onlar için yeni birşeydi. Guevara'nın ekibine insanca davranması da onlar için yeniydi.»

Che «başarısızlık» gerçeğini kendine yediremedi. Devrimi Küba'nın dışına taşımak biçimindeki güçlü isteği onu önce Kongo'nun balta girmemiş ormanlarına sürükledi ve sonunda da Bolivya'nın yabanlıklarında son buldu.

CASTRO'YA VEDA MEKTUBU

3 ekim 1965'de Fidel Castro, Che Guevara'nın Castro'ya ve Küba'ya veda ettiği bir mektubu kamuoyu önünde okuyordu. Castro'nun kendi ifadesine göre yazı ona daha 1 nisanda verilmişti, ancak şu açıklamayı yapıyordu: «Tarih belirlenmemiştir, çünkü bu mektup biz uygun gördüğümüz zaman açıklanacaktı.» Mektubun aslını hiç kimse görmedi. Castro'nun gösterdiği «Che» imzalı bir daktilo kopyasıydı. Bu mektubun tüm ayrıntılarıyla gerçek olduğu kuşkuluydu. Mektup Guevara'nın karakterine ters düşen ifadeler içerdiğinden tüm metnin yalnızca Che'den kaynaklandığı kabul edilemez. Şu metin yayınlandı:

'Havana, tarım yılı...

Fidel,

Şu anda bir yığın şey hatırlıyorum: Maria Antonia'nın evindeki karşılaşmamızı, sana katılmamı önerişini, yola çıkmak için yapılan hazırlıklarla ilgili tüm gerilimleri.

Birgün bize, ölürsek kime haber vermeleri gerektiğini sormuşlardı ve ölümümüzün gerçek bir olasılık olması bizi derinden etkilemişti. Sonradan bunun gerçek olduğunu anlamıştık: Bir devrimde insan ya başarır ya da ölür (eğer gerçek bir devrimse). Birçok yoldaşımız ve arkadaşımız zafer yolunda öldü.

Bugün olgunlaştığımız için herşey daha az dramatik. Ancak gerçek tekrarlanıyor. Beni Küba devrimine ve ülkesine bağlayan görevimin bir bölümünü yerine getirmiş olduğumu hissediyorum. Ve sana, yoldaşlara ve dostlara, her zaman benimki de olacak halkına, hepinize elveda diyorum.

Bu durumda parti yönetimindeki yerimden, bakan olarak görevimden, komutan olarak rütbemden ve Küba vatandaşlığından resmen ayrılıyorum. Artık hiçbir yasa beni Küba'ya bağlamamaktadır. Eşsiz bağlarsa başka niteliktedir: bunlar yasa gücüyle kurulan bağlar gibi koparılamaz.

Buradaki yıllarımı düşündüğümde devrimin zaferini sürekli kılabilmek için yeterince dürüstlük ve özveriyle çalıştığım kanısındayım. Tek yanılgım Sierra Maestra'daki ilk anlardan beri sana daha fazla güvenmemiş ve senin lider ve devrimci olarak niteliklerini çabuk anlamamış olmamdı.

Harikulade günler yaşadım ve -senin yanında- özellikle krizin acı olsa da büyük günlerinde bu halktan olmaktan gurur duyuyorum. Çok az devlet adamı senin o zaman olduğundan daha büyük olmuştur. Çekinmeden seni izlediğim, düşünceleri ve ilkeleri görmede ve değerlendirmede senin düşünce biçimin ve senin tarzınla özdeşleştiğim için de gurur duyuyorum.

Dünyanın başka halkları benim küçük çabalarımı bekliyor. Ben senin Küba'daki devrimin lideri olarak sorumluluk taşıman nedeniyle yapamayacağın şeyleri yapabilirim. Bu durumda ayrılmamızın zamanı gelmiştir.

Ancak bilmelisiniz ki sevinç ve tasanın birbirine karıştığı duygularla veda ediyorum: Bir toplumun kurucusu olarak burada en parlak umutlarımı bırakıyorum ve en sevdiğim insanlardan ayrılıyorum. Ve burada beni oğlu olarak benimsemiş bir halkı bırakıyorum. Bu bana çok acı veriyor. Yeni cephelere senin bana öğrettiğin bir inancı, halkımın devrimci ruhunu, tüm görevlerin en kutsalını yerine getirdiğim duygusunu birlikte götürüyorum: nerede olursa olsun

emperyalizme karşı savaşmak. Ve bu en derin acıyı bile dindirir.

Verdiğim örnek dışında Küba'daki tüm sorumluluklarımı bıraktığımı bir kez daha açıkça belirtirim. Eğer son saatim başka bir yerde gelirse son düşüncem bu halk ve özellikle sen olacaksın. Bana öğrettiklerin ve örnek olduğun için sana teşekkür borçluyum ve yaptıklarımda sonuna kadar bunlara bağlı kalmaya çalışacağım.

Her zaman devrimin dış politikasını benimsedim ve bundan sonra da benimsemeyi sürdüreceğim. Nerede olursam olayım Kübalı bir devrimci olmanın sorumluluğunu hissedeceğim ve öyle de davranacağım. Çocuklarımı ve eşimi maddi varlıkları olmaksızın bıraktığım için üzülmüyorum. Böyle olduğu için mutluyum. Devletin yaşamları ve yetişmeleri için gereken sağlayacağını bildiğimden onlar için hiçbir şey istemiyorum.

Sana ve halkımıza pek çok şey daha söyleyebilirdim, ancak bunun gereksiz olduğunu hissediyorum. Söylemek istediklerimi sözler dile getiremez ve gösterişli sözler sıralamaya da değmeyeceğini düşünüyorum.

Zafer bizimdir! Vatan ya da ölüm!
Seni tüm devrimci coşkumla kucaklarım.

Che.'

Che'nin yakın tanıdık çevresinden gazeteci Segundo Cazalis mektup konusunda şöyle demektedir: «Guevara'yı iyi tanıyan herkes onun hiçbir zaman şu cümleyi yazamayacağından emindir: 'Tek yanıldığım Sierra Maestra'daki ilk anlardan beri sana daha fazla güvenmemiş ve senin lider ve devrimci olarak nitelik-

lerini çabuk anlamamış (veya farketmemiş) olmamdı.'»

Veda mektubunda ebeveynine yazdığı şu cümleyi okurken duygulanmamak olanaksız: *'...Pek çok kişi beni bir serüvenci olarak niteleyecektir ve ben de öyleyim; ancak başka tipte, gerçeklerini kanıtlamak için canlarını ortaya koyanlardanım. Belki de bu sondur. Sonu aramıyorum, ancak olasılıkların mantıksal hesabı içinde o da var. Eğer öyle ise sizi son kez kucaklarım.'*

Çocuklarına da bir veda selamı vardı:

'Sevgili Hildita, Aleidita, Camilo, Celia ve Ernesto,

Günün birinde bu mektubu okumanız gerekirse, bu artık benim aranızda olmamam nedeniyledir

Siz beni hayal meyal hatırlıyacaksınız ve küçükler hiç hatırlamayacak.

Babanız düşündüğü gibi davranan ve kesinlikle inançlarına bağlı kalmış bir adamdır.

İyi birer devrimci olun. Doğaya egemen olmamızı sağlayan tekniği öğrenmek için çok çalışın...

Her zaman dünyanın herhangi bir yerinde herhangi bir kişiye yapılan haksızlığı iliklerinize değin hissedecek kadar duyarlı olun. Bu bir devrimcinin en güzel niteliğidir.

Elveda, çocuklarım; sizi yine görmeyi umuyorum.

Koca birer öpücük ve hepinizi kucaklıyorum.

Babanız.'

CHE'NİN ÇEVRESİNDEKİ HAYALET DANSI

Che'nin esrarlı biçimde ortadan kayboluşu bütün dünyada şaşkınlık, yadırgama ve merak uyandırmış,

çelişkili varsayım ve söylentilere neden olmuştu. Temmuz 1965'de Che, Kongo serüvenine uçmak üzere yola koyulduğunda Kübalılar Dominikli general Antônio Imbert Barreras'ın çalışma odasına Che'nin Santo Domingo'da bir sokak çatışmasında öldüğü biçimindeki bir «gizli haber» sızdırdılar. (99). Böylece dünyanın ilgisi Che'den ve Kongo girişiminden uzaklaştırılacaktı.

Che'nin saklandığı yer, daha doğrusu ortadan kaldırılışı konusunda garip bir haberi 9 temmuz 1967 tarihinde Mario Busch «O Estado de Sao Paulo»da «O fantasma de Che Guevara» (Che Guevara hayaleti) başlığı ile yazdı. Buna göre Che 1965'den temmuz 1967' ye kadar Kolombiya, Peru, Şili, Arjantin, Brezilya, Uruguay'da ve hatta Meksika'da bir psikiatri kliniğinde kalmıştı. 1966 temmuz sonunda Bolivya'da olduğu sanılıyordu. Çeşitli devletlerden altı haber onun cinayete kurban gittiğini bildiriyordu; aynı zamanda hem Küba'da hem de Las Vegas'ta bir fabrika mahzenine gömüldü. «France Presse» Che ile Castro arasındaki tartışmada silahların patladığını ve Che'nin vurulduğunu öğrendiğini öne sürüyordu. Yine günlük Peru gazetesi «La Prensa»ya Che'nin «Çin'e çark etmesi» nedeniyle Sovyetlerin direktifi üzerine uzaklaştırıldığı şeklinde bir haber ulaşmıştı. Guevara'nın Afrika' dan döndükten sonra kaldığı yerle ilgili esrar perdesi ancak birkaç yıl sonra tarih belirtilmeksizin ilk kez Almanca yayınlanan «R»-memorandum denilen yazıyla kalktı. Belgenin tek başlığı esrarlı «R» Havana'daki Rus elçiliğinin haziranda görevinden ayrılan bir sekreterinin ismiyle ilgili olabilir. Yazarlar kuşkusuz bir Castro karşıtı gruptandır. Memorandumdan Küba Calixto-Garcia hastanesiyle gizli ilişkiler yoluyla tıbbi bilgiler sızdırıldığı anlaşılmaktadır. Buna göre Che «tek kişilik bir hastane»deydi. Tıbbi rapora göre be-

densel ve ruhsal açıdan çökmüştü. Aşırı fiziksel bitkinliğin yanısıra hastada Castro'yu etkin biçimde harekete geçmek zorunda bırakan sakıncalı ruhsal tepkiler ortaya çıkmıştı. Raporda ayrıca şöyle denilmekteydi: «Biz Guevara'da yalnızca geçici belirtilerin söz konusu olduğuna inanıyoruz, ancak bunlar hem dünya gezisi sırasında ve hem de döndükten sonra kamuoyu önünde ve özel koşullardaki taşkınlıklarla kendini gösteren bir ruhsal tutarsızlığı kanıtlamaktadır.» Raporda ayrıca şöyle belirtilmektedir: «Che sürekli aralarında Troçki'nin Ekim devrimi anlatımının da bulunduğu kitaplar okuyor (100) ve sayısız mektup yazıyor, çoğu da Fidel Castro'ya.» Castro ise bunları gelecek kuşaklar için saklaması mı yoksa kestirmeden ateşe atması mı gerektiğini bilemiyordu Mektuplar sürekli devrimin görkemli planları ve kendi gerilla tekniklerinin kıtalara ve tek tek ülkelere göre, bu arada da Çinlilerle işbirliği yapılabilecek olan Sansibar'a ihracı ile ilgiliydi. (101).

CHE'NİN GERİLLA SAVAŞI ÖĞRETİSİ

Che Guevara'nın 1960'da yayınlanan yazısı *'guerra de guerrillas'* (Gerilla Savaşı) dünya çapında büyük ilgi uyandırmıştı. Yazının çıkış ve ağırlık noktası devrimci dogmadır: *'Latin Amerika halk kitleleri için zafer olanağı, köylü ordusuna, işçilerle köylülerin dayanışmasına, (düzenli) ordunun bir cephe hareketiyle yenilmesine, kentin karadan ele geçirilmesine ve eski sömürge yönetiminin üstyapısının tümüyle yıkılmasının ilk aşaması olarak düşman birliklerinin bozguna uğratılmasına dayanan gerilla savaşı yöntemiyle açıkça gösterilmiştir.'* (102).

Che aynı Küba'da olduğu gibi diğer Latin Amerika ülkelerinde ve başka ülkelerde de toplumsal ve politik devrim için gerekli koşulların bulunduğunu kanıtlamaya çalışmaktadır. Guevara Küba deneyimlerinden üç temel kural çıkarmıştır:

1. Halk güçleri (yönetim) orduya karşı bir savaşı kazanabilirler.

2. Her zaman tüm devrim koşullarının tamamlanmasını beklemeye gerek yoktur. Devrim merkezi bunları kendisi de yaratabilir.

3. Az gelişmiş Latin Amerika'da temel olarak kara, silahlı çarpışmalara sahne olmalıdır.

Che gerilla savaşını yalnızca *'tüm kurtuluş savaşının ön aşaması'* olarak görmektedir. Gerilla grubunun örgütlenme ve ikmal koşullarını, uygulanacak stratejiyi ve taktiği en ince ayrıntılarına kadar anlatır. Halkla tam işbirliği ve bölgenin çok iyi tanınması kesinlikle zorunludur. Propaganda, sabotaj, grevler, kent bölgelerinde savaş şekli, savaş endüstrisi, sivil yönetim ve politik eğitim çalışmaları da bunlara katılmıştır. Gerillaların ulaşım araçları, alet, silah ve cephaneyle donatılması düşmanın sırtından olmalıdır, yani ondan alınmalıdır. Kent alanlarındaki çarpışmalarda savaşa önce dış mahallelerden başlanmalıdır. Burda da Che halk arasında nasıl huzursuzluk ve endişe yaratılacağı konusunda direktifler veriyordu.

Gerilla savaşının başlangıcını ve gelişimini ise Che şöyle düşünmektedir; aralarında yakın ilişkiler olan bir grup, önce düşmanın zor ulaşabileceği bir bölgede, grubun ününü tüm yöreye yaymasını sağlayacak ilk «başarı»ya kadar halkla olabildiğince az ilişki kurarak gizlenir. Böylece daha büyük hareket özgürlüğü, halkla daha yakın ilişki, yeni yandaş akını, düş-

man kollarına daha fazla baskın ve saldırı olanağı doğar. Bununla ilgili olarak gerillaların çeşitli bireysel eylemleri için «arı kovanı etkisi» deyimi kullanılmaktadır. Sonunda ulaşılması güç bir bölgede merkez karargahın, gerekli atölyelerin kurulması ve belirli bir yönetim ve yasamayla hükümetin oluşturulması ve işçilerin de katkısıyla köylülerin eğitilmesi.

Bundan sonra aynı yolu izleyen başka gerilla gruplarının oluşması ve sonuçta tüm grupların birleşmesi, yasaların yayınlanması ve acemi askerler için eğitim ve talim yerlerinin kurulmasıyla sivil yönetimin tamamlanması. Kentlerde de sürdürülen tek tek çarpışmalar son zaferi, düşmanın yenilmesini ve teslim olmasını sağlar; bundan sonra devlet yönetiminin devrimcilerce devralınması gerçekleşir.

Che gerillalarda belirli, kesinlikle gerekli nitelikler aramaktadır: kurnazlık, dikkat, ketumluk, uyum ve kavrama yeteneği, yaratıcı zeka, mükemmel sağlık. Gerilla düşmanının üzerine tufan gibi bastırmalıdır, ancak Che yalnızca öldürmemek gerektiği öğüdünü de vermektedir: yaralı düşman olabildiğince tıbbi yardım görmelidir, ancak *'geçmişinin sonunu haketmemesi koşuluyla'*. Gerillanın yaşamındaki doruk noktası savaştır, *'hepsini kanatlı bir sevince boğan ve taze bir coşkuyla yürümelerini sağlayan en çekici olay'* Che'ye göre gerilla, aynı zamanda adaletsiz toplum düzenini yıkmak ve toprak reformu, teknik, ekonomik, ahlâki ve kültürel ve de toplumsal yardımlarıyla yeni düzenin kurulmasını sağlamak zorunda olan bir toplum reformcusudur. *'Bu külünün yeni topluma harç olabilmesi için kendisini atom savaşına kurban etmeye hazır olan halkın coşkun örneğidir... Sıkıca sarılacağımız şey, bir atom savaşı nedeniyle milyonlarca*

kurbana malolsa da kurtuluş yolundan ayrılmamamız gerektiğidir.'

Ona göre ülke içlerindeki gerilla eyleminden sonunda kıyıcı güçler birliğinin karşısına Latin Amerika halklarının güçbirliğini çıkaracak kıta çapında bir devrim doğar. *'Andlar Amerika'nın Sierra Maestrası ve bu kıtanın uçsuz bucaksız bölgeleri emperyalist orduya karşı verilen ölüm kalım savaşına sahne olacaktır.'*

Latin Amerika orduları genellikle periyodik olarak silah altına alınan, evlerinde babalarının acılarını ve yoksulluklarını ve toplumsal adaletsizliği görmüş olan genç adamlardan oluştuğundan eğer kurbanlık olarak kötüye kullanılırlarsa moralleri ağır biçimde bozulacaktır. Bu nedenle geleneksel savaş için donatılmış ordular iyi tanıdıkları kendi bölgelerindeki gerillalar karşısında yetersiz kalacaklardır. Sonunda Che şöyle uyarmaktadır: *'Bu uzun süreli, çok kan dökülmesine ve sayısız insan yaşamına malolacak çok cepheli bir savaştır.'* Che'ye göre gerilla savaşsız devrim düşünülemez. *'Devrim bir görev başına çağrılma, gerilla savaşı bir mesleki uygulamadır.'*

KURAM VE UYGULAMA

*'Gerilla savaşı'*nda Che şöyle yazmıştır: *'Tarihin izin vermediği tek şey, emekçi sınıfın politikasının çözümleyicilerinin ve uygulayıcılarının yanılmasıdır.'* Bu durumda kişi devrimi Küba'nın ötesine, diğer Latin Amerika ülkelerine ve hatta Afrika'ya götürme fanatizmine tarihsel bir ölçek uygularsa, kuramlarının uygulamada işlemediğini ve başarısızlığa uğradığını saptamak zorundadır. Che'nin ilk devrimci dış giri-

şimi Panama'yadır. Bunu Nikaragua, Dominik Cumhuriyeti ve sonunda Haiti izledi. Bu dört girişim de olumsuz sonuçlandı. Ancak Che pes etmedi ve bu kez de Latin Amerika'nın güneyini devrim planlarına karıştırmaya çalıştı.

Che, Peronistlerle elele vererek Arjantin'e de yönelmişti. Ancak ele geçen gizli belgeler planlarını ortaya çıkarınca Che bundan vazgeçmek zorunda kaldı. Hatta düşmanlarının eline geçen başka gizli belgelerle Bolivya'da bir devrimle ilgili ilk planları bile gün ışığına çıktı. Bu girişimden de geçici olarak vazgeçilmesi gerekti. 1963 başında arkadaşına boş yere Arjantin'i Küba ile karıştırmaması gerektiğini anlatmaya çalışan Rojo ile bir görüşmesi oldu (103). Arjantin'in yapısına -sol politikacı Rojo'ya göre- ekonomik ve toplumsal açıdan büyük ölçüde küçük ve orta büyüklükteki toprak sahipleri ve düşük kira oranlarıyla kesenekçiler egemendi. Che'nin kafasındaki kentleri ele geçirecek devrimci bir köylü ordusu oluşturma düşüncesi Arjantin örneğinde bir sanrıdan farksızdı. Orada kentteki ve kırsal bölgedeki emekçi sınıfı da genelde geçinebiliyordu. Che'nin Arjantinli olarak bu durumun bilincinde olmaması şaşırtıcıdır.

Sonra, 1963'ün ikinci yarısında memleketlisi ve Küba'daki eski çalışma arkadaşı Jorge Ricardo Masetti aracılığıyla doğrudan bir eylem gerçekleşti. Her ikisi için de savaş, yani Arjantin'de devrim zorunluydu. Bolivya çiftliği «Emboraza»da Masetti, gerilla savaşını başlatmak için adamlarını buradan Arjantin'e sızdırdığı bir eğitim kampı kurmuştu, «Guevara'nın tasarladığı devrimci savaşın en iddialı planlarından biri» (104). Ancak Che işlerin Arjantin'de Küba'dakinden farklı olduğunu kısa zamanda anlayacaktı. Daha balta girmemiş Chaco ormanındaki yaşam bile Si-

erra Maestra'dakiyle karşılaştırılamayacak ölçüde zordu. «Güney Amerika'nın merkezinde doğa insanın inancını yeniyor», diyordu Rojo. Sonunda Arjantin jandarması yalnızca 30 kişiden oluşan gerilla grubunu sardı, çoğunu tutsak etti, diğerlerini de vurdu. Balta girmemiş orman Masetti'yi yuttu.

Che 1965'de Küba'daki etkin yerini kaybettiğini anladığında, saygınlığını yeniden kazanmak ve devrim stratejisi için Afrika'da bir olanak görüyordu. Castro'nun desteğiyle, Sovyet silah yardımı sayesinde iyi de donatılmış olan 125 kişilik Kübalı gerilla grubuyla Che sömürü, emperyalizm ve yeni sömürgeciliğe karşı en önemli savaş bölgelerinden biri saydığı Kongo yöresine gitti (105). Gerçi birlik yiğitçe savaştı, ancak savaş ve kurbanlar boşunaydı. Afrikalılarda kararlı, gerçekten savaşma isteği yoktu, liderleri ise ahlâksızdı. Che istemeyerek vazgeçti, düşmanlarının yüreğini yiyen Kongo gerillalarının yamyam geleneklerinden de tiksinmişti. Başlangıçta Havana'dan dönmesi için yapılan çağrıya karşı çıktı, ancak sonradan gelen kesin emre disiplinli biçimde uydu. Nisandan hazirana kadar süren güneybatı Brezilya, Uruguay ve kuzeybatı Arjantin'i kapsayan bir koşif gezisinin onun Bolivya'daki son gerilla girişimine hazırlık olduğu ortaya çıkana kadar dünya Che'nin bulunduğu yer konusunda bir yıldan fazla haber alamadı. Bu girişimde gerilla savaşı kuramının yanlışlığı bizzat kendisinin alevlendirdiği gerilla ayaklanmasının katı uygulamasıyla kanıtlandı.

TANİA

Che sağlığı bozulmuş durumda geri döndü. Kongo'dan zorunlu ayrılışının Sovyetlere bağlanması ge-

rektiğinden emin kara kıtayı planlarından çıkardı ve yeniden düşlerinin amacı Güney Amerika'ya yöneldi. Che orada en güçlü devrimci potansiyeli bulacağı varsayımıyla Bolivya'da karar kıldı. Daha 1962 ve 1965'de genç Bolivyalı komünist kardeşler Coco ve Inti Peredo'dan halkın Barrientos hükümeti ile ilgili hoşnutsuzluğu konusunda bilgi almıştı. Ayaklanan maden işçileri, derme çatma ordu ve berbat yönetim gözönüne alınırsa devlet başkanının kısa zamanda devrilmesi beklenmeliydi. Buna Küba'dan para yardımı uman kişilerin çarpıtılmış haberleri ekleniyordu. Che'nin tasarılarını anlattığı Castro, girişimini destekledi ve Bolivya komünist lideri Mario Monje Molina'ya ülkesinde bir gerilla üssü için büyük miktarda para verdi. Che'nin asıl amacı ABD'yi Vietnam'daki gibi bir müdahaleye itmekti. O zaman gerillalar Güney Amerikanın egemenliğini savunmaya girişecekler, savaş Bolivya'dan çok daha ötelere yayılacak ve böylece Yankeeler için çok yayılmış ve tehlikeli ikinci bir Vietnam gerçekleşecekti. Ancak La Paz'daki ABD elçisi Douglas Henderson'un sağgörüsü bu planları suya düşürdü. Amerikalılar bu iç savaşa resmen karışmadılar.

Temmuz 1966'da Guevara'nın ilk iki adamı «Pombo» (yüzbaşı Villegas Temayo) ve «Tuma» (teğmen Carlos Cuello Cuello) Avrupa üzerinden dolambaçlı yollardan Bolivya'ya geldiler. Çoğu Sierra birliğinden eski gerilla olan onbeş Kübalı, hepsi de çeşitli Amerika devletlerinden sahte pasaportlarla onları izledi. Bu arada Coco Peredo, Santa Cruz'a 137 kilometre uzaklıkta ıssız bir yörede 1227 hektar büyüklüğünde bir çiftlik almıştı (106). Gerilla kampı daha da uzakta kuytu fundalıklarda kurulmuştu.

Guevara'nın direktifiyle 1964'den beri Bolivya yeraltı hareketinde çekici olduğu kadar da yetenekli

bir ajan çeşitli takma adlarla çalışıyordu: Laura, Mary, Aguilera, Elma, Nadja, çoğunlukla da Tania deniyordu. Soyadı Heidi Bunke-Bider'di; babası bir Alman öğretmen, annesi ise Polonyalı bir Yahudi idi. Ebeveyni 1935'de Hitler'den Arjantin'e kaçmışlardı. Tania burada 1937'de doğdu. 1945'de ebeveyni onunla birlikte Doğu Berlin'e geri döndüler, burada Tania Humboldt üniversitesine girdi. Önce FDJ (Özgür Alman Gençliği)ye, sonra SED (Almanya Sosyalist Birlik Partisi)ye üye oldu ve 21 yaşında Moskova ve Demokratik Alman gizli servisinde görev aldı. Tania, Che üzerinde güçlü etkisi olan kadınlardan biriydi, kararlı, enerjik, devrimci. Genç kadın çekici, çoğunlukla üniformalar içinde, yürekli bakışlarıyla baskın bir kişilikti-Aleida'nın güzelliği ile Hilda'nın politik ve entellektüel özgüveninin bir bileşimi. Che ikili oynadığını farketmeksizin onun etkisi altına girdi. Tania, Moskova'ya sadık bir ajan olarak kaldı ve Che'nin tüm adım ve önlemleri hakkında Sovyetlere ayrıntılı bilgi verdi. Onu 1959'da Berlin'de tanımış olan Che'nin emriyle Tania 1961'de Küba hükümeti tarafından bir gençlik konferansına davet edilmiş ve sonra eğitim bakanlığında bir görev almıştı. Başlangıçta Bolivya'da Almanca öğretmeni olarak görev yapıyor ve devlet başkanının basın müdürünün çocuklarına ders veriyordu. Basın müdürü Gonzalo López Muñoz aracılığıyla Tania onun bürosunda bir görev aldı ve Che, Debray ve gazeteci Ciro Roberto Bustos için resmi güven ve tavsiye mektupları sağladı. Bolivya vatandaşlığına geçebilmek için yirmibeş yaşındaki üniversite öğrencisi Mario Martinez Álvarez ile evlendi. Ajan olarak çalışmasına engel olmaması için de ona Sofya'da bir araştırma yeri ayarladı. Tania'ın Che'ye Bolivya harekâtının hazırlanmasında belge, malzeme

ve yiyecek sağlayarak ve La Paz'la bağlantı kişisi olarak büyük yararlılığı dokundu.

Che, Ramón Benitez Fernández ve Uruguaylı tüccar Adolfo Mena adına çıkarılmış iki ayrı pasaportla Avrupa ve Brezilya üzerinden 1966'nın bir kasım günü La Paz havaalanına ulaştı. Tania, Bolivyalı müdürünün tavsiye mektubu sayesinde Che'nin Adolfo Mena adıyla «Amerika Devletleri Örgütü'nün özel görevlisi» olarak atanmasını ve böylece Bolivya'da serbestçe «inceleme gezileri»ni yapmasını sağlamayı başarmıştı. Che her olasılığa karşı önlem olarak yalnızca üç eşlikçiyle 7 kasım 1966'da çiftliğe ulaştı. Çevredeki fundalıklar öylesine sıktı ki birkaç metre ilerisinde ne hayvan ne de insan görülebiliyordu. Sivrisinek bulutları ve kan emici böcek sürüleri, kaktüsler, dikenli çalılar ve tehlikeli sarmaşıklardan oluşan sert bitki örtüsü bu fundalığı cehenneme çeviriyordu. Sierra Maestra bunun yanında park alanı gibi kalıyordu.

«Genel karargâhında» yaptığı ilk denetlemeden sonra Che, uzak yakın çevrede hiç kimsenin oturmadığı kanısına vardı. Bu çok tehlikeli bir yanılgıydı. Yaklaşık 100 kilometre uzakta daha önce genç petrol kenti Camiri'nin belediye başkanlığını yapmış olan bu bölgenin ağası Ciro Algarañaz'ın çiftliği bulunuyordu. Şoförü çiftlikteki yabancıları görmüştü. Hep iş düşünen Algarañaz çiftliğe domuz ve başka hayvan satmaya niyetlendi. Ancak orada geceleri yoğun bir gidiş geliş gözlediğinde çiftlikte yasadışı bir kokain işletmesinin kurulduğunu sandı ve ihbar etti. Che öfke içinde kampın fundalıkta daha içerlere taşınmasına karar verdi; Pompo bu durumu şöyle değerlendirdi: «Şimdi de sivrisinekler, keneler, orman pireleri ve benzer haşaratla birlikte yaşayalım.» 11 kasımda Che

bile kamptaki *'korkunç'* böcek belasından yakınmaktadır. «Bolivya'da politik gücü ele geçirmek için verilen bu gerilla savaşı»nın bundan sonraki gidişini Che'nin günlük notlarından, devrimci bir baş koyuşun acıklı kroniğinden alalım.

CANGIL GÜNLÜKLERİ

Che, cangılda iki günlük yazdı. Mavi bir defter 7 kasımdan 31 aralık 1966'ya kadar sürer; takvim yapraklarına yazılmış olan diğeri 7 ekim 1967'ye kadardır. Günlükler güç okunan, tutuk bir elyazısıyla kaleme alınmıştır. Bazı sözcükler ve cümleler çözülememiştir (107). Andrew Sinclair içerikleri hakkında şöyle demektedir: «Tüm söz sanatı, tüm yaldız, argo, diyalektik geçmiş gitmiş.» (108). Che'nin kelimeden zengin, karmaşık, ütopik gelecek düşleri ve abartmalarla dolu cümleleri şimdi yerlerini gerçekçi bir anlatıma bırakmaktadır. Başarı iyimserliği ve karamsar durum raporları birbirini izlemektedir. 7 kasımda Che umutla şöyle yazar: *'Bugün yeni bir aşama başlıyor Gece çiftliğe vardık. Yolculuk oldukça kolay geçti.'* İlk ayın bilançosu da yüreklendiricidir: *'Sorunsuz varış... herşeyin uzun süre kalabileceğimiz izlenimini verdiği bu kuytu yöre umut verici.'* 11 aralık: Kendisine bir cip alınması gereken Tania'dan ilk kez söz ediş. Ertesi gün Che adamlarına gerilla tasarısını *'bütün çıplaklığıyla'* anlattı ve kesin komuta yetkisini üzerine aldı. Yılbaşı arifesinde Bolivya yasadışı Komünist Partisi lideri Monje (Castro ile kararlaştırdıkları gibi) ansızın ve Che'yi şoke edici biçimde Havana'dan gelir. Günlükteki not şöyledir: *'Karşılama içten, ancak gergindi. Buraya neden geldin? sorusu kafaları kurcalıyordu. Ya-*

nında yeni savaşçı «Pan Divino» ve yeni direktifler almak için gelmiş olan Tania vardı...' Che ile Monje arasındaki *'görüşme genel konularda başladı, ancak o* (Monje) *hemen üç ana koşulda özetlenmiş temel sorunlara geçti:*

1. *O* (Monje) *parti yönetiminden ayrılacak, partinin en azından tarafsız kalmasını sağlayacak ve savaş için kadro ayıracaktı.*

2. *Devrim Bolivya'nın etki alanında gerçekleşeceğinden, savaşın politik-askeri yönetimi ona devredilecekti.*

3 *Diğer Güney Amerika partileri ile ilişkileri o yönetecek ve onların kurtuluş hareketine karşı destekleyici bir tutuma girmelerini sağlamaya çalışacaktı (örnek olarak Douglas Bravo'yu verdi).'* (Venezüellalı gerilla lideri).

Che bu önerileri kuşkuyla karşıladı, askeri-politik yönetimi devretmeyi kesinlikle reddetti ve liderin kendisi olduğunu belirtti. Kampta Monje Bolivyalı gerillalara şu seçenekleri sunuyordu: partiyi desteklemek, yani yine Che'den ayrılmak ya da onunla kalmak. Hepsi Che'yi seçti; Monje yeni yılın ilk günü başka tartışmalara girmeksizin süklüm püklüm kamptan ayrıldı. *'Darağacına götürülen biri gibi gidiyordu'*, diye not etmişti Che. Tania onun tarafından ocakta Arjantin'den iki devrimciyi kampa getirmekle görevlendirilmişti. (Gerilla bölgesinin güneyinde Bolivya Arjantinle sınırdaştı.) Ancak Tania onlara bile bile şubata randevu verdi. Sonunda şubat ortasında geldiklerinde, Che mart ortalarına kadar sürecek bir eğitim yürüyüşüne çıkmıştı. Arjantinliler onunla buluşamadan ayrıldılar. Tania, Che'nin Arjantinle ilgili gerilla planlarını bozmak için Sovyetlerin emriyle hareket etmişti. Sonra 28 Şubat 1967'de La Paz'da Debray

ve Bustos ile buluştu. Buradan üçü birlikte Tania'nın cipiyle Camiri'ye gittiler, iki adam burada kaldı. Tania cipini kitleyerek bir yere gizledi. Ancak, yabancı araç bulundu ve yerel yönetimin dikkatini çekti. Araç kilidi kırılarak açıldı ve incelendi. Bu sırada suç kanıtı sayılabilecek birçok belge ortaya çıktı: takma adlar, bağlantı kişileri, gizli örgüt üyelerinin, yabancı komünistlerin ve yabancı para kaynaklarının adreslerinin bulunduğu not defterleri. Bilgiler Che'nin ilişki ağının ve gizli üssünün açığa çıkmasına neden oldu. Che, Tania'ya asıl kampa gelmemesi için haber göndermişti. Ancak Tania elbette ki Moskova'nın onu çok yakından izleme biçimindeki karşıt emrine uymuştu. Che'nin günlüğünde yalnızca şu not bulunmaktadır: *'Herşey Tania'nın bireysel davrandığını gösteriyor. Bu durumda iki yıllık sıkı ve sabırlı çalışma boşa gidecek.'* Gerilla birliği 44 kişiden oluşuyordu: 17 Kübalı, 22 Bolivyalı, 3 Perulu, 2 Arjantinli (Che ve Tania). Birlik içindeki uyum tehlikeye düşmüş görünüyordu. Che kısaca şöyle not etmişti: *'Arkadaşlar arasındaki kavgalar işi berbat ediyor.'* Şimdi de birliğin dayanma gücü dört haftalık bir manevrayla ölçülecekti. Bu sırada iki kişi selde boğuldu, bir sal devrildi, kumanya, cephane ve altı tüfek kayboldu.

Yiyecek ve para azaldı. La Paz'dan kumanya satın alacak olan gerilla çeyrek milyon dolarla kayıplara karıştı. Şimdi yiyecek olarak maymun eti ve yenir yutulur gibi olmayan diğer orman hayvanları vardı. Çiftçiler tarafından kuşkuyla karşılanıyorlardı. İki asker kaçağı bir askeri keşif kolunu gerillaların elbise deposuna götürecek bir iz bıraktılar. Birlikler birçok kez gerillaların pususuna düştü ve kayıp verdi. Bu durumda devlet bakanı Barrientos, «ulusal egemenliğin zedelendiği» ve «ülkenin toplumsal ve eko-

nomik ilerlemesine ket vurulduğu» gerekçesiyle Bolivya Marksist partisi tarafından da uyulan yabancı gerillalara karşı bir savaş çağrısı yayınladı. Altıyüz çiftçi gerillalara karşı silahlandı. Che'nin adamlarından birkaçını *'Çalışmak, yük taşımak, sıkıntıya girmek istemeyen boktan herifler'* olarak nitelemesi üzerine kampta ciddi gerginlikler çıktı.

Che ormandan Jean-Paul Sartre ve Bertrand Russell'a yazarak Bolivya'nın özgürlük hareketi için uluslararası bir yardım kampanyası düzenlemelerini istedi. Saklandığı yerden Arjantin'de bir devrim odağı alevlendirmekle ilgili yeni planları Tania tarafından gizlice bozuldu. Mart sonunda Che *'gerillaların güçlenme ve aydınlanma dönemlerinin bittiği'*nden söz eder. Ancak düşmanın karşı saldırısının açıkça başlaması üzerine şöyle yazar: *'Durum iyi değil, ancak şimdi gerillalar için dayanabilirlerse onları büyük bir adım ileriye götürecek yeni bir deneme dönemi başlıyor.'* 10 nisanda hükümet birlikleri yeniden pusuya düştü ve büyük kayıp verdiler. Che kendi saflarından ilk şehite üzülüyordu. Ancak, sonra onuniçin acı ve düş kırıklığına uğratan bir haber geldi. Bolivya eski devlet başkanı Victor Paz Estenssoro gerillalara Che'nin çok güvendiği yardımını kesiyordu. Che'nin politik soyutlanması artmıştı. Bundan sonra Debray ve Arjantinli gazeteci Bustos, Che'nin de onayıyla gerillalardan ayrıldılar ve güvenli bir yere sığınmaya çalıştılar. Ancak her ikisi de askeri bir devriye tarafından tutuklandılar. Che bundan kısa bir süre önce *'dünya halklarına seslenen bir bildiri'*yi Havana'ya yollamayı başarabilmişti. Bildiri tüm dünya devrimcilerine silaha sarılmaları ve iki, üç, pek çok Vietnam yaratmaları için ateşli bir çağrıydı. Bu bildiri aynı zamanda da onun Bolivya'daki çaresizliğinin bir işare-

tiydi. Kadere boyun eğmiş bir halde Che nisan ayı için şöyle yazar: *'Yalnızlık hâlâ tam anlamıyla sürüyor... Hastalıklar bazı yoldaşların sağlığını sarstı... Şimdiye kadar tek bir geçiş yolu bile saptayamadık... Küba ile bağlantı kesildi ve Arjantin eylem alanı etkisiz.'*

Buna rağmen Che, Coco Peredo ile uzun bir bildiri hazırlar: *'Ulusal kurtuluş ordusundan Bolivya halkına'* şöyle tumturaklı bir yeminle: *'Savaşımızın güçlü başlangıcı karşısında hükümet kliği ve efendisi Yankee emperyalizmi sarsılmıştır... Emperyalist egemenliğin son izi silinene, şanlı Bolivya halkının mutluluğu, ilerlemesi ve refahı üstün gelene kadar durmayacağız.'* Böylesine gösterişli sözler karşısında Che'nin aklından kuşkuya düşen yorumlar vardı. Ancak Che durumunun farkındaydı: hükümet birlikleri tarafından kuşatılmış, hasta ve yıpranmış kişilerden oluşan küçücük bir küme haline gelmiş, dışarıyla bağlantısı kesilmiş, her türlü destekten yoksun. Ancak iyimserliği mayıstaki bir çözümlemede yine birdenbire ortaya çıktı: *'Zaferimiz gelişme atılımı için nitel ve gerekli bir değişim olacaktır.'* Haziranda günlüğe şöyle not edilmiştir: *'gereksiz kayıplar, disiplin eksikliğinden.'* Birlik artık yalnızca 24 kişiden oluşmaktadır. En ivedi sorun olarak Che, La Paz'la ilişki kurmayı, donanım ve ilaç sağlanmasını görmektedir. 6 temmuzda gerillalar atak bir baskınla Samaipata yöresinde askeri bir postayı yakaladılar; bu devlet başkanı Barrientos' un saygınlığını büyük ölçüde zedeledi. Ancak gerillalar harekâtlarından çok gerekli ilaçları bulamadan döndüler. Uğradığı bozgunu karşılamak için hükümet, gerilla savaşı eğitimi görmüş «Ranger» (korucu)larla güçlendirdiği yeni birlikler gönderdi. (Gerçi Bolivya özel birliklerinin Amerikalı danışmanlarca yetiştirildiği haberleri La Paz hükümeti tarafından yalanlandı,

ancak yine de güvenilir kaynaklardan alınan bilgilere göre ABD'nin Bolivya makamlarına Che'nin izini bulup çıkarmada ve birliğinin dağıtılmasında büyük yardımlarda bulunduğundan kuşku yoktur.) 30 temmuzda Che ani bir saldırı karşısında çok hızlı biçimde geri çekilmek zorunda kaldı ve hemen tüm ağırlığını, bu arada da tıbbi malzeme dolu onbir sırt çantasını kaybetti.

Ağustosun ilk günlerinde Che dayanılmaz astım nöbetlerinden yakınmakta ve kendisini tükenmiş bir insan olarak nitelemektedir. Saklanan malzemenin hükümet birliklerince keşfedilmesi üzerine Che 14 ağustosu kara bir gün olarak isimlendirir. *'Şimdi belirsiz bir süre astıma katlanmak zorundayım. Her türlü belgeyi ve fotoğrafları da götürdüler. Bu bize indirdikleri en ağır darbeydi'*. Ağustosun son günlerinde su sıkıntısı başladı. Çaresizlikten Miguel, Dario ve Che de idrarlarını içtiler, tüm kötü sonuçlarına katlanarak. Ağustosla ilgili özet raporda şöyle denilmektedir: *'Kuşkusuz en berbat aydı. Moralimizin ve devrimci tasarılarımızın en düşük noktasına ulaştık... Buna ek olarak... şimdi ordunun daha fazla etkinlik göstermesi ve köylü kitlesinin bize kesinlikle destek olmaması ve hainlere dönüşmesi. En önemli sorun buradan kurtulmak ve daha uygun bir yöre aramak.'*

2 eylülde Che'nin pusuya düşürülen bir grup adamına bir ırmağı geçerken ateş açıldı. Bu sırada onbir kişi öldü. Tania da sulara kapılarak boğuldu. 5 ekimde Che *'susuzluktan tümüyle tükenmiş adamlar'*dan söz etmektedir. 7 ekimde günlük şöyle bitmektedir: *'...Sabah tehlikesiz geçti...'*

Dokuz ay sonra, 1 temmuz 1968'den başlayarak Che'nin günlüğü Küba'da ve ardından da tüm Latin Amerika'da 250.000 adetlik bir baskıyla yayıldı. Boliv-

ya'da nasıl olup da günlüğün Castro'nun eline geçebildiğini herkes birbirine soruyordu. 19 temmuz 1968'de Bolivya içişleri bakanı Antonio Arguedas Mendieta Şili'ye kaçtı. General Alfredo Ovando Candia onu -sonradan ortaya çıktığı gibi haklı olarak- bir fotokopiyi Castro'ya aktarmakla suçladı. Bu Bolivya'da ulusal bir rezalet olarak değerlendirildi ve Che'nin devrim girişiminden daha büyük bir patırtıya yol açtı.

SON ÇARPIŞMA

Che 7 ekim tarihli günlük notunda keçilerini otlatan ve bu arada gerillaların geri çekilmiş oldukları dağ geçidine gelen yaşlı kadından da söz eder. Gevezelik etmemesi için yaşlı kadına 50 pezo verilmişti. Sonra grup kamp yerini *'solgun ay ışığında'* terketmişti. *'Boğazı geçmek çok yorucuydu... Saat 2'ye doğru durduk, çünkü daha ileri gitmek yararsızdı'*, diye okumaktayız günlükte.

Son savaşa kadar geçen olaylar konusunda verilen bilgiler çelişkilidir. Yaşlı kadının gerillaların saklandığı yeri askerlere bildirmiş olabileceği varsayımına karşılık çiftçi Victor Colomini'nin gece patates tarlasını sularken ayak sesleri ve konuşmalar duyduğu ve onyedi silahlı adam gördüğü söylentisi vardır. Ertesi sabah çiftçi oğlunu Abra del Piacho köyüne, bölgenin korunmasıyla görevli yüzbaşı Gari Prado Salmön'a gönderir. Nasıl olursa olsun ordunun bu konuda bilgisi vardı ve geçitten kuş uçurtmuyordu. Öğle vakti düşmanla ilk karşılaşma gerçekleşmiş olmalıdır, bu sırada iki Ranger ölmüş, birkaçı da yaralanmıştır. Gerillaların yarma girişimleri sürekli ateşle başarısızlığa uğratıldı. Bu sırada eski bir karabinayla ateş eden

Che yaralanmış olmalıdır. Kurşun silaha çarpıp sekmiş ve sol önkolunu -başka bir anlatıma göre sol bacağını- yaralamıştır. Willy denen gerilla Simón Cuba Sarabia yaralıyı geçitin gizli bir yerine sürüklemek isterken hemen onlara nişan alan askerlerle karşılaşırlar. Yaralı bağırır: *'Ateş etmeyin! Ben Che Guevara'yım ve sizin için dirim ölümden daha değerli!'* Yüzbaşı Prado bir tutuklama belgesi yardımıyla tutsağın kimliğini belirledi. «500 Canasa» (Guevara tutsak) ve «Tenemos papa» (Papa elimizde) kodlarıyla 8. tümene ve ordu genel karargâhına haber verdi.

Karanlık basarken tutsaklar Higuera'ya doğru yürüyüşe geçirildi. Che önce iki askere dayanarak yürüyordu, sonra bir battaniyede taşındı ve okul olarak kullanılan, ancak daha çok bir samanlığı andıran küçük bir yapıya getirildi. Ekmek torbası, heybesi ve günlük, Troçki'nin bir yapıtı, birkaç şiir, başlanmış bir roman ve şaşırtıcı doğrulukta bir haritanın bulunduğu bir belge dosyası ve kişisel ufak tefeği elinden alındı. Willy ve başka bir tutsak Kübalı yapının bir odasına, Che de diğerine kondu. Daha o gece subaylar ve CIA ajanı Dr. Eduardo Gonzáles tarafından sorguya çekildi. Sorgulamalar 9 ekim sabahı albay Joaquin Zenteno Anaya ve albay Andres Selnich tarafından sürdürüldü. Che tutsak edilişinin *'Bolivya gerilla hareketi için çok büyük bir gerileme'* demek olduğunu kabul ediyordu. Bir subay şimdi ne düşündüğünü sorduğunda önce sustu. «Herhalde eşeğin ölümsüzlüğünü», iğnelemesi karşısında Che'nin ağzından *'Hayır, devrimin ölümsüzlüğünü!'* sözleri kaçtı. Bir başkasının şöyle sorduğu söyleniyor: «Sizin Bolivya'ya yaptığınız gibi Küba'ya saldıran birinin başına neler geleceğini biliyor musunuz?» Che kısaca *'Evet'* diye yanıt verdi. Che'nin nöbetçiler ve subaylardan

başka yirmiiki yaşındaki öğretmen Julia Cortéz'le de sohbet ettiği söylenir. Cortéz konuşmanın ayrıntılarını İsviçre asıllı Dominiken papaz Roger Schaller'e anlatmıştır, Che öğretmene şunları söylemiştir: *'Küba' da böyle okullar yoktur. Bunlara orada cezaevi denirdi.'* Che'nin üzerinde bulunan 2000 dolar sonradan Higuera'da yeni bir okul binasının yapımına ayrıldı (109).

SON

«Jornal do Brasil»den gazeteci Carlos Villa Borda 13 ekim 1967'de şöyle yazar: «Beş Bolivyalı memur ya da askerle konuş, Che'nin nasıl öldüğü konusunda kesinlikle beş ayrı anlatım dinlersin. Politik gruplara ya da gazete yazı işlerine yanaş, onların ölüm yorumları düzinelerce öyküye ayrılır, kimisi inandırıcı, diğerleri az ya da çok hayal ürünü.» Che'nin son iki gününün arkadaşı Rojo tarafından anlatımı ise yalnızca çok sınırlı ölçüde doğrudur. Onun ve başkalarının tanıklığına göre gerilla Willy, daha şefini savunurken öldürülmüştür; gerçekte ise bu Higuera okulunda olmuştur. Ve hangi «görgü tanıkları» Guevara'nın kurşuna dizilişini birlikte yaşamışlardır? Elbette ki köylüler değil. Onlar ve kendilerine sorulan askerler sözlerinde çelişkiye düşüyorlardı. Komşu Pucara'nın rahibi papaz Roger Schaller'ın, «Diario» muhabirinin La Paz'da kendi soruşturmalarıyla tamamladığı, sayısız görgü tanığı ifadesi topladığı söylenmektedir. Ancak böyle sonradan anlatımlar o zamanki durum gözönüne alındığında kuşkuyla karşılanmalıdır. Bugüne kadar daha Che'ye öldürücü kurşunları kimin sıktığı bile kuşku götürmez biçimde açıklık kazanma-

mıştır. Rojo'nun anlattığına göre yüzbaşı Prado ona arkadan yaklaşmış ve makinelisiyle ensesinden dört kurşun sıkmıştır. Sonra albay Selnich 9 mm'lik tabancasıyla Che'nin kalbinden ve akciğerinden geçen tek kurşunla öldürücü atışı yapmıştır (110). Jean Lartéguy bu yorumu aktarmış olmalıdır. Ona göre Willy Yuro geçidinde ve Che yüzbaşı Prado tarafından vurulmuş olmalıdır. Diğer birçok rapor karar uygulayıcısı olarak üstçavuş Mario Terán'ı göstermektedir. Bolivya askeri makamları sonradan tüm orduda bu isimde bir adamın bulunmadığını öne sürmüşlerdir.

Gerilla liderinin ölüm saati konusundaki haberlerde efsanevi, sansasyonel şeyler, gerçek olayla birbirine karışmaktadır. Yaralı Che'nin sorgulanması sırasında yandaki odada iki el ateş edildiği sanılmıştı. Che'ye göre Willy ve diğer Kübalı'nın kurşuna dizildiği kesindi. Şimdi sıranın kendisine geldiğini biliyordu. Son dilek olarak şunu söyledi: *'Eşime söyleyin, yeniden evlensin.'* Bizim araştırmalarımız bir üstçavuşun kurşuna dizmekle görevlendirildiğini, ancak onun bir tutsağı öldürmeyi kendisine yediremediğini gösterdi. 14 ekim 1967 tarihli «Estado de São Paulo»da da bildirildiği gibi onun yerini, ailesi Castro yönetiminde ölmüş ve Bolivya ordusunda Ranger eğitimcisi olarak görev yapan bir Kübalı almıştı.

Bolivya'daki gerilla savaşının sonuyla uğraşan yazarların çoğu, kurşuna dizme emrini Barrientos'un başkomutanlıkla yaptığı bir görüşmeden sonra La Paz' dan geldiği konusunda görüş birliği içindedirler. La Paz'daki günlük gazete «Presencia»nın genel yayın yönetmeni Alberto Bailey Gutiérrez, kurşuna dizme emrinin çok acele ya da kinle verilip verilmediği sorusunu ortaya attı: «Yakalanan Che'nin kurşuna dizileceği baştan beri belliydi... Bolivya ordusunun baş-

komutanlığı bu kararı Guevara'nın ülkede olduğu öğrenilir öğrenilmez vermişti... Che ülkeye, yasaların ölüm cezasını yasaklamalarının geçerli olmadığı silahlı bir ayaklanma getirmiştir. Ayaklanma başarıya ulaşsaydı devlet başkanı Barrientos ya da general Ovando'nun başına da aynı şeyler gelecekti... Buna gidişi sırasında Bolivya'ya karşı uluslararası bir kampanyanın açıldığı ve dünya çapında baskı yapıldığı Régis Debray davası ile ilgili deneyimler eklenmektedir...» (Castro ve Guevara'ya yakınlık duyan bir sol aydın olan Fransız Régis Debray'in 30 yıl ağır hapisle cezalandırıldığı dava daha kovalama sürerken başlamıştı. Karardan üç yıl sonra devrim kuramcısı Debray vaktinden önce salıverildi ve Bolivya'dan sınır dışı edildi.) Guevara'nın «öldürülmesi»ne karşı çıkışlara Bolivyalılar, Che'nin de yaklaşık 50 asker ve birkaç sivili pusuya düşürerek öldürdüğü ve yabancı olarak kanlı gerilla savaşlarıyla bir devrim yapmak için ülkelerine sızdığı yanıtını verdiler. Ayrıca kendisi de yüzlerce, belki de binlerce savunmasız tutsağı Havana'da «paredon»a teslim etmişti.

Bolivya makamları Che'nin «öldürülmüş» olduğunu kesinlikle yadsıyorlardı. Önce onun geçitteki çarpışma sırasında ölümcül biçimde yaralandığı söylendi. Sonra başkomutan Ovando onun 9 ekimde saat 13.30'da öldüğünü açıkladı, savaşın bitiminden 22 saat sonra. Şu soru ortaya çıkmaktadır: Hangi kurşun yaraları öldürücüydü-çarpışma sırasındakiler mi yoksa sonrakiler mi? Kalbinden vurulmuş bir insan 22 saat daha yaşayabilir miydi? Yazar Güney Amerika'daki son kalışında, helikopter Che'nin ölüsüyle Valle Grande'ye indiğinde büyük bir Latin Amerika gazetesinin özel muhabiri olarak orada bulunan bir dostuyla görüştü. Ceset bir paket gibi bağlanmış, araca dıştan

sıkıca tutturulmuştu. Gazeteci havaalanında ölüyü çok yakından inceleyebilmişti. Pantolonda kurşun deliği farketmedi, buna karşılık sol önkolda kurumuş kan vardı. Kalp bölgesinde bir yaraya işaret eden, taze oldukça büyük, koyu bir leke vardı. Gazeteci başka kan lekesi saptayamamıştı (111). Valle Grande hastanesinde subaylar vücuttan kanı yıkadılar ve parınak izlerini aldılar. Cesedin daha sonra serbest bırakılan ziyaretinde göğüsteki kurşun yaraları hemen hemen tanınmaz haldeydi. Che hâlâ yaşıyormuşcasına orada yatıyordu, zayıflamış, açık gözlerle, dudakları hafif bir gülümsemeyle donmuştu. 10 ekimde doktor José Martinez Caso ve del Señor de Malta hastanesi başhekimi, Valle Grande'de otopsiye başladılar. Sonuç ancak 17 ekimde açıklandı. Rapor şu verileri içeriyordu (112): Boy 1,73 m, yapı normal, nikotin belirtileri bulunan sağlıklı dişler, mavimsi gözler, ayaklar ve eller iyi korunmuş, sol el sırtında uzanan bir yara izi. Ayrıca dokuz tane tüfek kurşunuyla açılmış yaradan söz ediliyordu: köprücük kemiğinin sağında ve solunda iki kurşun giriş yeri, göğsün sol tarafında, dokuzuncu ve onuncu kaburgalar arasında, ayrıca sağ ve sol bacakta ve sağ önkolda yaralar. Kalpte kurşun yarasına değinilmemekle birlikte göğüs boşluğunda yoğun kan toplanmasından sözedilmektedir. Ölüm nedeni: göğüsteki kurşun yaraları ve bunların neden olduğu damar çeperlerindeki yaralanmalar. Ölüm anıyla ilgili ayrıntılı bilgi yoktur.

«Associated Press»le bir röportaja göre doktor Martinez Caso, Che'ye sıkılan öldürücü kurşunların kalbe ve akciğerlere rastladığını açıklamıştı «United Press», muhabiri Carlos Villa Borda'dan şu haberi almıştı: «...Sonuçta yaralardan biri kalpte ani etki yapmış olmalıdır... Che'nin vücudu hızlı bir ölüm izleni-

mi vermektedir.» Cesedinin ne olduğu konusundaki bilgiler de en az ölüm koşulları kadar çelişkilidir. General Ovando'nun verdiği bilgiye göre ceset 11 ekimde Valle Grande'de yakılmıştı. Daha sonra Bolivya başkan yardımcısı Luis Salinas «Yakılmadığı için memnunum», dedi. Öte yandan 2 aralıkta general Ovando Rio'da Che'nin gömüldüğünü bildirdi. Kurmay başkanı Juan José Torrez bu bilgiyi yalnızca küllerin söz konusu olduğu biçiminde tamamladı (113).

Ancak böyle birşey yerli (katolik) halkın duygularını inciteceğinden ve «fiziksel» açıdan da hemen hemen olanaksız olduğundan büyük olasılıkla ceset yakılmadı. Ölünün gizli, yalnızca birkaç asker tarafından bilinen bir yere gömüldüğü gerçeğe uygun olmalıdır. Aynı zamanda da Bolivya hava kuvvetleri generali Jorge Delmonte Ardilles'in ifadesine göre, Che Guevara'nın mezarının Latin Amerika komünistleri için kutsal bir ziyaret yerine dönüşmesi engellenmiştir (114). Bir Peru kaynağı cesedin CIA ajanlarınca ABD'ne götürüldüğünü bildirmektedir (115). Arjantin'in haftalık dergisi Che'nin cesedinin «Primera Plana» Amerikalı subayların Latin Amerika devletlerinin özel birliklerini anti-gerilla savaşı için eğittikleri, Panama kanalındaki Kuzey Amerikan üssüne götürüldüğünü öne sürüyordu.

ÖLÜ GERÇEKTEN CHE GUEVARA MIYDI?

«Diário de Sâo Paulo»nun muhabiri Joaquim Pinto Nazário, Bolivya'da Che olarak tanıtılan ölünün kimliği hakkındaki görüşlerini öğrenmek üzere birçok kez Ernesto Guevara Lynch'i Buenos Aires'de ziyaret etti. Ona «Diários Associados»un basın fotoğrafçısı

Anzonio Moura'nın çektiği bir dizi fotoğraf gösterdi. Baba fotoğrafları incelerken muhabir oğlu Roberto ile üç görüşme yaptı. Baba birkaç tipik niteliği yeniden ayırt etti: geniş kavisli kaşlar, alnın ortasında bir kırışık, saçların biçimi ve burun kanatlarının şekli. Ancak baba göze çarpan iki farklılık bulmuştu. Che'nin güçlü, birbirine bitişik dişleri vardı. Buna karşılık Che'nin ölüsünün fotoğrafında üst orta kesici dişler arasında bir açıklık vardı ve sol orta kesici diş sağ alttakini örter gibiydi (116). Diğer özellik ise son fotoğrafta daha büyük ve çok farklı biçimde görünen kulakların büyüklüğü ve biçimidir. Babası gazeteciye şöyle yazdırdı: «Fotoğraflarda gösterilen... vücudun oğlumunki olup olmadığı konusunda kesin bir yargıya varamadım. Ancak resmi çekilen vücudun savaşta ölen bir adamınki olmadığı kesinlikle anlaşılabilir... Bununla birlikte fotoğrafla oğlumun belleğimdeki anısı arasında bir benzerlik vardır.» (117). Roberto Bolivya'dan döndükten sonra, orada Che olarak gösterilen cesedin kardeşininki olmadığını açıkladı (118). Ancak 15 kasım 1967'de Buenos Aires'den Guevara ailesinin şimdi ilk kez Ernesto'nun bir asi grubunun başında öldüğünü doğruladığı biçimindeki beklenmedik haber geldi. Bununla ilgili bir açıklama baba ve dört kardeş tarafından imzalanmıştı (119).

Yazara São Paulo'daki gazeteciler sendikası başkan yardımcısı José Maria Cabral tarafından temmuz 1969'da yayınlanan «Guevara Küba'da öldü» isimli bir kitap gönderildi. Önsözde şöyle deniyordu: «İleri sürülen sav yıllar boyu sürdürülen bir çalışmanın ürünüdür... Tarafımızdan derlenen tüm ayrıntılara dayanarak saptamak zorundayız: Che Bolivya'da ölmedi. O 1965'de Küba'da öldü.» Bu sav bizim en önemlilerini aktaracağımız bir dizi kanıta dayanmaktadır:

1. «Ölü» ve canlı Che'nin fotoğrafları arasındaki fiziksel farklar.
2. Babasının ve kardeşinin ölünün kimliği konusunda başlangıçtaki yoğun kuşkuları.
3. Ölümüyle ilgili Bolivya'daki çelişkili açıklamalar.
4. Che'nin denilen günlükteki sayısız saçmalık ve olanaksızlıklar, ona ait olması olanaksız birçok bölüm.
5. Var olan koşullarda daha baştan başarısızlığa mahkum bir gerilla harekâtı bir Che Guevara'nın zekâsı ve deneyimleriyle çelişmektedir.
6. Gösterilen ölü dış görünüş açısından da uygun biçimde «hazırlanmış» bir dublördür. Parmak izleri tam olarak alınmamıştır (120).

Başka yönden de cesedin gerçekliği konusunda kuşkular doğmuştu. Şunlar kuşku uyandırıyordu: ölünün zayıf vücudu ve belirgin biçimde daha genç yüzü, görünüşe göre otuz civarı -Che 39 yaşındaydı- ve yüz hatlarının inceliği (121) Bolivya'da Che'nin bir dublörü olduğu biçiminde pekçok ses yükseldi; yakalanan asilerin ifadelerinin çelişkili olduğu söyleniyordu. Akşam gazetesi «Pueblo», «Bolivya'da Che'nin pek çok kez resmini çektiren ve komünist devrimci rolü yapan esrarengiz bir dublörünün bulunduğu» haberini veriyordu (122). «Journal do Brasil» «Evet» için beş ve «Hayır» için onbir kanıt gösteriyordu.

CHE BOLİVYA'DA NEDEN BAŞARISIZ OLDU?

Bolivya'daki başarısızlığın nedenleri konusunda üç ana bakış açısında toplanabilen birçok bilimsel inceleme ve araştırma vardır:

1. Bolivya hakkında yetersiz ve yanlış bilgi, halkın politik yaklaşımı ve Barrientos rejiminin durumu.
2. Bolivya'da 1952 yılında yapılan devrim pek çok büyük çiftliği tarım işçileri ve küçük çiftçiler yararına paylaştırmakla zaten bir toprak reformu gerçekleştirmişti. Yeni kurulan tarım sendikaları hatırı sayılır politik bir güç oluşturuyorlardı.
3. Bolivya harekâtının başlamasından beş ay sonra Küba desteğinin durumu.

Bunları tamamlamak üzere şu ayrıntılar eklenebilir: Kızılderili çiftçiler Bolivya tarihinde ilk kez 1952'den sonra politik haklar elde ettiler. Parlamentoya girdiler, belediye meclisi üyesi, belediye başkanı, vali yardımcısı olarak görev aldılar. Yönetim yanlısı çiftçi milisler Santa Cruz'da işçilerin ayaklanmasını bastırdılar, Altiplano'da madencilerin grev ve huzursuzluklarını sindirdiler. Köylülerin durumu gerçi hâlâ çok iyi olmasa da hissedilir ölçüde düzelmişti. Komünizm küçük çiftçiler tarafından reddedilmişti; bu biraz da toprak reformuyla daha yeni elde ettikleri topraklarını sosyalist devletlerdeki gibi ortak işletmelerin kurulmasıyla kaybetme korkusundandı.

Bu nedenle Che Bolivya'da beklediğinden tümüyle farklı koşullarla karşı karşıya kaldı. Köylülerin desteği yerine açık düşmanlıklarıyla karşılaştı. Buna ek olarak Che gözü devrimden başka birşey görmediğinden, Barrientos'un yasal yoldan halk tarafından seçildiğini, kesin tutucu bir askeri diktatörlük kurmadığını, aksine «solcular»ın temsilcilerinin de hükümetinde yer aldığını gözden kaçırmıştı. Devlet başkanı halkın büyük çoğunluğundan destek görebiliyor, halkın arasına karışıyor, yerel politikacılarla görüşüyor

ve ayrıca ülkedeki başlıca iki kızılderili dilini biliyordu. Tüm bunlar ona geniş ölçüde halkın saygı ve sempatisini kazandırıyordu. Buna büyük çoğunluğu kızılderili kökenli olan Bolivya halkının kızılderili olmayanlara, beyazlara ve özellikle Che gibi yabancılara büyük bir kuşkuyla bakması ekleniyordu.

Bu durumda girişiminin başarısı için gerekli, bizzat Che tarafından belirlenmiş koşulların en önemlileri eksikti. Bolivya'daki komünist hareket kendi içinde bölünmüştü; bir bölümü Moskova'ya bağlı, bir bölümü Maocu, bir bölümü Troçkist. Ayrıca Moskova, Bolivya'daki devrim girişimlerini onaylamadığından Che, Monje'nin komünist partisinden etkin işbirliği bekleyemiyordu. Bunun ötesinde onların belirsiz tutumlarıyla da aldatılmıştı. Moskova doğrultusundaki KP'nin yönetim kadrosundan Jorge Kolle 1967 kasımında (komünist) Şili gazetesi «El Siglo» ile bir röportajda, Che'ye ihanet suçlamasına şöyle karşı çıkıyordu: «Bolivya'da gerilla savaşı, ilerlemesi için gerekli politik ve toplumsal koşullar önceden inceden inceye değerlendirilmeden başlatıldı.»

Son neden ise Küba'dan başlangıçta söz verilen yardımın gelmemesidir. Castro'nun bir zamanlarki en yakın çalışma arkadaşını Bolivya ormanlarında ortada bıraktığı gerçeğinin aksi kanıtlanamaz. Castro ona ne söz verdiği yardımı gönderdi ne de 1967 mayısından sonra onunla haberleşti. Oysa ülkenin büyüklüğü, uzun ve açık sınırları, yasal belirlemelerin esnekliği, ayrıca Havana gibi yetenekli bir gönderici göz önüne alındığında bir haberleşme ve para gönderme biçiminde de olsa yardım için tüm ön koşullar uygundu. «L' Humanité»nin muhabiri Jacques Arnault, Che'nin yaygın bir komplonun kurbanı olduğunu belirtmektedir. Régis Debray hapishaneden bir röportajda ben-

zer şeyler söylemiştir: «Che önceden kestirilemeyen koşulların kurbanıydı... politik bir hilenin kurbanı.» Öte yandan Tania, Che'nin eylemlerini engellemek ya da başarısız kılmak için Sovyet çabalarının aracıydı.

Girişiminin tümüyle başarısızlığa uğramasında kuşkusuz düşmanı hafife almasının da katkısı vardır. Che birliğin moralinin bozuk olmasını bekliyordu, ancak Rangerları ve onların gerilla savaşındaki özel eğitimlerini hesaba katmamıştı. Ancak değerlendirmedeki en büyük yanılgı, özellikle Bolivya'yı, toplumsal yapısı düzeltilmiş bir ülkeyi, devrim hareketine çıkış noktası olarak seçmekti. Hans-Christian Kirsch, bugün gerilla savaşının kuramcısı olarak Guevara'nın yanlışlığı gerçek tarafından kanıtlanmıştır, dediğinde ona katılmak gerekiyor. Ona göre Che, Küba'dan oniki kez daha büyük olan ve geniş, geçit vermez ormanlık bölgeleri bulunan Bolivya'da bir gerilla harekâtının yalnızca coğrafi açıdan bile Karayib adasındakinden tümüyle farklı, yıpratıcı gerekleri olduğunu farketmemiştir.

Jean Lartéguy Latin Amerika'da bir araştırma gezisinden sonra şu sonuca vardı: «Bugün bir Sierra Maestra'nın Latin Amerika'da Küba'dan başka bir yerde hiçbir zaman olamayacağı, bir kezlik bir olgu olarak Küba devriminin aynı biçimde yineleyemeyeceği, devrimin romantizmle ve doğaçtan yapılamayacağı kesindir.» (123).

ÖLÜMÜN ÖTESİNDE

Küba başbakanı, Che'yi Bolivya'daki umutsuz savaşında yarı yolda bırakmıştı. Ancak ölümünü duyururken, 18 ekim 1967'de Havana'daki Che'yi anma

söylevinde «devrimci savaşın usta ve sanatçısının, eylemin, derin düşüncelerin ve düşsel zekânın eşsiz adamı»nın yüce destanı yankılanıyordu (124). 30 gün boyunca Küba bayrakları yarıya indirildi, 8 ekim «Dia del Guerrillero Heroico» ilân edildi. Birçok okul ve hastaneye, cadde ve alana Che'nin ismi verildi. Castro dirisinden esirgediği teşekkürlerini sözler ve biçimsel saygı gösterileriyle ölüsüne sunuyordu.

Che'nin ölümü Küba'nın ötesinde dünya çapında yankı uyandırdı. Ancak Moskova'nın başsağlığı telgrafları ve haberleri Batı'daki Che hayranlarının yoğun katılımını hiçbir biçimde ortaya koymamaktaydı; Pekin ise Bolivya harekatını «serüvenci politika» olarak değerlendiriyordu. Üçüncü dünyadan sayılabilecek Afrika ülkelerinden yalnızca birkaçı -Cezayir ve Togo gibi- anma töreni yaptı. Garip olan şudur ki Che'nin kendi yarıküresinde yarattığı etki ABD ve bir dizi Avrupa devletinde yarattığından daha azdı (125). Che'ye dünyanın batıyarısında gençlik ve üniversite öğrencileri arasında, aydınlar ve sol görüşlü örgütler, hatta Katolik rahipler ve Arjantin, Brezilya, İspanya ve diğer ülkelerin ileri gelenleri tarafından gösterilen saygı şaşırtıcıdır. Ölümü, ölen Arjantin devlet başkanı Arturo Frondizi ve yerine geçen Arturo Illia gibi komünizme karşı devlet adamları arasında da ilgi görmüştür.

Guevara hakkında yazılanlar çığ gibi büyüdü. Ancak gerçekten ayrıntılı biyografiler (bir ölçüye kadar Daniel James'in yapıtı dışında) yayınlanmadı -yalnızca Che'nin biyografisinden eksik anlatımlar ve kesitler (126).

Ernesto Guevara de la Serna etkisini bugün hâlâ sürdürmektedir ve büyük olasılıkla da etki gücünü uzak geleceğe kadar koruyacaktır-Latin Amerika'nın

ve genelde az gelişmiş ülkelerin kahraman devrimcisi olarak. Devrimci başarıları Lenin, Troçki, Mao Tsetung, Vo Nguyen'inkilerle karşılaştırılamamasına rağmen adı geçenlerden hiçbiri başarısız gerilla liderinin dünya çapındaki saygınlığını kazanamamıştır. Bu konuda özellikle belirleyici olan onun ideali uğruna koyulduğu ölüme giden yoldu. Che ahlâksızlık ve namussuzluğu, çıkarcı ve orta sınıfa özgü düşünceyi aşmıştı, propagandasını yaptığı «yeni insan»a kendine özgü bir biçimde örnek oluyor, ona özveri, maddi şeyleri horlama ve topluma bağlılıkla gerçeklik kazandırıyordu.

«Che miti»ine trajik ölümüne eşlik eden koşulları da katkıda bulunmuş olmalıdır. Onu geniş çevreler için bir put haline getiren herşeyden önce çağdaş toplumsal akımlardır.

CHE GUEVARA'NIN KARAKTERİ ÜZERİNE

Babasına yazdığı veda mektubunda Che şöyle diyordu: *'Bir kez daha topuklarımın arasında Rosinante'nin kaburgalarını hissediyorum; kolumda kalkanım, yine yola koyuluyorum.'* Onu anlamanın kolay olmadığını itiraf etmektedir. Gerçekten de güç kavranabilen karakterinin henüz yeterli bir çözümlemesi yoktur.

İnsanın kişiliği doğuştan gelen yetenekleriyle, edinilmiş niteliklerinin bir bileşimi olarak değerlendirilmelidir. Bugünkü ruhbilime göre dış dünyanın etkileri, yani eğitim, çevre, okuma vs., nasıl işlerse işlesinler insanın doğuştan gelen karakterine bağımlıdırlar. Kişilik açısından fiziksel olan yalnızca bir dış etken sayılır. Bu durum Che'de daha çocukluğu sırasındaki kronik astım hastalığında açıkça görülmekte-

dir. Kişiliği ve davranış biçimi üzerindeki bu derin etkiyle psikologlar, psikoanalitikçiler ve hatta psikiatrlar özellikle ondaki ölüm eğilimi açısından ayrıntılı biçimde uğraşmışlardır. Arkadaşı Rojo, Che'nin Bolivya serüveninde bilinçli olarak ölüme gittiğinden emindi- bazı yazar ve gözlemciler tarafından paylaşılan bir yorum.

Amerikalı doktor Melilla Sperling çocuklardaki astımı ayrıntılı biçimde incelemiştir. Sperling bu hastalıktan kaynaklanan nöbetleri yaşam ya da ölümden yana bir karar olarak tanımlar: yani hâlâ soluk almak ve yaşayabilmek ya da artık soluk almamak ve ölmek. Başka araştırmacılar astım hastalığında pek ender olmayan, Celia ve Ernestito arasındaki ilişkide de gözleyebildiğimiz, sevgi gösterilerinde aşırıya kaçan bir «anne-çocuk ilişkisi» görmektedirler. Bu durum çocuğun annesi tarafından aşırı nazlı alıştırılması ve buna bağlı olarak oğulun sonraki yaşam biçimini etkileyen yanlış eğitimde kendini göstermektedir. Astım ve meslek Che'de birbiriyle sıkı sıkıya ilişkilidir; o başlangıçta kendisine yardım edebilmek için doktor olmak istiyordu.

Onun çok karmaşık kişiliğini anlamakta bir kılavuz da sözü geçen veda mektubudur. New Yorklu psikoanalitikçi Harry Slochower'e göre Che tarafından seçilen «Kişot-Guevara» karşılaştırması çok anlamlıdır. Şövalye de gerilla lideri gibi kendi seçtiği görevinde amacına ulaşamamasına rağmen başkalarını kendi gerçekleştiremediği zorlu eylemlere yüreklendirmektedir.

Che'nin göze aldığı tehlikeli işler ve girişimler dört alana yansıyor denilebilir:

1. Ruhsal - toplumsal Madde yoluyla verim arttırımının moral özendirme tarafından safdışı

bırakılması. Yeni, özverili, yalnızca toplum için çalışan bir insanın oluşturulması ve böylece sınıfsız komünizmde tam olgunluğa ulaşacak olan yetkin toplumun amaçlarında yeni bir bilincin uyandırılması.

2. Devrimci strateji Gizli pusudaki harekât üssüyle köylülere dayanan gerilla savaşı, hükümet ordusuna karşı bir gerilla ordusunun kurulması. Küba'daki başarının abartılması ve aynı yolla tüm Latin Amerika'da bir devrimin zorla gerçekleştirileceği biçimindeki yanlış düşünce.
3. Devlet politikası açısından Kurulmuş olan sosyalizmin tam komünizme doğru geliştirilmesi. Doğudaki biçimsel-Marksist devlet sistemlerine öğreti açısından karşı çıkış, henüz gelişmekte olan uluslara Çin'inkinden pek de farklı olmayan bir devlet ve toplum biçimi doğrultusunda koşulsuz yardım.
4. Ekonomi politik açıdan Saf tarımsal şeker ülkesi olan Küba'nın Latin Amerika'nın en endüstrileşmiş ülkesine dönüştürülmesi. Latin Amerika'nın ekonomik kalkınması için hareket sağlayacak güç olarak büyük toprakların bölüştürülmesi. Yetkin ekonomik-endüstriyel merkezileştirmenin işletme özyönetimleriyle sosyalist ekonomi sistemlerine üstünlüğü.

Tüm bunlardan bir sonuç çıkaracak olursak, Guevara'nın sözleri ve yazıları arasında Che'nin bencil eğilimlerini, kötü dürtü ve tutkularını ve kökleşmiş alışkanlıklarını ortadan kaldırarak yeni insanın değişimini gerçekleştirmek istediği reçeteyi boş yere ararız.

Gerilla kuramı bugün geçersiz sayılmaktadır. Gü-

ney Amerika devletlerinin devrime hazır olmaları, sözde komünist gruplardaki parçalanmalar ayrıca dışardan zorla kabul ettirilen öğretilere karşı duyulan ulusçu antipati ve herbir devletin bireyci düşünüş biçimi nedeniyle belirsiz bir zaman için ütopyadır. Öncelikle kurulu düzeni yıkmakla yükümlü, zorla yapılan bir devrim, Güney Amerika'da ve tüm dünyada gelişmekte olan ülkelerdeki milyonlarca insana iş ve ücret sağlamak ve daha iyi çalışma, yaşama, sağlık ve eğitim koşulları için zorunlu altyapıyı kurmak üzere gerekli dev olanakları yaratamaz.

Latin Amerika ve diğer ülkelerdeki azgelişmişliğin düşünmeden kapitalizm ve emperyalizm gibi kavramlarla açıklanamayacağı kanıtlanmıştır. Bu daha çok birkaç yüzyıl boyunca çeşitli insanca ve politik başarısızlığın sonucunu ortaya koyar. Sömürgeciliğin günahları ve sömürünün çeşitli biçimleri yadsınamaz, ancak yerli halkın yaşam düzeyini yükseltmek için gösterdiği hiç de seyrek olmayan isteksizlik ya da yetersiz eğilim de en az bunlar kadar göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle yardım, yalnızca ekonomik açıdan güçlü sınıfların toplumsal yaklaşımıyla -ancak önce kültür düzeyini ve üretkenliğe eğitimi sürekli yükselterek- bağlantılı, dikkatle planlanmış kamusal yatırımdan gelebilir.

İnsana düşman bir doğa milyonlarca Güney Amerikalının yoksulluğuna elinden geldiğince katkıda bulunmaktadır. Brezilya'nın kuzey doğusunda toplam Federal Almanya ve Fransa büyüklüğünde kurak bir bölge vardır. Andların kilometrelerce uzanan yüksek yaylaları ancak çok az ölçüde tarıma olanak vermekte, Şili ve Peru'nun çok büyük bir kıyı şeridi pek de seyrek olmayarak yıllar boyu yağış almamaktadır. Su baskınları ve erozyon, kuşağımızda bilinmeyen çok

zararlı bitki parazitleri ve kırıp geçiren hayvan salgınları bu kıta parçasında tarımın baş belâlarındandır. Ancak yaygın yoksulluğa rağmen Che'nin dediği gibi tüm Latin Amerika'nın bir yoksulluk bölgesine benzediği doğru değildir. Arjantin, Uruguay, Brezilya'nın güneyi ve kısmen Şili kötü durumdaki adalarına ve yörelerine rağmen artık geri kalmış bölgeler olarak değerlendirilemezler. Ve BM'in belirlemelerine göre Latin Amerika'da yalnızca nüfusu çok yoğun olan küçük Haiti dünyanın en yoksul 25 ülkesi arasındadır.

Andrew Sinclair kitabı «Che Guevara»da devrimcinin hayranlık uyandıran karakter özelliklerini açıkça ortaya koymaktadır. Ancak yazar onun göklere çıkarılışındaki uydurmaları ve usdışılıkları da reddetmektedir. Ona göre yoksullar için verdiği savaş ve yaşamının en güzel çağında ölümü nedeniyle mistik bir duygu uyandırılmıştır, öyle ki bazıları Che'yi İsa'yla bile bir tutabileceklerine inanırlar.

«Artan» şiddet ve devrimci savaşla insanlara ve halklara daha iyi bir yaşam armağan edilebilir mi? Yoksa toplumsal ve ekonomik koşulları barışçı önlemler ve ciddi reformlarla değiştirmek insanlığa daha mı yararlıdır? Che'nin şu yazdıkları insancıl yaklaşımla bağdaştırılabilir mi?: *'...yeryuvarlağı üzerinde ölüm oranlarıyla ve korkunç trajedileriyle iki, üç, pek çok Vietnam «gelişşeydi» gelecek parlak ve yakın olurdu... bir atom savaşıyla milyonlarca kurbana malolsa da kurtuluşa giden yoldan ayrılmamak zorundayız.'* Devrimci liderin tek bir birey değil de tarihsel bir yükümlülüğün taşıyıcısı olduğuna inanması kişiliğinin özündeki gizemli itici güçtendir. Che bu yükümlülüğün kurbanı olmuştur. Bu son çileli yolculuğun yokoluşa gittiğini Che'nin de anlamış olması olasıdır.

NOTLAR

1 Daniel James: «Che Guevara». New York 1969. S. 30.
2 Ernesto Guevara Lynch: «Meu filho Che Guevara». 18 kasım 1967 tarihli «Manchete»de (Rio de Janeiro)
3 «Con el padre del Che». Ernesto Guevara Lynch ile bir röportaj. «Gente y la Actualidad» (Buenos Aires 118'de (1967).
4 James, aynı kitap, S. 35'den alıntı. «A memoir of the Young Guevara»dan alınmıştır. 18 ağustos 1968 tarihli «The New York Times Magazine»de.
5 «A Memoir of the Young Guevara», aynı yer.
6 Hugo Gambini: «El Che Guevara». Buenos Aires 1968. S. 26.
7 James, aynı kitap, S. 35; Georges Dupoy'dan alıntı: «Mi Amigo Che» (Sözü edilen okul arkadaşıyla Dupoy röportaj yapmıştı). 11 kasım 1967 tarihli «Revista America»da (Mexico, D.F.).
8 Ricardo Rojo: «Che Guevara- Leben und Tod eines Freundes» (Che Guevara-Bir dostun yaşamı ve ölümü). Frankfurt a.M. 1968. S. 80.
9 James, aynı kitap, S. 51.
10 Rojo, aynı kitap, S. 27.
11 Martin Ebon: «Che: The Making of a Legend». New York 1969. S. 14.
12 *'Brandstiftung oder Neuer Friede? Reden und Aufsäze.'* (Kunların anlatımındaki sağlıksızlığı kanıtlamaktadır. Böylece bazı anlatımlara göre üniversite öğrencisi Ernesto «yedek teğmen» olarak ordudan ayrılırken, diğerleri onu tam vaktinde Bolivya'ya kaçırmışlardır.
13 *'Brandstiftung oder Neuer Friede? Reden und Aufsäze.* (Kundakçılık mı yoksa yeni barış mı? Söylevler ve makaleler) Yayınlayan Sven G. Papcke. Reinbek 1969 (-rororo. 1153). S. 23.
14 Aynı kitap, S. 16.

15 Fernando Barral şöyle yazar: «Bu kızlarla ilişkisinde tümüyle önyargısızdır, geleneklere aldırış etmez. Bir anlamda o kızların ebeveynleri için bir skandal kaynağıdır.» (Bknz. «Ernesto Che Guevara: Hasta la victoria, siempre. Eine biographische Montage» (Biyografik bir kurgu). Berlin 1968. S. 29).

16 James, aynı kitap, S. 65.

17 *'Brandstiftung oder Neuer Friede '*, aynı kitap, S. 9.

18 Córdoba'dan yola çıktıklarını ve Ernesto'nun ebeveyniyle vedalaşmak için Buenos Aires üzerinden yolculuklarını sürdürdüklerini bildiren Alberto Granados da öyle. Ancak o iki nişanlının Miramar'da buluşmasından sözetmemektedir. Başka kaynaklara göre yolculuk Ernesto'nun Chichina'ya veda ettiği Córdoba'da başlamıştır. Biz Dolores Moyano Martin'in verdiği bilgiyi en güvenilir kabul ediyoruz (ayrıca bknz. James, aynı kitap, S. 69).

19 «Violencia» (=şiddet), Kolombiya'daki on yıllık kanlı yıldırma dönemidir (1940 sonundan 1950 sonuna kadar). Ülkenin iki partisi (Liberal ve Muhafazakar) arasındaki politik iktidar mücadelesinden doğmuş, bu terör hareketini acımasız bir çete savaşına dönüştürmüştü. «Violencia» 100 000'den fazla insanın yaşamına mal olmuştur.

20 Mario Busch: «Guevara, comunista oculto». «O Estado de São Paulo», 23 nisan 1967'de.

21 Buenos Aires'de Ernesto Guevara Lynch ile dostluk kuran Mario Busch'a göre (yukardaki yazı) Ernesto'nun yolculuk amacı akciğer kanseri konusunda uzmanlaşmaktı. Bolivya ve Şili'nin And bölgeleri bu hastalığı özellikle kolaylaştırıyordu ve bu ülkelerin madencileri en yüksek tüberküloz oranını gösteriyorlardı.

22 Rojo, aynı kitap, S. 20.

23 Aynı kitap, S. 36.

24 James, aynı kitap, S. 80 (Masetti Küba'da Guevara'nın emriyle örgütlediği «Prensa Latina» haber ajansının yöneticisi oldu).

25 Aynı kitap, S. 81.

26 *'Brandstiftung oder Neuer Friede?'*, aynı kitap.

27 Rojo, aynı kitap, S. 26.

28 «Cuba magazine» (Havanna), kasım 1967'de.

29 Busch, aynı kitap: 1958'de tüm Amerika'da Castro'nun gerilla savaşının salt demokratik amaçlar güttüğüne ve ke-

sinlikle komünizmle sonuçlanmayacağına inanılıyordu. Castro demokratik bayrak altında bir kurtuluş savaşı görünümünü korumuştu.

30 «Aliança Popular Revolutionária Americana».

31 *'Brandstiftung oder Neuer Friede?'*, aynı kitap, S. 9.

32 *'El patojo' 'Obra revolucionaria'*da. 4. baskı México, D.F. 1971. S. 280 (Alm. «Ernesto Che Guevara. Venceremos!». Frankfurt a.M. 1968).

33 *'Obra revolucionaria,* aynı kitap, S. 259.

34. Rojo, aynı kitap, S. 62.

35 Havanna'da 1959'da yayınlandı. -Bayo derslerine Mao'nun savaş deneyimlerini de kattı. Castro ve Guevara Çinli liderin gerilla yöntemlerini bildiklerini öne sürerek karşı çıktılar. Ancak Çiftlikte Meksika polisinin eline Mao'nun strateji ve taktiklerini ayrıntılı biçimde açıklayan «China in Arms» (Ayaklanmış Çin) gibi kitaplar geçti. Guevara'nın kendi gerilla el kitabı açıkça Bayo'nun «150 soru»suna dayanmaktadır.

36 «Doğuştan Kübalı» unvanıyla Guevara'nın bir yabancı olarak Küba olaylarına karıştığı biçimindeki eleştiri dayanaktan yoksun bırakılacaktı. Ernesto'nun ilk kez «Che» olarak isimlendirildiği yer Guatemala'dır. Kübalı mülteciler arkadaşça-samimi «Che»yi daha resmi «Ernesto»ya tercih ettiler.- «Che» hitap sözcüğü 150'den fazla kızılderili dilinde ve lehçesinde geçer. («İnsan» anlamında, Arjantin halk dilinde «adam», «herif», «arkadaş» gibi teklifsiz konuşma biçimlerinde). Bugünkü Arjantin dilinde «sen» adılı işlevi görür. Che bu «etiket»le söz ve hitap edilmesinden çok hoşlanırdı. Küba Ulusal bankasının başkanı olarak banknotları kısaca «Che» diye imzalıyordu.

37 Ayrıntılı bilgi Boris Goldenberg'in kitabında: «Lateinamerika und die Kubanische Revolution» (Latin Amerika ve Küba devrimi). Köln-Berlin 1963. S. 272.

38 *'Aufzeichnungen aus dem kubanischen Befreiungskrieg 1956-1959'* (1956-1959. Küba kurtuluş savaşından notlar). Reinbek 1969 (=Rowohlt Paperback. 71). S. 76.

39 Böylece 44 saatlik yasal haftalık çalışma süresi, ancak 48 saatlik ücret; bir ay ücretli izin vs.

40 «World Marxist Review» (Prag) 8 (1959)'da.

41 Andrew Sinclair: «Che Guevara». Münih 1971. S. 63.

42 Aynı kitap.

43 Jules Dubois: «Fidel Castro-Rebel, Liberator or Dictator?» New Cork 1959. S. 280.

44 «Endüstriyel» kavramı Latin Amerika'da sıklıkla yalnızca birkaç kişinin çalıştırıldığı küçük sanat işletmelerini de kapsar.

45 Guevara'ya göre Batista saldırısı 25 mayıs 1958'de başladı. Castro yenilgilerini 20 ağustosta ilan etti. -Bu sırada hala Küba'da bulunan Goldenberg'e göre ise saldırı ancak yazın başlamış ve birkaç hafta sonra bitmişti (Goldenberg, aynı kitap, S. 238).

46 *'Obra revolucionaria'*, aynı kitap, S. 68, 70.

47 Ayrıntılı bilgi diğerleri yanında: Goldenberg, aynı kitap ve Augustin Souchy: «Testimonios sobre la Revolución Cubana». Buenos Aires 1960. Her iki yazar da -Goldenberg Kübalıdır. Küba devrimini bizzat yaşamışlardır. Özellikle Goldenberg pek çok devrimci Kübalı kaynaktan yararlanmıştır.

48 Bu konuda üst düzeydeki bir Batista subayı ,albay Barrera, Sierra'daki savaş sırasında köylerin tümüyle yakılışını ve suçsuz çiftçilerin öldürülüşünü, ayrıca Batista terörünün önceki barbarlıklarını anlatır. (Pedro A. Barrera: «Por qué el ejército no derrotó a Castro». 6 ve 13 ağustos 1961 tarihli «Bohemia Libre»de (Puerto Rico).

49 Julien Claude: «La Révolution Cubaine». Paris 1961. S. 97.

50 Sierra Maestra ormanlık, yaklaşık 8000 kilometrekare büyüklüğünde, seyrek nüfuslu, yolu az, küçük, yoksul köyleri ve çiftlikleri olan bir dağlık yöredir. Castro'nun aylarca asıl sorunu yalnızca yaşayabilmek olmuştu. Dağda oturanların çoğu yoksullaşmış, çoğunlukla da kendilerine ait olmayan topraklardan kovulmuş küçük çiftçilerdi. Bazıları da Castro'ya katıldı; buna komşu kentlerden genç aydınlar ve işsizler ekleniyordu.

51 Edwin Tetlow: «Eye on Cuba». New York 1966. Kitap. yazarın 1958'den 1965'e kadar Küba'da yaşadıklarını anlatmaktadır. Devrimin zaferinden sonra Guevara'yı kişisel olarak da tanımıştır.

52 Jean Lartéguy: «Guerillas oder Der vierte Tod des Che Guevara» (Gerillalar ya da Che Guevara'nın dördüncü ölümü). Gütersloh 1968.

53 James, aynı kitap, S. 113. Guevara sonradan şöyle demiş-

tir: *'Eski orduyu sağ bıraksaydık, bugün biraz şansımız varsa hapisteydik'* (İktidar yerine).

54 James, aynı kitap, S. 111.

55 Ebon, aynı kitap, S. 46. Hilda ve Aleida hakkında ayrıca bknz. Franco Pierini: «As duas mulheres de Che Guevara». 20 nisan 1968 tarihli «Manchete»de.

56 Aslında bu gezi, bir yandan politik açıdan kritikleşen durumu ve henüz çok erken sergilediği sol radikalizmi nedeniyle Che'yi bir süre adadan uzaklaştırmak için, öte yandan da ekonomi ve propaganda ile ilgili pratik nedenlerden Castro'nun emriyle gerçekleşmişti.

57 INRA devrimci iktidarın merkezi oldu. Bir dizi işletme onun emrindeydi - şeker fabrikalarından başka, pirinç değirmenleri vs., ayrıca başka endüstriyel işletmeler.

58 1959'a kadar Castro ve hareketi henüz açıkça Marksizm ve Leninizm'den uzaktı. 9 ocak 1959'daki televizyon röportajında Castro genel seçimlerin yapılacağını ve partilerin yeniden örgütleneceğini vaat ediyordu. - Havana'ya girişinde izleyiciler hâlâ göğsünde dinsel madalyonlar görüyorlardı. - İtalyan komünist gazetesi «L'Unità»nın muhabirine ocak 1961'de şu açıklamayı yapıyordu: «(Sierra'da) ideolojik belirliliğimiz yoktu; yalnızca despotluğu ve tüm ayrıcalıkları ortadan kaldırmak istiyorduk.» Castro Marksist-Leninist inancını ilk kez 1 aralık 1961'deki altı saatlik konuşmasında açıkladı.

59 *'Obra revolucionaria'*, aynı kitap, S. 310.

60 Erique Horbach: «Ernesto 'Che' Guevara. Der Mann im Hintergrund» (Ernesto 'Che' Guevara. Arka plandaki adam). 24 ekim 1962 tarihli «Interpress»de.

61 *'Obra revolucionaria'*, aym kitap, S. 572. (Söz konusu orijinal metinler çoğu kez Almanca'ya güçlükle aktarılabilmekte ve özellikle Che'nin içiçe, aşırı uzun cümleleri nedeniyle sıklıkla serbest çeviri gerektirmektedir. Bu nedenle çeşitli çevirilerde belirgin farklılıklar, ayrıca uymazlıklar ve atlamalar bulunmaktadır.)

62 Sinclair, aynı kitap, S. 73.

63 *'Obra revolucionaria'*, aynı kitap, S. 431.

64 *'Brandstiftung oder Neuer Friede?'*, aynı kitap, S. 17.

65 Hans Raupach'a göre («System der Sowjetwirtschaft» (Sovyet ekonomi sistemi) Reinbek 1968 (-rowohlts deutsche enzyklopädie. 296/297). S. 60) bundan gereksinimleri genel-

de kendi yeterli gelirleri tarafından karşılanması gereken devlet işletmeleri anlaşılmalıdır. Bu işletmelerin kendilerine ait bir ekonomi ve finans planları vardır ve ekonomik etkinliklerini plan hedefleri çerçevesinde ticari gelir/gider hesaplarını da gözönünde bulundurarak sürdürürler-Ekonomik planlı kurumlar.

66 Bu ve bundan sonraki alıntılar başka türlü belirtilmemişse *'Obra revolucionaria'*, aynı kitap, S. 577-601'den.

67 *'Brandstiftung oder Neuer Friede?'*, aynı kitap, S. 81.

68 *'Obra revolucionaria'*, aynı kitap, S. 593.

69 Sven G. Papcke çevirisinde «derin farklılıklar»a (fiyatların oluşması kuramında) «kapitalizmden»i eklemiştir. Bu sözcük orijinal metinde yoktur. Anlamı: «Sovyet ekonomik planlama kavramından farklılıklar»dır.

70 *'Obra revolucionaria'*, aynı kitap, S. 369.

71 Jean Marcilly ile röportaj: «Alles in Feuer und Blut ersticken» (Herşeyi ateş ve kana boğmak). «Der Spiegel» 35 (1968), S. 67'de.

72 Che'nin konuşmalarındaki başlıca açıklamaları: *'Rekabet ödüllülere saygı üzerine, Komünist emek sertifikalarının verilmesi üzerine, Çalışmaya karşı yeni bir tutum.'* Tüm konuşmalar *'Obra revolucionaria'*da (aynı kitap). Sonuncu konuşmanın Almanca çevirisi *'Ökonomie und neues Bewusstsein'da* (Ekonomi ve yeni bilinç). Berlin 1969 (-Rotbuch. 8).

73 Sinclair, aynı kitap, S. 81.

74 2 mart 1962 tarihli «Trabajo» (Havanna)da.

75 Bettelheim'ın adı geçen makalesi: «Sosyalist planlamanın biçim ve yöntemleri ve üretim güçlerinin gelişim düzeyi» Guevara'nın birkaç ekonomi yazısı ile birlikte «Probleme sozialistischer Politik»de (Sosyalist politikanın sorunları) bulunmaktadır. (Frankfurt a.M. 1969. S. 15).

76 *'Obra revolucionaria'*, aynı kitap, S. 610.

77 Gambini, aynı kitap, S. 341.

78 Guevara «sosyalizm» ile «komünizm» arasında her zaman kesin bir ayırım yapmaz, ancak bu konuda genelde Lenin'i izler. Lenin komünizmin bir «alt» bir de «yüksek» aşamasından söz eder; birinci evreye «sosyalizm» der; bu evre tam yetkinliğe ulaştığında «komünizm»e varır. Ayrıca Lenin, sanki komünist düzen şimdiden işliyormuş izlenimi kolaylıkla oluşabileceğinden «komünizm» sözcüğünün çok dik-

katli biçimde kullanılmasını salık verir. («Werke» (Yapıtları) Cilt 30, S. 275; Cilt 27, S. 134). Marksist klasikler, özellikle Lenin hakkında bilgi sahibi olunmadan Guevara'nın komünist görüşleri ve «devrimciliği» yeterince anlaşılamaz.

79 *'Die marxitissch-leninistische Partei'* (Marksist-Leninist parti). *'Obra revolucionaria'*, aynı kitap, S. 564.

80 *'Über den Aufbau der Partei'* (Partinin kuruluşu hakkında), yukardaki gibi, S. 367.

81 *'Der Sozialismus und der Mensch in Kuba'* (Sosyalizm ve Küba'daki insan), yukardaki gibi.

82 Guevara burada parti kuruluşu üzerine bir konuşmada Arguanabo tekstil fabrikası işçilerine sesleniyordu.

83 *'Die Kader-das Rückgrat der Revolution'* (Kadrolar-devrimin belkemiği). *'Obra revolucionaria'*, aynı kitap, S. 540.

84 «Kollektiv-Diskussion: Einzelentscheidung und - verantwortung» (Toplu tartışma: Bireysel karar ve sorumluluk). *'Obra revolucionaria'*, aynı kitap, S. 527.

85 *'Anmerkungen für das Studium der kubanischen Revolutions - Ideologie'* (Küba devrim ideolojisinin incelenmesi konusunda görüşler). *'Obra revolucionaria'*, aynı kitap, S. 507.

86 *'Technik unde Revolution'* (Teknik ve devrim). *'Brandstiftung oder Neuer Friede?'*, aynı kitap, S. 43.

87 *'Brandstiftung oder Neuer Friede?'*, aynı kitap, S. 160.

88 *'Ökonomie und neues Bewusstsein'*, aynı kitap, S. 10.

89 Gambini, aynı kitap, S. 261.

90 *'Obra revolucionaria'*, aynı kitap, S. 79.

91 Leo Trotzki: «Mein Leben» (Yaşamım). Berlin 1961.

92 'Der Sozialismus und der Mensch in Kuba', aynı kitap, S. 188.

93 Rojo, aynı kitap, S. 128.

94 Guevara'ya Quadros kendisinden sonraki Brezilya yönetimi döneminde yeniden geri alınan Brezilya ulusal nişanını verdi.

95 Rojo, aynı kitap, S. 150.

96 Mektup ilk kez Ricardo Rojo tarafından «Che Guevara-Leben und Tod eines Freundes» kitabında (yukarda belirtilen) yayınlandı.

97 Ancak Küba politikasında deneyimli bir İngiliz diplomat, gazeteoi Edwin Tetlow'a Che'nin Çin gezisinden düş kırıklığına uğramış ve oradaki ekonomik gelişim konusunda karamsar bir halde döndüğünü belirtmişti. Ona göre Che bu durumda Pekin'e karşı aniden tutum değiştirmiş ve Castro'

ya Moskova'nın gerçek Marksizm'den sapmalarına rağmen Küba'ya tümüyle Sovyetleri örnek almasını önermişti. Castro Küba'nın bu iki büyük güçle de dostluğunu sürdürmekten başka şansı olmadığı gerekçesiyle bu beklenmedik, olmayacak isteği geri çevirmişti (bknz. Tetlow, aynı kitap, S. 253).

98 Tristan Marof: «Aristokrat und Abenteurer. Der revolutionäre Romantiker Che Guevara - Eine Betrachtung aus südamerikanischer Sicht» (Soylu ve serüvenci. Devrimci romantik Che Guevara - Güney Amerika'nın bakış açısından bir değerlendirme). 23 ağustos 1968 tarihli «Die Zeit», S. 5.

99 Rojo, aynı kitap, S. 166.

100 Küba'da Trotzki komünizmi ile savaşılıyordu. Ancak dünya devrimcisi Trotzki Che'yi özel bir biçimde etkiliyordu. Che ölümüne kadar onun yapıtlarını yanında taşıdı.

101 «R» memorandumunun ayrıntılı biçimde ele alınışı Ebon'da, aynı kitap, S. 57.

102 *'Küba: Historischer Ausnahmefall oder Vorkämpfer im antikolonialen Kampf* (Küba: Tarihsel kuraldışı bir olgu mu yoksa sömürgeciliğe karşı savaşta bir öncü mü). *'Obra revolucionaria'*da, aynı kitap, S. 525.

103 Rojo, aynı kitap, S. 124.

104 Aynısı, S. 138.

105 Josie Fanon ile röportaj: «Che Guevara Speaks» (Che Guevara anlatıyor) New York 1967. S. 102.

106 Açıklamalarına her bakımdan katılmanın olanaksız olduğu Ricardo Rojo o yöreden «tümüyle ıssız bir dörtgen» olarak söz eder. Ancak bu doğru değildir, çünkü orada birbirinden çok uzak da olsa tek tek evler, kulübeler, çiftlikler ve küçük köyler de bulunmaktadır. Sondaj kuleleriyle petrol çıkışı da o bölgededir. Ancak arada geniş, çorak, hemen hemen hiç insan bulunmayan alanlar bulunmaktadır.

107 Daniel James günlükleri ve bulunan diğer notları «The Complete Diaries of Che Guevara and Other Captured Documents» (Che Guevara'nın tüm günlükleri ve ele geçen diğer belgeler) de toplamıştır. New York 1968.

108 Sinclair, aynı kitap, S. 106.

109 7 kasım 1967 tarihli «Jornal do Brasil.»

110 Rojo, aynı kitap, S. 199.

111 Haklı nedenlerden dolayı gazetecinin ismi verilememektedir.

112 Otopsi raporunun 29 kasım 1967 tarihli «Jornal da Tarde»deki bir kopyasına göre.

113 James, aynı kitap, S. 20.

114 29 ekim 1967 tarihli «Correio da Manhâ».

115 27 temmuz 1968 tarihli «Jornal do Brasil».

116 Buna karşın Lartéguy'e göre her zaman çok kötü dişleri vardı (aynı kitap, S. 319).

117 Joaquim Pinto Nazário: «Encontro com o pai de Che Guevara». 26 ve 27 ekim 1967 tarihli «Diário de São Paulo»da.

118 16 ekim 1967 tarihli «O Globo»da.

119 16 kasım 1967 tarihli «O Estado de São Paulo»da.

120 José Mariá Cabral: «Denuncia! Guevara morreu em Cuba». São Paulo 1969.

121 AFP'den Marc Hutten: «Duvidas e semelhanças entre Ramon e Guevara» (Kuşkular ve Ramon ile Guevara arasındaki benzerlikler). 11 ekim 1967 tarihli «Folha de São Paulo»da.

122 «Bolivia mentiu: Fidel liquidou Guevara em 65). (Bir dizi rapor ve haberin 14 ekim 1967 tarihli «Diário de Noticias» daki (Rio de Janeiro) özeti.

123 Lartéguy, aynı kitap, S. 330.

124 Castro'nun törendeki anma konuşması: «Hasta la victoria, siempre», dipnot 15'deki yayın, S. 194.

125 Yazar Che'nin dramından önceki ve sonraki yıllarda Bolivya'ya komşu bir ülkede kalıyordu ve halkın büyük çoğunluğunun Che'nin ölüm haberini kayıtsızlıkla karşıladığını gözledi. Güney Amerika'nın başka ülkelerinden de benzer haberler gelmiştir.

126 Kuşkusuz en kapsamlı Che biyografisi bizim de bazı alıntılar yaptığımız, Meksika'da yaşayan Latin Amerika uzmanı Daniel James'inkidir. James Bolivya'yı dolaştı ve orada yapıtı için uzun süre malzeme topladı. Batı Alman yayınlarını da içeren diğer yayınlar hakkında Hugo Lötscher 18 nisan 1969 tarihli «Weltwoche»de bilgi vermektedir: «Ein Mythos und sein e Verleger-Che Guevara in deutschen Publikationen» (Bir mit ve yayımcıları - Alman yayınlarında Che Guevara).

KRONOLOJİ

1840	Albay Francisco Lynch y Arandia diktatör Juan Manuel de Rosas'ın terörist çetesi «Mazorca» tarafından öldürülür, geniş topraklarına el konur. Oğlu Francisco Arjantin'den kaçar.
1845 civarı	Juan Antonio ve José Gabriel Guevara kardeşlerin Arjantin'den Şili'ye kaçışı.
1848	Francisco Lynch ve Guevara kardeşler altın aramak için Kalifornia'ya göç ederler.
1852	Guevaraların Arjantin'de geri aldıkları topraklarına dönüşü.
Yaklaşık 1872	Francisco Lynch'in Arjantin'e dönüşü; kızı Anna'nın Juan Antonio Guevara'nın oğlu ve «Che» Guevara'nın büyükbabası Roberto Guevara Castro ile evliliği.
1928	14 Haziran: Ernesto Guevara de la Serna (Che)'nın Rosario'da (Arjantin) doğumu.
1930	2 Mayıs: Ernesto'nun ilk astım nöbeti.
1941	Córdoba'daki Colegio Nacional «Dean Funes»e giriş.
1946	24 Şubat: Albay Juan Domingo Peron Arjantin devlet başkanlığına seçilir.
1947	Kasım: Ernesto Guevara Buenos Aires üniversitesinde tıp eğitimine başlar.
1949	Arjantin'in kuzey bölgelerine bisikletle ilk gezisi. Ebeveyninin artan parasal sorunları ve Buenos Aires'e taşınmaları.
1952	Ocak: Ernesto'nun arkadaşı Alberto Granados ile Güney adlar üzerinden Şili, Peru, Amazonlar, Kolombiya, Venezüella ve Miami'ye ikinci gezisi; ekim 1952'de dönüş.
1953	Ocak: Ernesto'nun nişanlısı Chichina Ferreyra'dan kesin olarak ayrılışı. Mart: Buenos Aires'de tıp diplomasını alışı. Temmuz: Ernesto'nun Bolivya, Peru, Ekvador,

	Kosta Rika, Guatemala ve Meksika'ya üçüncü gezisi.
	1953 sonu: San José'de (Kosta Rika) Kübalı devrimcilerle ilk ilişki.
1954	Ocak: Guatemala'da Hilda Gadea Acosta ile tanışma; Marksizm'e yöneliş; devrimci «Che» Guevara'nın doğuşu.
	Ağustos-eylül: Guatemala'da Arbenz yönetimini devirmek için boşa giden destek; Meksika'ya kaçış.
	21 Eylül: «Turist» olarak Meksika'ya varış; sonra Hilda Gadea Acosta ile evlilik (?).
1955	15 Şubat: Kızı Hildita'nın doğumu.
1956	22 Haziran: Che'nin Meksika'da hapse girişi.
	25 Kasım: «Granma»nın Castro'nun gerillaları ile Küba'ya doğru yola çıkışı.
	3 Aralık: Harekâta katılanların güney Küba kıyılarında karaya çıkışı; Batista birliklerinin baskınıyla ağır kayıplar.
1957-1958	Çatışmalar ve Sierra Maestra'da kalış, Guevara'nın «komutan»lığa atanması.
1958	29-31 Aralık: Santa Clara'da Guevara'nın yönetimindeki kesin sonuca götüren savaş.
1959	4 Ocak: Havanna'ya zaferle giriş.
	9 Şubat: «Doğuştan» Küba vatandaşı.
	3 Haziran: Aleida March de la Forre ile evlenme.
	13 Haziran-8 Eylül: Afrika-Asya devletlerine ve Yugoslavya'ya iyi niyet gezisi.
	7 Ekim: INRA (Ulusal tarım reformu enstitüsü)nın endüstri bölüm müdürlüğüne atanma.
	26 Kasım: Ulusal bankanın başkanı.
1960	25 Temmuz: Çin Halk Cumhuriyeti dış ticaret bakan yardımcısı ile bir ticaret antlaşması imzalar.
	21 Ekim: Bir ekonomi kurulunun başkanı olarak Çekoslovakya, Sovyetler Birliği, Çin, Kuzey Kore, Almanya ve Macaristan'ı ziyaret (19 Aralık 1960); bu ülkelerle ticaret ve kredi sözleşmeleri.
1961	23 Şubat: Guevara'nın endüstri bakanlığına atanması.

Nisan ortası: Domuzlar körfezinde çıkartma girişimi.

3 Ağustos: Amerika uluslararası ekonomik kurulun konferansına katılmak üzere Punta del Este'ye yolculuk.

10 Ağustos: Guevara'nın bu konferansdaki konuşması.

18 Ağustos: Arjantin devlet başkanı Arturo Frondizi ile Buenos Aires'de görüşme.

19 Ağustos: Brezilya devlet başkanı Jânio da Silva Quadros ile Brasilia'da. Che'ye nişan verilişi.

2 Kasım: Doğu Almanya'da bir Küba endüstri sergisinin açılması.

1962 — 21 Mayıs: Che'nin Arjantin'in ulusal bayramını kutlama törenlerinde, gelecekte bu bayramın sosyalist bir Arjantin'de kutlanabileceğini ima eden söylevi.

27 Mayıs: Bir ticaret kurulunun başında SSCB'de; orada teknik, ekonomik ve askeri anlaşmalar.

1963 — 2 Temmuz: Prag'da.

9-24 Temmuz: Cezayir gezisi; bir ekonomi seminerine katılış.

1964 — 17 Mart: Genf'deki dünya ticaret konferansına gidiş; orada 25 Mart'ta UNCTA (United Nations Conference on Trade and Development) da konuşma.

14 Nisan: Yeniden Cezayir'de. 18 nisanda Çekoslovakya'da.

4 Kasım: Bir Küba kuruluyla ekim devriminin 47. yıldönümü kutlamaları için Moskova'da.

10-12 Kasım: New York'da Birleşmiş Milletler genel toplantısına katılma ve konuşma.

18 Aralık: Dublin üzerinden Cezayir'e.

19 Aralık-13 Mart 1965: 8 Afrika ülkesine ziyaret; emperyalizm ve yeni sömürgeciliğe karşı ortak bir savaş cephesi kurma denemesi. Cezayir'de 2. Afrika-Asya seminerine katılma; Sovyetler Birliği'ni iğneleyen röportajlar.

1965 14 Mart: Havanna'ya dönüş; Fidel Castro ile anlaşmazlık; tüm görevlerden ve Küba vatandaşlığından ayrılma. Aylar boyunca ortadan kaybolma.

16 Mayıs: Annenin ölümü.

Nisan-Haziran: Büyük olasılıkla bir hastanede kalış; ruhsal-bedensel çökkünlük.

Temmuz: Devrimci savaş için Kongo'ya gizli yolculuk.

3 Ekim: Castro, Guevara'nın mart 1965'de yazdığı veda mektubunu açıklar.

1966 Mart: Afrika'dan dönüş.

Nisan-Haziran: Anlaşıldığı kadarıyla güneybatı Brezilya ve Paraguay, Arjantin ve Bolivya'nın buraya komşu bölgelerinde.

Temmuz: Bolivya harekatı için hazırlıkların başlangıcı.

Ekim: Prag, Frankfurt a.M., São Paulo üzerinden Bolivya'ya yolculuk.

3 Kasım: La Paz'a geliş.

7 Kasım: Nancahuazu kampına varış, ilk günlük notları.

31 Aralık: Bolivyalı komünist lider Mario Monje ile sonuçsuz görüşme; Tania'nın kampa gelişi.

1967 23 Mart: Hükümet birliklerine başarılı, ancak çok erken baskın; böylece Bolivya hükümetinin gerillaların varlığını haber alması.

Mayıstan başlayarak: La Paz ve Havanna ile ilişkinin sonu.

14 Ağustos: Hükümet birlikleri bir mağarada değerli malzeme, belge vs. bulurlar.

30 Ağustos: Che'nin bir grup adamı öldürülür; Tania'nın ölümü.

7 Ekim: Günlükteki son not; gerillaların Quebrada del Yuro geçidinde keşfi.

8 Ekim: Che yaralanır, yakalanır ve Higuera'da kurşuna dizilir.

9 Ekim: Che'nin cesedi Valle Grande'ye götürülür, halka gösterilir ve sonra söylendiğine göre yakılır.

ERIQUE HORBACH

Che ikinci adam olarak Küba ve dünya komünizmi için bir finans stratejisininkinden çok daha büyük bir rol oynayabilirdi... O fırtınalı ve bazen de karmakarışık politika sahnesinin kulisi ardında düşünceler esindirmekte ve propagandasını yapmaktadır. Tutkuyla Yankee emperyalizminden nefreti öğütlemektedir... Che Sierra Maestra'daki ilk başarılardan sonra salt askeri görevleri aştı, devrimin örgütçüsü ve «Fidelismo»nun konuşmacısı oldu.

«Interpress» 24 Ekim 1962.

JOSÉ STACCHINI

Guevara aklında ve gönlünde, tutarlı biçimde ona göre çalışmaya ve davranmaya başladığı belli bir görüş besliyordu. Kendisini olanca gücüyle, ruhuyla ve tüm zekâsıyla üstlendiği göreve verdi ve onun için yaşamını feda etti. Geniş uluslararası alanda az, çok az kişi dünya sahnesinde kafada tasarladığı biçimiyle eyleme dönüşen bir etkinlik dürtüsüyle doludur. «Che» bu az kişiden biriydi. Hükümetteki ikinci adam olarak konumunu bırakma kararını vermek ne kolay ne de hoştur... ve günler önce muhabirin bizzat soluk soluğa dolaştığı Andların eteğindeki çetin dağlık bölgede kendini birbuçuk yıl boyunca hapsetmek. Burada savaşarak ölmek, bu sırada savaşımın artık kaybedildiğini bilmek ve burada dünyaya veda etmek, kesinlikle herkesin harcı değildir. Bu nedenle böyle kaybetmeyi bilen Che Guevara erkek ve insan olarak başlangıçtan beri övgü ve hayranlığı hak etmiştir. - Ancak kahraman Guevara'nın değerlendirmesinin şeytan elinden çıkma bir görüntünün yansıdığı ikinci ve hüzünlü bir yanı da vardır. Bu yanda deneyimsiz bir acemi gibi politik tutkusu olmayan her Latin Amerikalının farkedebileceği bir avuç apaçık basit gerçeğe yenilen idealisti, korkusuzu ve efsane kahramanını görmekteyiz. Ancak Che bu gerçekleri görmedi veya belki de görmek istemedi. Ya da onları gerçekten gördüyse, kör bir özgüvenle onların üstesinden gelmeyi umdu. Böylece davranışı fizik ve politik bir intihara eşit olmaktadır, haklı ve reddedilemez bir varsayım.

«O Estado de São Paulo», 15 Ekim 1967.

RODERİCH REİFENRATH

Guevara başarısız oldu, çünkü kuramla uygulama arasında eylemlerle doldurulması gereken geniş bir boşluk bulunmaktadır. Ve bunun için de uygun olanaklara gereksinim vardır. Kişi bunlara sahip değilse ve yine de denemeye kalkışırsa, düşlerinin ardında mahvolmaya mahkumdur.

«Frankfurter Rundschau», 2 Eylül 1968.

JEAN LARTÉGUY

Bu zarif ve aynı zamanda da güçlü adamla hiç karşılaşmadım; çocukluğundan beri astım nöbetleri geçiren ve kendisine bakamadığı için dünyayı zorla yoksulluğundan kurtarmak isteyen bu ince alaylı ve saf, yürekli, inatçı, hırslı, ama çoğunlukla karamsar doktora. «Devrimin kabadayısı»na hiç rastlamadım... Ancak her yerde ona benzeyen, kaçınılmaz devriminin yakınlığını hissettim. Devrimi de onun gibi saf ve acımasız, gerçekçi olmaktan çok romantik ve abartılmış, Marksistten çok anarşistti.

«Guerillas oder Der vierte Tod des Che Guevara». Gütersloh 1968.

JEAN-PAUL SARTRE

Ben bu adamın yalnızca bir aydın değil çağımızın en yetkin insanı da olduğu kanısındayım.

MIGUEL ANGEL ASTURİAS

Che, doğal olarak tüm sınıfların sempatisini kazanan, gerçek romantizmin, kahramanca özveri ruhunun simgesi.

Daniel James, «Che Guevara». New York 1968.

HUGO LÖTSCHER

Gücün zalimlerin bir ayrıcalığı olmadığını ileri süren ve silaha sarılan adam, büyük uluslararası başarısını silahlar sayesinde değil, ölümüyle elde etti.

«Die Weltwoche», 18 Nisan 1969.

SARANDY CABRERA

Eğer Che'nin yaşamı yüce devrimci düşünceyle en az onun kadar yüce, yiğit yaşam uygulamasının kaynaşmasına parlak bir örnek değilse, ölümü yalnızca bir uzlaşma değeri taşımaktadır.

«Che Comandante». Mexico 1971.

HANS-CHRİSTIAN KIRSCH

Gerilla savaşı kuramcısı olarak Guevara bugün gerçek tarafından çürütülmüştür... Geriye kalan, kıyıcılık ve sömürüye karşı savaş için kendi yaşamım ortaya koymaktan çekinmeyen, gerekli görülen ve militanca gerçekleştirilen bir savaşım uğruna tüm güvencelerini ve güçlü konumunu terk eden bir insanın yaşamıdır.

«Publik», 22 Ekim 1971.

ANDREW SINCLAIR

...O görüşlerini açıkça birçok kişiye çekilmez gelen politik öğretilere dayandırıyordu. Bazen kuşkulu ya da insanlık dışı olan taktikleri açıkça savunuyor ve kullanıyordu. Hiç ödün vermeksizin vahşi bir hayvan gibi ter ve pislik içinde yaşadı. Buna rağmen yine açıkça tüm bu olayları aştı. O bir insandan çok daha fazlası gibi - bir kurtarıcı ya da Mesih'e benzer biri gibi - görünmektedir. Hakkında herşey söylendiğinde, sözleri ve eylemleri soğukkanlılıkla gözden geçirildiğinde ve bazen de lanetlendiğinde, geriye Che'nin sürekli biçimde insandaki iyiye olan sevgisi tarafından harekete geçirildiği kanısı kalmaktadır. Yazılarında açıkladığı idealleri, tüm yaşamı ve acıları ve ölümü yalın ideolojiyi aşmaktadır... 39 yaşında koca bir grup insanın birlikte yaşamları boyunca yapabilecekleri mesleki kariyerden fazlasını tamamlamıştı ve bir yığın kediden daha yedi canlıydı... Sanki herhangi bir çelişkiye ya da çatışmaya hemen hiç yenilmemiş gibi görünüyor. Söylediği, düşündüğü ve yaptığı her şeyde kendisiyle şaşırtıcı biçimde uyum içindeydi... Che ile diğer insanlar arasındaki fark, Che'nin düşüncelerini gerçekleştirmeyi başka insanlara bırakmamasıydı. Kendisi onları gerçekleştirirdi.

«Che Guevara». 2. Baskı München 1971.

HELDER PESSOA CÂMARA

Guevara gerilla savaşında bir dahiydi. Ve bunu da Küba'da kanıtladı, çünkü olağanüstü zaferi kazanan oydu, Fidel Castro değil... Buna karşılık politik açıdan Che çok daha az yaratıcıydı... Uğrunda savaştığı kişiler (Bolivyadakiler) tarafından desteklenme şansı yoktu: çünkü yaşamak için bir nedeni olmayanın, ölmek için hiç nedeni yoktur. Yalnız kaldı ve anti-gerilla savaşı uzmanları onu yere serdi. Hayır, Küba olgusu tekrarlanamaz ve ben Latin Amerika'nın Che Guevara'nın dediği gibi «pek çok Vietnam'a gereksinimi olduğu»na inanmıyorum...

Gunthar Lehner (Yayım.), «Lateinamerika heute». München 1972.

CHE'NİN ANISINA

Fidel Castro RUZ

1967 yılında 18 Ekim'de Plaze de ja Revocien'da binbaşı Ernesto Che Guevara için yapılan anı mitinginde Küba Devrimci Hükümeti Başkanı Binbaşı Fidel Castro Ruz tarafından yapılan konuşma.

Devrimci Arkadaşlar,

Che ile ilk defa, 1955 temmuz ya da ağustosunda birgün karşılaşmıştım. O sıralar seferin ne gemisi, ne silâhı ne de askeri yoktu ama, yazılarında kendisinin de anımsadığı gibi Che, bir gece içinde müstakbel seferilerden biri haline gelivermişti. Che'nin Raul ile birlikte Granma'nm listesindeki ilk iki kişi olmaları böyledir. Ondan bu yana oniki yıl geçmiş bulunuyor. Mücadele ile dolup taşan, tarihsel önem taşıyan oniki yıldı bunlar. Bu süre içinde ölüm, yürekli ve değerine baha biçilemeyecek bir çok insanı tırpanladı geçti ama, gene de devrimimizin olageldiği o yıllar boyunca devrim insanları arasından pişip olgunlaşan olağanüstü insanlar çıkmıştır ortaya. Bu kimselerle halkın arasında her türlü tanımı aşan muhabbet ve dostluk bağları doğmuştur.

Bu gece, devrimci yoldaşlarımızın bize en yakın olanlarından, en beğenilenlerinden, en sevilenlerinden ve de şüphe yokki en fevkalâdelerinden biri olan Che'ye karşı beslediğimiz duyguları olabildiği kadar ifade etmeye çalışmak, o ve onunla birlikte savaşmış ve onunla birlikte vurulup ölmüş kahramanlar için, onun şanlı ve silinmez bir destan yazmakta olan enternasyonalist ordusu için beslediğimiz duyguları elden geldiği kadar ifade etmek üzere toplanmış bulunuyoruz.

Che, öbür nitelikleri ve eşsiz erdemleri henüz öğrenilme den de yalınlığı, doğallığı, karakteri, yoldaşça tutumu, kişiliği ve orijinalliği ile hemen seviliveren insanlardan biriydi.

İlk günlerde bizim sahra doktorumuzdu. Arkadaşlık duygularımız ve ona karşı sıcak duygularımız giderek artıyordu bu yüzden.

Sırf onun siyasal uyanıklığının iyice gelişmiş olmasından değil, aynı zamanda az önceleri kiralık askerler aracılığıyla Guatemala devriminin vaktinden önce yapılmasına sebep olan

cani emperyalist müdahalesine tanık olmak fırsatını bulmuş olmasından dolayı da emperyalizme karşı derin bir nefret ve tiksinti doluydu.

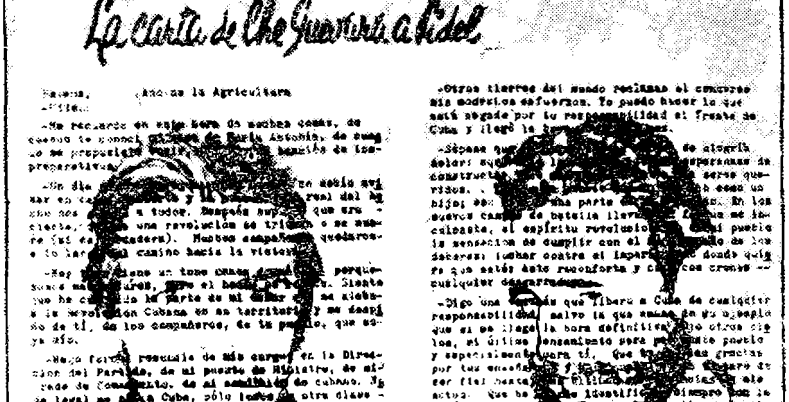

La carta de Che Guevara a Fidel

Che'nin Fidel'e veda mektubu.

Che gibi biri için dört başı mamur kanıtlar gerekmezdi. Silâh elde o duruma karşı mücadeleye kararlı kişilerin bulunduğunu bilmek yeterdi, onun için. Yeter ve de artardı. 1956 Aralık ayının sonunda birgün Küba'ya doğru bizimle birlikte sefere çıkması da böyle olmuştur. Bu yolculuğun, onun için çok zor geçtiğini anımsıyorum. Hareket zamanını belirlemek için gerekli olan koşullar yüzünden, muhtaç bulunduğu ilâcı bile yanına alamamış, bütün yolculuk boyunca ıstırabını dindirecek bir ilâç olmadan şiddetli bir astım nöbetine tutulmuş, ama gık bile demeyişti. Yerimize varabildik, ilk yürüyüşümüze giriştik, ilk aksilikle karşılaştık. Hepimizin de bildiğimiz gibi, bir kaç

hafta sonra Granma seferinden hayatta kalanlar, bir araya gelebildiler, Che, doktorumuz olmaya devam etti.

İlk savaştan zaferle çıktık. Che ise birliğimizin bir eri haline gelmişti. Gene doktorumuzdu da. İkinci muzaffer savaşımızı da yaptık. Che bu savaşta sadece bir asker olmakla kalmadı, bütün askerî harekâtlarda onu niteleyecek olan tekmil yiğitlikleri ilk olarak başaran en yiğit askerdi. Ve de o anda, fevkalâde önem taşıyan bir başka savaşla daha karşı karşıya geldik.

Durum zordu. İstihbaratımız birçok bakımlardan yanlıştı. Deniz kıyısında, iyi donatılmış, kuvvetle savunulan mevzie tamda gün ışığında —şafakta— hücum edecektik. Düşman kıt'aları gerimizdeydi. Pek de uzak değillerdi. Bu karışık durumda herkesin olanca çabasını istemek gerekiyordu. Juan Almeida arkadaş, en zor görevlerden birini üzerine almıştı ama, yanlarımızdan biri harekâtı tehlikeye sokacak şekilde büsbütün güçsüz kalmıştı. Yanlardan biri de hücum edecek güçlerden yoksun kalmıştı. O anda hâlâ hekimlik görevini yapmakta olan Che, aralarında biri makinalı tüfekli olmak üzere iki üç adam istedi, saniyelerle ifade edilecek bir süre içinde o yönden hücuma geçme görevini hemen üzerine aldı.

O durumda Che, seçkin bir savaşçı olmakla kalmadı, aynı zamanda yaralı yoldaşlara hattâ yaralı düşman erlerine bakan seçkin bir hekim idi. Sonunda bütün silahlar ele geçirildi Başka başka düşman kuvvetlerinin tacizi üzerine uzun bir geri dönüş yürüyüşüne girişerek o mevzii bırakmak zorunlu hâle geldi. Yaralılarla birlikte birinin geride kalması gerekiyordu. Yaralılarla Che kalmıştı. Erlerimizden küçük bir grubun yardımı ile, onlara bakmış, hayatlarını kurtarmış, sonra, onlarla birlikte kıtaya katılmıştı.

Ondan bu yana Che, zor bir görev askıda kaldığı zaman, o göreve girişmesinin kendisinden istenmesini bekleyen tipte yetenekli ve yiğit bir önder olarak göze çarptı.

El Uvero savaşında bu böyleydi. Ama, bir ihanet sonucu küçük birliğimiz birkaç uçağın beklenmedik saldırısına uğrayıp da bombardıman altında geri çekilmek zorunda kaldığımız ilk günlerde de daha önceden kararlaştırılmamış bir halde aynı şekilde hareket etmişti o. İlk harekât sırasında bizimle birlik olan ve sonra da rüşeym halindeki ordumuzda pek de fazla bir disiplin bulunmadığı bir sırada ailelerini ziyaret etmek için

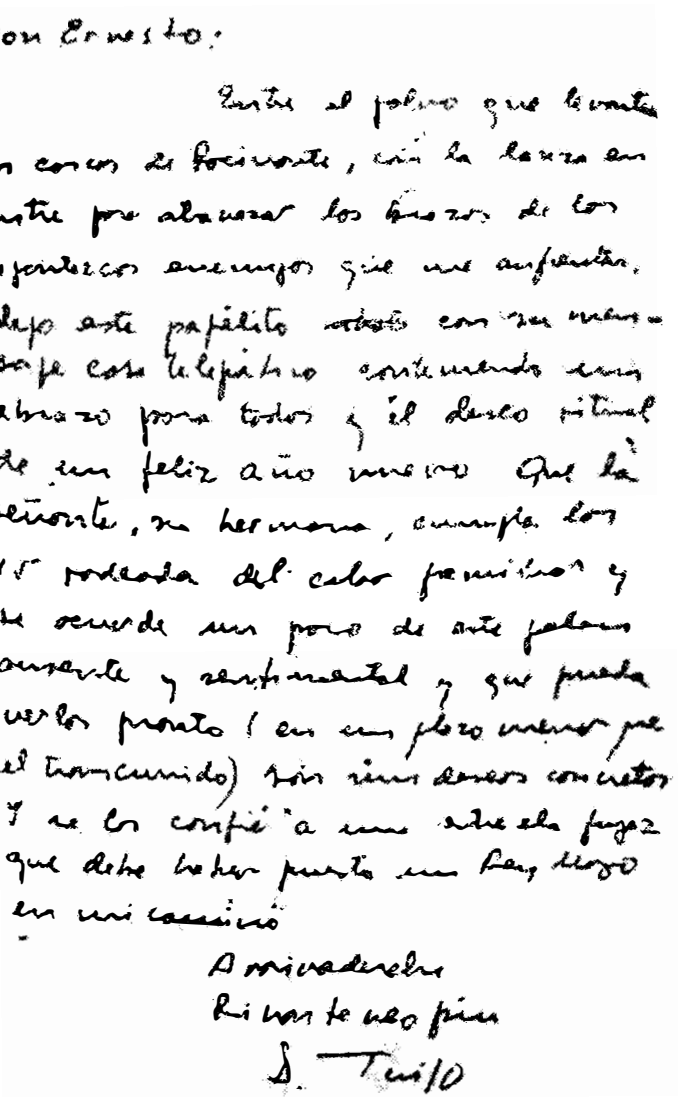

Don Ernesto:

Entre el polvo que levanta los cascos de Rocinante, con la lanza en ristre para abrazar los brazos de los gigantescos enemigos que me enfrentan, dejo este papelito ~~[illegible]~~ con su mensaje casi telepático conteniendo un abrazo para todos y el deseo ritual de un feliz año nuevo. Que la señorita, su hermana, cumpla los 15 rodeada del calor familiar y se acuerde un poco de este galán ausente y sentimental y que pueda verlos pronto (en un plazo menor que el transcurrido) son mis deseos concretos. Y se los confié a una estrella fugaz que debe haber puesto un Rey Mago en mi camino.

Arrivederchi
Rinonteneo piu
S. Tuilo

Che'nin Babasına Veda Mektubu

izin isteyen bazı çiftçi askerlerin silâhlarını hatırladığımız an, oldukça fazla bir yolu aşmış bulunuyorduk. O anda tüfeklerin büyük bir ihtimalle yitirilmiş olduklarını düşünmüştük.

Meselenin tekrar bahse konu edilmediğini, bombardıman sırasında da Che'nin derhal gönüllü olarak o tüfekleri kurtarmaya gitmiş olduğunu hatırlıyorum.

En önemli niteliklerinden biri de en tehlikeli görevler için derhal gönüllü çıkmaya hazır oluşuydu. Tabii ki bu da takdir duyguları doğurdu. Bu ülkede doğmamıştı, ama, yanı başımıza savaşan bir silâh arkadaşımız olarak, derin fikirlere sahip aklında kıtanın öbür kesimlerindeki mücadele düşünün canlandığı ve ne bahasına olursa olsun hayatını durmadan tehlikeye sokmaya, en güç şeyleri yapmaya böylesine hazır, böylesine fedakâr, böylesine hesapsız bir insan olduğu için iki misli takdir gördü.

Onun, Sierra Maestra'da örgütlenen İkinci Kol önderliğini ve binbaşı rütbesini kazanması böyle olmuştu.

Che kıyas kabul etmez bir asker, kıyas kabul etmez bir önderdi. Askerlik bakımından Che, fevkalâde ehil, cesur ve saldırıcı bir insandı. Gerillâ olarak bir Achille topuğu varsa (*) o da Che'nin aşırı saldırıcı niteliği, ne bahasına olursa olsun tehlikeyi horlamasıydı.

Düşman onun ölümünden belli bazı sonuçlar çıkarabileceği inancındadır. Che, savaşın ustasıydı! Gerilla mücadelesinde bir virtüözdü! Bunu da sayısız kereler göstermişti. Ama özellikle iki harekâtta gösterdi. Biri istilâ sırasındaydı. Bir kola önderlik ediyordu. Bu kolu dümdüz ve kesinlikle tanınmayan bir arazide binlerce düşman askeri izliyordu. Camilo ile birlikte o olağanüstü bir askeri başarı göstermişti. Gene böyle bir başarıyı Las Villas eyaletindeki yıldırım kampanyasında tanklarla, topçu ile birkaç bin piyade eri ile savunulan Santa Clara kentine girerek yaptığı o cüretkâr taarruzda göstermişti.

Bu iki kahramanca harekât, devrimci savaş sanatında onu fevkalâde ehil bir önder, bir usta, bir virtüöz olarak ortaya koymuştu. Bununla birlikte şimdi onun o kahramanca ve şanlı ölümünden sonra kimileri çıkıp onun düşüncelerinin, gerillacılık teorilerinin doğruluğunu ya da değerini inkâr etmeye kalkışıyor.

Özellikle devrimci mücadele gibi tehlikeli bir savaşta, usta

(*) Homeros'un destanı İlyada'da, Achille ancak topuğundan vurulunca öldürülebilirdi.

ölebilir. Ama muhakkak ki ölmeyecek olan, onun hayatını adadığı, zekâsını adadığı sanattır.

Bu ustanın kavgada ölmesi olgusunda garip olan ne var? Asıl garibi, bizim devrimci mücadelemiz sırasında hayatını tehlikeye attığı o sayısız durumlarda çarpışırken ölmeyişidir. Hemde bir çok kereler, pek önem taşımayan eylemlerde hayatını kaybetmesini önlemek için tedbir almak gerekiyordu.

Savaştığı bir çok savaşların birinde, çarpışırken kaybetti hayatını. O çarpışmadan önceki koşulların ne olduğu konusunda sonuçlar çıkarmaya, onun ne dereceye kadar aşırı saldırıcı bir şekilde hareket ettiğini tahmin etmeye bizi muktedir kılacak yeterince kanıta sahip değiliz. Fakat tekrarlıyoruz; bir gerilla olarak onun bir Achille topuğu varsa, o da onur aşırı cüreti, tehlikeyi tüm küçümsemesiydi.

Onun hayatını, tecrübesini, olgunlaşmış bir önder olarak yeteneğini, prestijini ve onun hayatının ifade ettiği herşeyi çok değerli, belki kendi inandığından da değerli saydığımız içindir ki bu onunla zor anlaşabildiğimiz bir noktadır.

Onun davranışı, insanların tarihte nisbi bir değeri olduğu fikrinden derin bir şekilde etkilenmiş olabilir. Bu öyle bir fikirdir ki, insanlar öldükleri zaman davâlar yenilmez, önderler öldükleri zaman tarihin güçlü gidişi durdurulamaz, durmaz.

Ve doğrudur bu. Bunda şüphe yoktur. Bu onun insanlara karşı imanını, fikirlere, timsallere karşı imanını gösterir. Genede, bir kaç gün önce de söylediğim gibi, onu bir zafer mimarı olarak görmeyi, zaferlerin ancak onun önderliği altında potaya dökülüp hazırlanmasını görmeyi bütün kalbimizle isterdik. Çünkü onun tecrübesine sahip olan insanlar, onun çapında ve gerçekten onun eşsiz kapasitesinde olan insanlar her zaman bulunmaz.

Onun teşkil ettiği örnek konusunda tam bir anlayış taşıyoruz. Bir çok insanın onun örneğine göre yaşamaya çaba göstereceğine, onun gibilerinin, halkların bağırlarından çıkacağına kesinlikle inanıyoruz.

Onda bir araya gelmiş bütün erdemlere sahip bir kimseyi bulmak kolay değildir. Onunki gibi bir kişiliği bir kimsenin kendi kendine geliştirmesi kolay değildir. Diyeceğim ki, onun gibi insanların teşkil ettikleri örnek aynı nitelikte insanların ortaya çıkmasına katkıda bulunur.

Che'nin şahsında biz sadece savaşçıya büyük yiğitlikler göstermeye yetenekli bir insanı takdir etmekle kalmıyoruz. Onun

yapmış olduğu, yapmakta olduğu şeyler, hakim sınıfın, yanki emperyalizmi tarafından gönderilmiş ve tüm komşu ülkelerin oligarşileri tarafından da desteklenen Yanki danışmanlar tarafından eğitilen ordusuna karşı bir avuç insanı ile direnişi olgusunun ta kendisi de, bizatihi olağanüstü bir yiğitliği ifade eder.

Tarihin sayfalarını araştırırsak, böyle önemli bir göreve bu kadar az sayıda kimse ile girişmiş bir başka öndere, böylesine büyük kuvvetlere karşı bu kadar az sayıda insanla savaşmaya koyulan bir başka öndere herhalde rastlamıyacağız. İnsanın kendisine güveninin, halka güveninin, insanların savaşma kapasitelerine imanın böyle bir ispatı tarihin sayfalarında aranabilir, ama benzeri aslâ bulunamaz.

Ve de Che, vurulup öldü.

Düşman onun fikirlerini, gerilla fikirlerini, silâhlı devrimci mücadele konusundaki görüşlerini yenmiş olduğuna inanıyor. Şansın yardımı ile başardıkları şey onu vücutça yok etmekti, onların başardıkları şey, düşmanın savaşta kazandığı tesadüfi avantajdı. Biz ise, o şans darbesinin, o kader darbesinin bir çok başkasına benzeyen bir savaşta, daha önce belirtmiş olduğumuz özelliklerden, yâni onun aşırı saldırıcılığından tehlikeyi kesinlikle horlamasından ne denli yardım gördüğünü bilmiyoruz.

Bu bizim bağımsızlık savaşımızda da olmuştu. Dos Rios'ta ki çarpışmada onlar, bizim bağımsızlık havarimizi de öldürmüşlerdi. Punta Brava'daki bir çarpışmada yüzlerce savaştan sağ çıkmış Antonio Maceo'yu da öldürmüşlerdi. Benzeri savaşlarda Bağımsızlık savaşımızın sayısız önderlerini, sayısız vatanseverleri öldürmüşlerdi. Ama yine de Küba dâvasının yenildiğini ağızlarına almadılar.

Che'nin ölümü bir kaç gün önce de söylediğim gibi şüphesiz, onun en tecrübeli, en ehil önderinden yoksun kıldığı için devrimci harekete indirilen sert bir darbedir.

Ama zafer kazandıklarını söyleyerek böbürlenenler yanılıyorlar. Onun ölümünün fikirlerinin sonu, taktiklerinin, gerilla kavramlarının tezlerinin sonu olduğunu düşünüyorlarsa yanılıyorlar. Çünkü, bir önder, bir asker olarak defalarca kurşunlara göğüs germiş bir insan olarak, bir fani kişi olarak vurulup ölen insan onu şans eseri öldürenlerden çok daha yeteneklidir.

Bununla birlikte bu ciddi darbeyi, devrimciler nasıl göğüslemelidir? Bu kaybı bizler nasıl karşılamalıyız Bu konuda Che,

fikrini söyleyebilseydi, acaba ne derdi Lâtin Amerika Dayanışma Konferansına gönderdiği mesajda o, şayet ölüm herhangi bir yerde karşısına çıkarsa, savaş çığlığı işitebilen bir kulağa ulaştığı, silâhını almak için başka bir elin uzandığı sürece iyi karşılayacağını yazdığı zaman, bu konudaki fikrini iletmiş açıkça belirtmişti.

Onun savaş çığlığı, tek bir işitebilen kulağa değil milyonlarcasına ulaşacaktır. Tek bir el değil, milyonlarca el uzanacaktır silâhları almaya!

Yeni önderler çıkacaktır. İşitebilen kulakları olan, elleri uzanmış insanlar, tıpkı bütün devrimlerdeki önderler gibi, halkın safları arasından çıkan önderlere muhtaç olacaklardır.

O ellerin, Che gibi fevkalâde tecrübeli ve muazzam yeterekli önderleri olmayacaktır. Mücadelenin süresi içerisinde olgunlaşacaktır, o önderler. O önderler, milyonlarca işitebilen kulağın, ergeç silâhları almak için uzanacak milyonlarca elin arasından çıkacaktır.

Che'nin ölümünün, devrimci mücadelenin eylem alanında, mücadelenin gelişmesinin pratik alanında ister istemez âcil yankıları olacaktır. Che'nin tekrar silâha sarıldığı zaman hemen zafere ulaşacağını düşünmüş olmadığı gerçektir. Emperyalizmin ve oligarşilerin kuvvetlerine karşı, hemen zafer kazanacağını düşünmemekteydi. Tecrübeli bir savaşçı olarak gerekirse beş, on, onbeş ya da yirmi yıllık uzun bir mücadeleye hazırlamıştı kendisini. Beş, on, onbeş, yirmi hattâ gerekirse bütün hayatı boyunca savaşmaya hazırdı.

İşte bu zaman perspektifi içerisinde onun ölümünün ya da onun teşkil ettiği örneğin muazzam yankıları olacaktır. O örneğin gücü yenilmez olacaktır.

Şans fikrine dört elle sarılanlar, beyhûde yere onun bir önder olarak tecrübesini, kabiliyetini, inkâr etmeye kalkışıyorlar. Che, fevkalâde muktedir bir askerî önderdi. Ama biz Che'yi andığımız zaman, Che'yi düşündüğümüz zaman, esasında onun askeri erdemlerini düşünmemekteyiz. Hayır! Savaş bir araçtır, amaç değil! Savaş devrimcilerin bir âletidir. Önemli olan devrimdir, devrimci amaçtır, devrimci fikirlerdir, devrimci duygular, devrimci erdemlerdir!

Onun askeri erdemleri yanında, işte bu alanda fikirler, duygular, devrimci erdemler ve zekâ alanındadır ki biz onun ölümünün devrimci hareket için ifade ettiği muazzam kaybı hissediyoruz.

Çünkü Che'nin olağanüstü kişiliği, bir arada bulunması ender olan erdemlerden oluşmuştu. O aşılmaz bir eylem adamı olarak temayüz etti. Fakat Che, sadece aşılmaz bir eylem adamı değildi. Görüş sahibi, zekâya ve geniş bir kültüre sahip bir insandı, bir düşünürdü. Yani onun kişiliğinde, fikir adamı ile eylem adamı kaynaşmıştı.

Ama Che, sırf fikirlerin, derin fikirlerin adamı ile eylem adamının çifte özelliğini de taşımıyordu. Devrimci olarak, bir devrimcinin erdemlerinin en tam ifadesi olarak tanımlanabilecek erdemleri toplamıştı kendisinde: Dürüst, en büyük şeref duygusuna sahip, bir insan. Stoacı ve Ispartalı yaşayış adetleri olan, tutumunda tek bir lekenin bulunmadığı bir insandı. Erdemleri ile gerçekten model devrimci diye niteleyebileceğimiz insan haline geldi.

İnsanlar öldükleri zaman ardlarından söylev vermek, onların erdemlerini belirtmek olağandır. Fakat bir insan hakkında, Che için söylediğimizden daha haklısı daha kesini zor söylenir: o devrimci erdemlerin katkısız bir örneğiydi.

Fakat onun zekâ ve irade niteliğinde olmayan, tecrübe ve mücadeleden çıkan bir nitelik değil de kalbe ait bir niteliği daha vardı: son derece beşeri bir insandı. Son derece duygulu bir insandı!

Onun hayatını düşündüğümüz zaman onda, sadece eylem adamının değil, düşünce adamının, lekesiz devrimci erdemlerin demir gibi bir karakterle, çelik bir azimle yenilmez bir sebatla birleşmiş son derece beşeri duyarlığa sahip bir adamın özelliklerini kişiliğinde birleştirebilmiş en olağanüstü bir insana ait tek olayı teşkil ettiğini söylememizin nedeni budur.

Bu sebeple de o, gelecek kuşaklara sadece tecrübesini, asker olarak bilgisini değil, aynı zamanda zekâsının meyvalarını da bıraktı. Dilimizin bir ustasının virtiözlüğü ile yazdı. Onun savaş hikayeleri eşsizdir. Düşünce derinliği etkileyicidir. Hiçbir şey hakkında son derece ciddi, son derece derin olmayan hiçbir şey yazmadı. Ve şüphemiz yok ki, onun yazdığı bazı şeyler, devrimci düşüncenin klâsik dökümanları olarak gelecek kuşaklara kalacaktır.

Aynı şekilde, bize, çalışması ve çabaları olmasa ebediyen yitirilmiş olacak bir anılar ve hikâyeler sonsuzluğunu o güçlü ve derin zekânın meyvaları olarak bıraktı.

Ülkemizde hizmet gördüğü yıllarda, yorulmak bilmeyen bir

işçi olarak tek bir dinlenme günü bilmedi. Üzerine Millî Banka Müdürü, Millî Plânlama Bürosu Müdürü, Endüstriler Bakanı, Askerî Bölgeler Komutanı, siyasî, iktisadi ya da kardeşlik delegasyon başkanı olarak bir çok sorumlar almıştı.

Çok yanlı zekâsı, her cins her türlü işi, en büyük güvenceyle yüklenmeye muktedirdi. Tıpkı kavgada askerlere parlak bir şekilde önderlik edişi, tıpkı atandığı örgütlerden birinin yükümlülüğünde model işçi oluşu gibi. Ülkemizi çok sayıda uluslararası kongrede parlak bir şekilde böyle temsil etmişti. Onun hiçbir dinlenme saati yoktu! Çalışma odasının pencerelerine baktığımız zaman gecenin hemen her saatinde ışıkların yandığını görürdük. Çalışıyordu, ya da daha doğrusu çalışıp inceliyordu. Çünkü o, her türlü sorunun öğrencisiydi. Yorulmaz bir okuyucuydu. Öğrenme susuzluğu doymak bilmezdi. Uykusundan çaldığı saatleri çalışmaya verirdi.

Programdaki istirahat günlerini gönüllü çalışmalara aktarırdı. Bugün bütün ülkede yüz binlerce kişinin yürüttüğü bu çalışma için o ilham veriyor, en büyük desteği o sağlıyordu. Halkımızın gitgide daha büyük çabalar gösterdiği faaliyeti o uyarmıştı.

Bir devrimci, gerçek bir devrimci olarak moral değerlere, insanların vicdanlarına sınırsız bir güveni vardı. Onun insan toplumunda sosyalizmin kurulmasında moral kaynakları ana manivela olarak tam bir açıklıkla gördüğünü söylemeliyiz.

O bir çok şeyi düşündü, işledi ve yazdı. Böyle bir günde Che'nin yazılarının, Che'nin siyasi ve devrimci düşüncelerinin Küba'nın ve Latin Amerika'nın devrim süresinde devamlı değeri olacağını belirtmek uygun düşer. Ve şüphe etmiyoruz ki, onun bir eylem adamı olarak, düşünce adamı, lekesiz moral erdemler adamı olarak fikirleri evrensel değerler taşıyor, ve de taşımaya devam edecektir.

Emperyalistler bu gerilla savaşçısını, harekât sırasında öldürmüş olmak yolundaki zaferleriyle böbürleniyorlar. Emperyalistler, bu denli büyük bir eylem adamının ortadan kaldırılmasına yol açan başarılı şans darbesi ile böbürleniyorlar. Ama belki de bilmiyorlar, ya da bilmez görünüyorlar ki eylem adamı niteliği, o savaşçının kişiliğinin birçok yanlarından ancak biriydi. Acıdan söz açıyorsak, biz sadece bir eylem adamını yitirmiş olmaktan dolayı değil üzüntümüz. Ahlâk bakımından üstün bir insanı, ince beşerî duygululuğu taşıyan bir insanı, böyle

bir aklı yitirmiş olduğumuz için üzgünüz. Öldüğünde daha 39 yaşında olduğunu düşünerek üzgünüz.

O zekâdan ve daima zenginleşen tecrübeden alacak olduğumuz yeni yeni meyvaları yitirmekten üzgünüz.

Devrimci hareket için ifade ettiği kaybın boyutları hakkında fikrimiz var. Fakat yine de emperyalist düşmanın zayıf yanı buradadır. Onlar bir insanın vücudunu yok edince düşüncesini de yok ettiklerini, erdemlerini, teşkil ettiği örneği de ortadan kaldırdıklarını sanıyorlar. Bu inançlarında öylesine arsızdırlar ki, onu çarpışmada ağır şekilde yaraladıktan sonra öldürmüş oldukları şu anda, hemen hemen herkes tarafından kabul edilmiş bulunan durumu, dünyanın sanki de en doğal işiymiş gibi yayınlamakta tereddüt bile etmiyorlar. Hattâ yapılan muamelenin iğrençliğinin, böyle bir şeyi kabul etmenin utanmazlığının farkında değillermiş gibi görünüyorlar. Bunu, ağır yaralı devrimci bir tutsağı eşkiyalar, oligarklar, ücretli askerler vurmak hakkına sanki sahip imişler gibi yayınlamışlardı.

Daha da kötüsü, bunu niçin yaptıklarını da söylüyorlar. Che'yi yargılamanın tam bir zelzeleye sebep olacağını, bu devrimciyi sanık sandalyesine oturtmanın imkânsız hâle geleceğini iddia ediyorlar.

Bununla da kalmadılar. Che'nin kalıntılarını da gizlice yok etmekte tereddüt etmediler. Doğru yada yalan, kesinlikle onun cesedini yakmış olduklarını bildirdiler. Böylece korkularını, bu savaşçıyı vücutça ortadan kaldırmakla, onun fikirlerini, teşkil ettiği örneği tasfiye edebileceklerinden pek de emin olmadıklarını göstermeye başladılar.

Che bu kıtanın sömürülen ve ezilen halklarının davâsını ve yararlarını savunurken vurulup öldü. Che, bu dünyanın fakirleri ve yoksullarının davâsını savunurken vurulup öldü. Bu davâyı savunuşundaki örnek tutumu ve özünden geçerliği en keskin düşmanları tarafından bile tartışılamaz.

Ve, tarih önünde, onun gibi hareket eden insanlar, ezilenlerin davâsı uğrunda herşeyi yapan, her şeyi veren insanlar, her geçen gün muazzamlaşıyor ve halkın kalbinde daha derin yer ediyor.

Emperyalist düşmanlar bunu görmeye başlıyorlar. Ve de çok geçmeden, onun ölümünün, onun gibi olmaya, onun örneğini izlemeye kararlı birçok insanı yaratacak bir tohum haline geleceği eninde sonunda ortaya çıkacaktır.

Bizler kesinlikle eminiz ki, bu kıtadaki devrimci davâ, bu darbenin üstesinden gelecek, bu kıtadaki devrimci hareket bu darbeyle ezilmeyecektir.

Halkımızın devrimci görüşü açısından Che örneğini nasıl görmemiz gerekir?

Onu yitirdiğimizi hissediyor muyuz? Onun yeni yeni yazılarını artık göremeyeceğimiz, sesini artık hiçbir zaman duyamayacağımız doğrudur. Fakat Che, dünyaya bir miras bırakmıştır. Ve onu o kadar iyi tanıyan bizler, bu mirasın alıcıları olabiliriz.

Che için Adolfo Mena adına düzenlenen sahte belge, Che'nin saçları kazınmış ve gözlüklü.

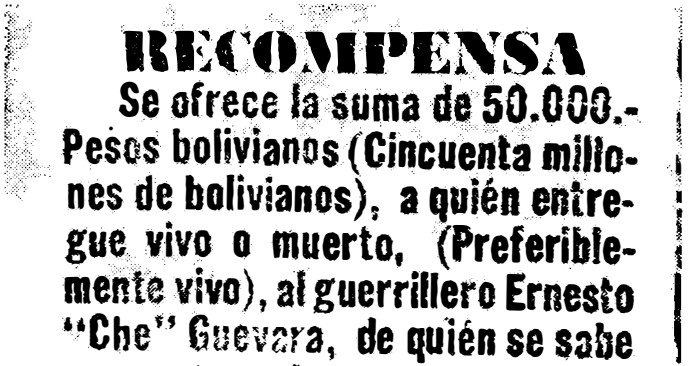

Che'nin başına konan 50.000 Peso'luk ödülün ilânı.

O bize devrimci düşüncesini, devrimci erdemlerini, karakterini, iradesini, sebatını, çalışma ruhunu bıraktı! Che'nin öncerliği, halkımızın modeli olacaktır. Che örneği, halkımız için ideal bir model olacaktır.

Devrimci savaşçılarımızın, militanlarımızın, insanlarımızın olmasını istediğimiz şeyi ifade etmek istersek, tereddütsüz, «Che gibi olsunlar!» demeliyiz. Gelecek kuşakların insanlarının olmalarını istediğimiz şeyi ifade etmek istersek «Che gibi olsunlar!» demeliyiz. Çocuklarımızın nasıl eğitilmesini istediğimizi söylemek istediğimiz zaman, tereddütsüz «Che ruhunda eğitilmelerini isteriz » demeliyiz. Bir insanın, zamanımıza ait olmayan geleceğe ait bir insanın modelini ararsak, ben. bütün kalbimle, böyle bir model, davranışlarında, eylemlerinde tek bir leke olmayan Che'dir derim. Çocuklarımızın olmalarını istediğimiz şeyi ifade etmek istediğimiz zaman ateşli devrimciler olarak, bütün kalbimizle «Onların Che gibi olmalarını istiyoruz» demeliyiz.

Che sadece halkımız için değil, Lâtin Amerika'daki. her yerdeki halkı için insanın olması gerekli modeli haline gelmiştir. Che, devrimci stoacılığı, devrimci fedakârlık ruhunu, devrimci cengâverliği, devrimci çalışma ruhunu en yüksek ifade-

sine eriştirmiştir. Che, Marxizm — Leninizm'in fikirlerini en taze, en saf, en devrimci, ifadesine eriştirmiştir. Zamanımızda, başka, hiç kimse, proleter enternasyonalizm ruhunu Che kadar mümkün en yüksek katına çıkaramamıştır.

Gelecekte de, bir proleter enternasyonalist örneğinden söz açıldığı zaman bir proleter enternasyonalist örneği aranıldığı zaman o örnek herşeyden önce, Che örneği olacaktır!. Ulusal bayraklar, önyargılar, şovenlikler ve egoizmler onun aklından ve yüreğinden yok olmuştu. Ve o, cömert, kanını, herhangi bir halk adına, herhangi bir halkın davâsı uğrunda o anda ve derhal dökmeye hazırdı.

Muhtelif çarpışmalarda yaralandığı zaman toprağımıza da kanı böyle aktı. Kanı, Bolivya'da, sömürülenlerin ve ezilenlerin kurtuluşu için aktı. O kan bütün ezilen ve sömürülenler için aktı. O kan Amerika'nın tüm halkları ve Vietnam halkı için aktı. Çünkü orada, Bolivya'da savaşırken, Vietnamla dayanışmayı, mümkün en yüksek şekilde ifade etmekte olduğunu biliyordu.

İşte bu yüzdendir ki Devrim arkadaşlarım, geleceğe iyimserlikle bakalım. Che örneğinden, mücadelede, sebatta, uzlaşmazlıkta, enternasyonalist duyguda esin bulacağız!

Bu yüzden halkımızın kavgada ölen kahramanın anısını nasıl onurlayacağını bilen duygulu ve kadir bilir bir halk olduğunu ve halkımızın kendisine hizmet edeni bildiğini gösteren, halkın devrimci mücadele ile dayanışmasını ve bu halkın, devrimsancağını ve devrimci ilkeleri daha da yükseğe nasıl kaldıracağını gösteren bu geceki etkili törenden, bu inanılmaz, azameti, disiplini ve bağlılık duygusu bakımından inanılmaz olan kalabalık selâm gösterisinden sonra, şu anma dakikalarında ruhlarımızı geleceğe, halkların son zaferine iyimserlikle, kesin iyimserlikle yükseltelim. Ve Che'ye ve onunla birlikte çarpışan ve vurulan kahramanlara seslenelim: «Daima zafere doğru, ileri!»

Patria o Muerte!
Venceremos!

Che Guevara

Sanki San Martin (1) soylu elini
Kardeşi Marti (2)'ye uzatmışçasına
Sanki binbir yeşil içinden akan Pleta
Canto'nun şefkatli sularına kavuşmuşçasına
Öylesine sundu Fidel'e, kaynayan kanını
Guevara, o kalın sesli gauço (3)
Ve en karanlık gecelerimizde
Yanıbaşımızdaydı, yoldaşımızdı onun koskoca elleri
Ölümün karanlığı çekildiğinde, onun iğrenç gölgelerinden
Hançerinden, zehirinden, vahşetinden
Tek bir acı hatıra, bir sızı kaldı bizlere
İki cevher çakışmış bir kıvılcım yanar durur,
Sanki San Martin soylu elini
Kardeşi Marti'ye uzatmışçasına.

Nicolas Guillen
1967 Ekim (*) Türkçesi Tuğrul Artunkal

(*) İspanyolca aslı, 16 Ekim 1967 Pazartesi tarihli Granma'da yayınlandı. İngilizce çevirisi ise 19 Ekim'de çıkan haftalık ingilizce sayıda.

(1) San Martin 1778—1850) Arjantin doğumlu siyaset adamı ve asker. Arjantin, Peru ve Şili'nin kurtarıcısı (libertador).

(2) Marti (1853—1895) Kübalı yazar ve yurtsever. Latin Amerika kurtuluş mücadelesinin kahramanlarından.

(3) Gauço Arjantin'in yüksek otlu pampa kırlarındaki kızılderili-ispanyol kırması atlı çoban.

Kumandan Che

Vuruldun ama
Sönmedi yüreklerimizde yaktığın ışık
Alevden atının üzerinde
Şahlanıyorsun gerilla
Rüzgara doğru; başı dumanlı sıradağlara doğru
Susturdular seni ama, sesin yankılanmakta dağdan dağa,
Yaktılar ölünü
Gömdüler ta derinliklerine toprağın
Sakladılar seni
Mezarlıklarda, ormanların bağrında, uçsuz bucaksız çöllerde
Ama, engel olamazlar, olamayacaklar
Sana ulaşmamıza
Sana, kumandanımıza
Sana, dostumuza...

Sırıtıyorlar kuzey Amerika'lılar
Dişleri bir karış dışarda, seviniyorlar
Sevinsinler, sevinçleri kursaklarında kalacak
Dolarları içinde yüzedursunlar, buz kesilecek sırıtışları
Senin tunçtan çehreni dağlara tırmanırken gördüklerinde
Ve yanında kanatlı karıncalar gibi sürülerle gerillalarını
Ve bütün neferlerin yüreklerine kazılı şanlı adının
Amerika gecelerini aydınlattığını
Ve sonra da sanki bir kuyruklu yıldız misali
Bir cümbüş içinde kayıp düştüğünü...
Bütün bunları biliyordun sen Guevara,
Ama alçakgönüllüydün, söylemiyordun
Kendinden söz açmamak için
Kumandanımızdın sen,
Dostumuzdun

Heryerdesin
Kızılderilinin bakırdan rüyalarında
Dalga dalga isyanında karaderilinin
Petrol kuyularındaki, tuzlalardaki ömürde
Korkunç çaresizliğinde muz bahçelerinin
Tabakhanelere yetiştirilen davarların kolgezdiği pampada

Ve şekerde, ve tuzda ve kahvede..
Öldürdüler seni, yok etmekte istediler ama
Yaşıyorsun dökülen kanında
Kumandanımızsın sen
Dostumuzsun

Küba unutmadı seni, unutmayacak
Bizlere ışık tutan sakallı çehreni
Zeytin ve fildişi parıltılı genç ermiş çehreni
Zorlamadan buyuran sert sesini
Yoldaşça, dostça emirlerini
Her an, her gün karşımızdasın,
Ya bakansın, ya da nefer,
Sözlerinde ne bir dolambaç ne de bir taviz
Ne bir an, ne de bir gün.
Bir çocuk kadar saf ve temizsin; yahut
Saf ve temiz kalmış bir adam kadar saf ve temiz
Kumandanımızsın sen
Dostumuzsun...

Yürüyorsun, sefer elbiselerinin rengi atmış, paramparça, delik deşik
O elbiseler balta girmemiş ormanlarda,
Sıradağların yamaçlarında üzerindeydi senin.
Yüreğin; silahın ve sözün, fırtına ve yediveren gülleri...
Yürüyorsun, yarıçıplak göğsünü gere gere
Durmak yok senin sözlüğünde...
Selam sana Guevara.
Ve hatta demek geliyor içimizden,
Haykırmak ta bağrından Amerika'nın;
Bekle bizi, beraber yürüyelim
Ölmek senin öldüğün gibi,
Yaşamak için, senin yaşadığın gibi
İşte yüreklerimizdeki dilek
Kumandanımız Che
Dost Che...

Nicolas Guillen
1967 Ekim (*) Türkçesi Tuğrul Artunkal

(*) *Granma*'nın 29 Ekim 1967 tarihli sayısında yayınlandı.

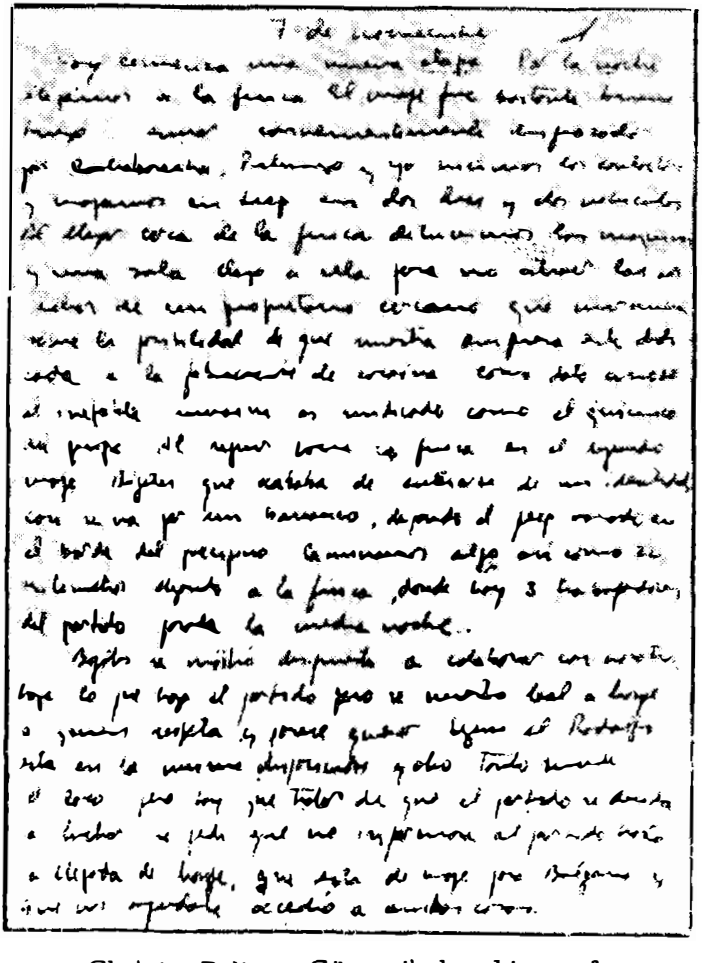

Che'nin Bolivya Güncesi'nden bir sayfa.

CHE İÇİN

Bir sesti o
Bütün sesler içinde ayrı
Yürü diyen bir ses
Savaş diyen bir ses
Katıl diyen bir ses

Dağlar yadırgamaz en yüksek sesi
Sesi dağlara uygundu

Elleri vardı akan
Durmaya okşamaya alışamıyan
Çiçekten sudan topraktan
Kaleme silâhlara açılan

Elleri sesine uygundu

Sıkardı kentin sevincini avuçlarında
Saklardı bir sıcaklığı
Geleceğin güneşini andıran

Hey hey hey
Kaç Köroğlu birden göçtü
Kaç Dadaloğlu indi dağdan
Kaç ırmak durdu kaç yıldız aktı
Düştü yere kaç bin tüfek

Gün gelecek gün gelecek
Bir köyde yağmur dinecek
Çocuklar güneşte sevinecek
Yolu açık Guevera'nın

Yolu açık Guevera'nın
Çocuklar kadar kim bilecek
Yürüyecek yürüyecek

Evimize konuk olsa
Yolu da var gidilecek
Sesler ışıklar dursa
Yolu da var gidilecek
Gün gelecek gün gelecek
Yolu da var gidilecek

Bir yoldur o bileceğiz
Bitmez tükenmez bir yol
Sonu kendine çıkan

Bir yoldur o bileceğiz
Kaleme silâhlara açılan

Arif DAMAR

CHE İÇİN

Bizim de dağlarımız vardır Che Guevara.
Bakma şimdi durgunda, bir şahan gibi duruyorsa
Yorgundur, savaşlar görmüştür, çeteciler
barındırmıştır
Yani satılmış değillerdir hiç tüfek patlamıyorsa
Alaçamın, mor meşenin ardına silâh çatıp yatmağa.
Bizim de dağlarımız vardır Che Guevara

Bizim de halkımız Che Guevara
Unutulmuş uzak tarlalar yalazında
Sazıyla, türküleriyle kardeşliğe vurgun
Tüm ulusların halkları gibi
Ve yalnız büyük fırtınalarla kımıldayan
Bizim de halkımız vardır Che Guevara.

Bizim de ozanlarımız vardır Che Guevara
Sağ çıkmış güneşsiz taş odalardan
Yüreğiyle barışa, sevgiye yönelmiş
Çelik öfke bir yanı, bir yanı uysal mavi
Eğilmeden dimdik geçmiş demir kapılardan
Bizim de ozanlarımız vardır Che Guevara.

Ama Vietnam, hepimizin Vietnam'ı
Kongo hepimizin Kongo'su
Bir kere özsu yürümüştür dallara
Ağır sancılarla patlayacaktır karanlıklar
Varmak için o güzel yarınlara
Bizim de dağlarımız vardır Che Guevara.

S. Metin DEMİRTAŞ

İÇİNDEKİLER

Çocukluk ve gençlik 9
Üniversite yılları 16
Politik olgunlaşmanın başlangıcı 17
Chichina 19
Arjantin'in yoksullar yurduna doğru 20
Andlar arasından 22
Bolivya ve Meksika 26
Başarısız bir «devrim» 28
Fidel Castro ile karşılaşma 32
Sierra Maestra'da gerilla savaşları 36
İhanet 40
Gerilla stratejisi 45
Kestirme adalet 47
Yeni bir savaş arkadaşı 48
Gücün doruğunda 49
Ekonomi politik kuramları 52
Ortodoks komünizm ekonomisinden farklılıklar 55
Sosyalizm ve Küba'daki insan 62
Küba'nın sözcüsü olarak dış geziler 71
Tepetaklak gidiş 73
Castro'ya Veda Mektubu 77
Che'nin çevresindeki hayalet dansı 80
Che'nin gerilla savaşı öğretisi 82
Kuram ve uygulama 85
Tania 87
Cangıl günlükleri 91
Son çarpışma 97
Son 99
Ölü gerçekten Che Guevara mıydı 103
Che Bolivya'da neden başarısız oldu 105
Ölümün ötesinde 108
Che Guevara'nın karakteri üzerine 110
Notlar 115
Kronoloji 124
Tanıklıklar 128
Che'nin Anısına, Fidel Castro Ruz 131
Che Guevara (Şiir), Nicolas Guillen 145
Kumandan Che (Şiir), Nicolas Guillen 146
Che İçin (Şiir), Arif Damar 149
Che İçin (Şiir), S. Metin Demirtaş 151

1. Che annesi ve babasıyla

2. Che öğrenci

3. Che Fidel'le

4. Radyo aygıtı başında

5. Gerilla kampında

6. Che, Aleida March ile evleniyor

7. Kruşçev ile

8. Mao ile

9. Sanayi Bakanı iken Cenevre'de Dünya Ticaret Konferansında

10. Che konuşma yaparken

11. Brezilya'da gazetecilerle

12. *Roberto ("Coco") Peredo*

13. *Guido ("Inti") Peredo*

14. *Tania (Heidi Bunke-Bider)*

15. *Che Bolivya'ya ilk geldiğinde gözlüklü ve saçları dökük*

16. Komutan Guevara satranç oynuyor

17. Bolivya anti-gerilla birlikleri

18. *Che 1959'da Havana'da bir inşaatta*

19. *Ölü Che (1967)*

***20**. Che Guevara*

CHE

Ben bu adamın yalnızca bir aydın değil çağımızın en yetkin insanı da olduğu kanısındayım.

Jean Paul SARTRE

Che, doğal olarak tüm sınıfların sempatisini kazanan, gerçek romantizmin, kahramanca özveri ruhunun simgesi.

Miguel Angel ASTURİAS

Che'nin olağanüstü kişiliği, bir arada bulunması ender olan erdemlerden oluşmuştu. O aşılmaz bir eylem adamı olarak öne çıktı. Ama o aynı zamanda görüş sahibi, zekaya ve geniş bir kültüre sahip bir insandı, bir düşünürdü. Yani onun kişiliğinde, fikir adamı ile eylem adamı kaynaşmıştı.

Fidel Castro RUZ

YAŞAM İNCELEMELERİ DİZİSİ 10/113

alan yayıncılık